

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Navne på landet

Landbohistorisk Tidsskrift

2019

Landbohistorisk Tidsskrift

2019

Udgivet af Landbohistorisk Selskab

Landbohistorisk Tidsskrift udgives af Landbohistorisk Selskab.

Redaktion:

- Lektor, Ph.D. Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet, jggj@hum.ku.dk
- Museumsinspektør, Ph.D. Peder Dam, Odense Bys Museer, pda@odense.dk
- Uddannelsesleder, Ph.D. Morten Stenak, Organisationen Danske Museer, ms@dkmuseer.dk
- Museumsinspektør, cand.mag. Peter Bavnhøj, Det Grønne Museum, pb@dgmuseum.dk
- Mag.art. Gudrun Gormsen, Tjørnevej 46, 7500 Holstebro, gudrun.gormsen@hotmail.com

Bidrag til tidsskriftet sendes til

Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen, jggj@hum.ku.dk

ISSN 1604-4878

2019

Udgives med støtte fra
Landbrugets Kulturfond

Produktion:

Specialtrykkeriet Arco

Forsideillustration:

Vejskilt. Landet, Tåsinge. Foto: Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen.

Indhold

Forord	7
Artikler:	
<i>Peder Dam</i>	
Landsbyernes navne	9
<i>Birgit Eggert</i>	
Furen, Irum og Lovsko	
Stednavne som kilde til skov og rydning på Læsø	27
<i>Bent Jørgensen</i>	
Navne fra landet	40
<i>Lars-Jakob Harding Kællerød</i>	
Birteline, Jakobine og Knudsine	
Almuens brug af -ine-navne i 1800-tallet	49
<i>Susanne Vogt</i>	
Fra Torkilstrup til Thaliasminde og fra våbenkongen Danmark til Blækhus Nielsen	
Personnavne i stednavne og stednavne i personnavne	85

Forord

Nærværende årgang af Landbohistorisk Tidsskrift er et temanummer, der baserer sig på præsentationer ved det seminar, der blev afholdt i forlængelse af Landbohistorisk Selskabs årsmøde på Københavns Universitet den 23. maj 2019. Seminaret, der blev arrangeret i samarbejde med Navneforskning ved Københavns Universitet, havde overskriften “Navne på landet”, hvilket dannede rammen om en række spændende foredrag, hvoraf de fem nu hermed også foreligger i skriftlig form som tidsskriftsartikler.

I den første artikel, *Landsbyernes navne*, konkluderer Peder Dam på sine mange års arbejde med GIS-analytiske studier af forskellige danske stednavnetyper, hvordan landsbynavne overordnet kan inddeles i tre aldersmæssige hovedgrupper (før vikingetid; vikingetid og tidlig middelalder; senmiddelalder og senere), med indbyrdes distinkte regionale variationer.

Birgit Eggert viser i artiklen *Furen, Irum og Lovsko – Stednavne som kilde til skov og rydning på Læsø*, hvordan et detaljeret studie af et lokalsamfunds bebyggelsesnavne, naturnavne og marknavne kan benyttes til at få større indblik i områdets landskabshistorie, også fra før den tid, hvor kort og topografiske beskrivelser kan berette derom.

Navneforskningens kendskab til især yngre stednavne på mindre bebyggelser og naturforhold er i vidt omfang baseret på deciderede indsamlinger af sådanne, hvor ikke mindst landbefolkningen og skolelærere aktivt er blevet udspurgt om deres kendskab til bl.a. marknavnene; de senest indkomne svar er fra 1952. I Navneforsknings arkivsamlinger findes flere interessante optegnelser af denne type, hvilket Bent Jørgensen introducerer til i artiklen *Navne fra landet*.

Ikke kun stednavne, men også nogle typer af personnavne, er traditionelt blevet kædet sammen med landbobefolkningen. Det gælder f.eks. kvindelige fornavne på endelsen *-ine*, og denne opfattelse bliver afprøvet og udfordret af Lars-Jakob Harding Kællerøds artikel *Birteline, Jakobine og Knudsine – Almuens brug af ine-navne i 1800-tallet*, hvor han også viser, hvor kreativt og bevidst denne type navne kunne anvendes i tidens landbofamilier.

Afslutningsvis redegør Susanne Vogt for, hvordan grænsen mellem kategorierne ‘stednavne’ og ‘personnavne’ siden gammel tid er blevet brudt på forskellig vis, når f.eks. personnavne har dannet forled i stednavne, og når stednavne er blevet antaget som tilnavne og efternavne på personer. De mange eksempler viser, hvordan man til stadighed har næret ønske om at knytte bånd mellem mennesker og steder ved hjælp af navne.

Det er planen, at vi i de kommende år vil køre med skiftevis temanumre og “åbne” numre hvert andet år, hvilket betyder, at Landbohistorisk Tidsskrift 2020 vil blive en åben årgang med artikler af varierende temaer. De indkomne forfattertilkendegivelser tegner allerede nu til endnu en spændende årbog.

*På redaktionens vegne,
Gudrun Gormsen og Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen*

Landsbyernes navne

De danske landsbynavne er en stor og varieret gruppe, og de er fra såvel forhistorisk tid, vikingetid, middelalder og den eftermiddelalderlige periode. Selvom der kun meget sjældent findes samtidige historiske kilder, der beskriver betydningerne af landsbynavne, eller bare angiver hvornår landsbyerne er anlagt, kan der ud fra navnenes sproglige indhold og ved brug af tværfaglige metoder fås et indblik i landsbyernes dateringer og en forståelse for de store regionale forskelle i Danmark. Der argumenteres i artiklen for tre primære lag: 1) et ældre lag fra før vikingetiden, 2) et yngre lag fra sen vikingetid og tidlig middelalder og 3) et sent lag fra den senere del af middelalderen og efter. Hvert af disse lag har deres distinkte regionale fordelinger.

Indledning

Det er måske at "slå et vel stort brød op" at kalde en artikel *Landsbyernes navne*, da emnet og marialet er så stort. Faktisk vil der her kun blive forklaret ganske få og særligt illustrative konkrete eksempler på landsbynavne. Til dette må i stedet henvises til det glimrende opslagsværk *Danske Stednavne*¹ samt til *Danmarks Stednavne*² på nettet. Målet med denne artikel er i stedet at give et overblik over landsbyernes navnetyper, et indblik i deres alder og geografiske fordeling samt en forståelse for, hvordan de kan bruges ved kulturhistoriske studier. Landsbyernes navne er en mulighed for at få nye forståelser for de historiske og forhistoriske landskaber, bebyggelsesstrukturer og navngivnings-traditioner.

Om landsbyer

Vi har alle et indre billede af, hvad en landsby er: En samling af gårde, der før udskiftningen omkring år 1800 havde et dyrkningsfællesskab. Der var dog mange grænsetilfælde, f.eks. mellem landsbyer på den ene side og samlinger af huse som fiskerlejer uden jordtilliggender af betydning på den anden side. Et andet sted, hvor der kan være grænsetilfælde, er mellem landsbyer og enkeltgårde, der allerede før udskiftningen som udgangspunkt havde separate jordtilliggender. I praksis havde enkeltgårdene dog i mange tilfælde visse fællesskaber. På Bornholm havde enkeltgårdene andel i fællesgræsninger på Almindingen, og tilsvarende fælles græsningsarealer ses i mange hede- og enkeltgårdsdominerede egne. Desuden kunne enkeltgårdenes agre godt ligge delvist geografisk flettet ind i hinanden – dyrkningssystemet og landskabet var bare

indrettet på en måde, så jorderne kunne dyrkes uden nævneværdig koordinering.³ Desuden skete der sammenlægninger og opsplnitning af gårde over tid. Pointen med denne problematisering af landsbybegrebet er, at det ved større og landsdækkende analyser af landsbyer er nødvendigt med én fagdefinition ud fra én kilde og i ét tidssnit. I denne artikel er dette:

*Mindst tre gårde (hver af mindst en tønne hartkorn),
jævnfør bebyggelserne opgjort i Christian 5.'s matrikel 1688.*⁴

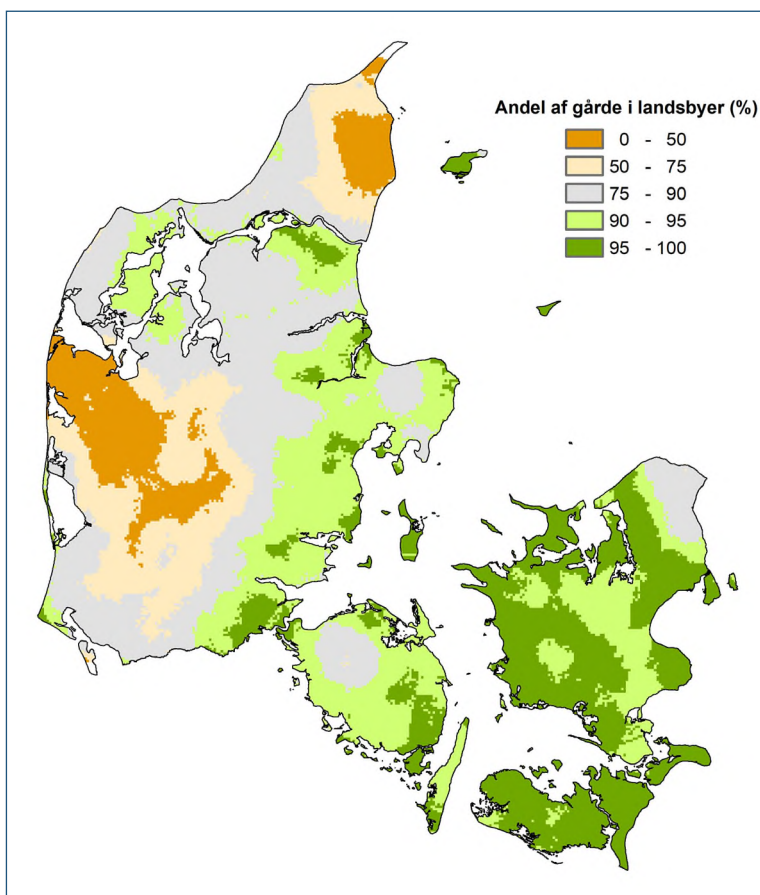
Denne definition har tidligere været anvendt af mange bebyggelseshistorikere. Matriklen er den ældste landsdækkende kilde til alle bebyggelser i hele landet, dog uden Sønderjylland og Bornholm, og den indeholder en lang række oplysninger om landbrugene. Men definitionen kan selvfølgelig nemt problematiseres. F.eks. er grænserne på mindst tre gårde hver på mindst en tønne hartkorn udtryk for vor tids behov for faste grænser ved analyser, mens samtiden havde en mere skiftende og differentieret tilgang til begreberne. Desuden er matriklen udarbejdet til beskatningsformål, hvor gårdene var mere eller mindre faste enheder. Gårdene kunne dog være øde i enkelte år og perioder, mens andre gårde omvendt blev drevet af mere end en bruger, hver med sin landbofamilie.⁵

Langt hovedparten af landets gårde i 1688 indgik som del af en landsby: 51.456 ud af 58.076 gårde i Christian den 5.'s matrikel, se figur 1. Men målt i andelen af bebyggelser, og dermed også andelen af bebyggelsesnavne, udgjorde landsbyerne under halvdelen: 5.089 eller 41 % ud af 12.390 bebyggelser, se figur 2. De øvrige bebyggelser dækkede primært over enkeltgårde (37 %) og dobbeltgårde (5 %), hvoraf den sidste gruppe både geografisk og dyrkningsmæssigt mindede meget om enkeltgårdene. De resterende 17 % dækkede over en blanded gruppe af hovedgårde, købstæder, fiskerlejer, møller og enkeltliggende huse.

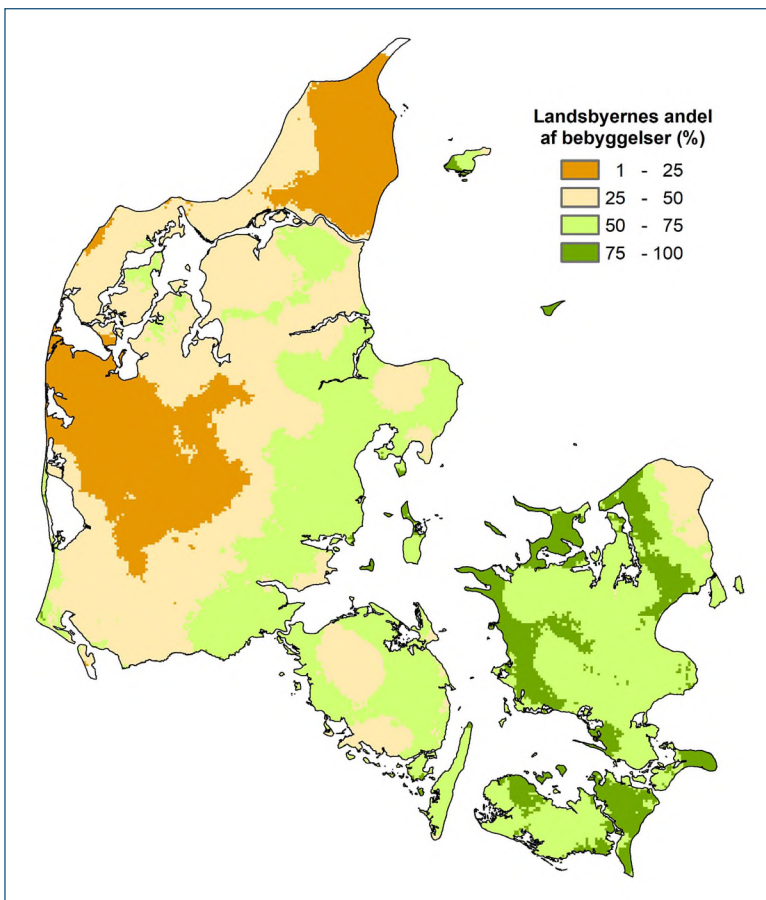
På grund af den dominerende andel af enkeltgårde og landsbyer afspejler kortene i figur 1 og 2 først og fremmest landsbylandskabet kontra enkeltgårdslandskabet i 1680'erne. Landsbyerne dominerede de gode morænejorder øst for den harderske israndslinje i Østjylland samt på øerne, om end der også var mange enkeltgårde i de mest kuperede egne, f.eks. Nordsjælland og på Vissenbjerg-egnen på Fyn. I nogle kystegne fandtes desuden også flere enkeltgårde. Enkeltgårdene dominerede i de mest sandede og mest hededominerede egne som Vestjylland og det østlige Vendsyssel, mens størstedelen af det øvrige Jylland havde en mere lige fordeling af enkeltgårde og landsbyer.

Der var små og større geografiske undtagelser, men grundlæggende fandtes der landsbyer, hvor landskabets ressourcer ud fra datidens landsbrugsteknik var så gode, at gårdene kunne ligge tæt, mens enkeltgårde dominerede i egne,

hvor landskabets ressourcer var dårligere (hedeegnene) og/eller mere spredte (kuperede skovegne). Her var det nødvendigt med spredte gårde og større ressourceområder/ejerlav til hver gård. Allerede før middelalderen synes landsbyer at være den foretrukne bebyggelsesform, såfremt det var hensigtsmæssigt ud fra landskabsressourcerne. De eneste større regionale undtagelser var Bornholm og en ca. 10 kilometer bred stribe langs kysten med morænejord ved Lemvig og Struer. Begge disse egne havde relativt gode jorder, men havde på trods heraf overvejende enkeltgårdsbebyggelse.

Figur 1. Andel af gårde i landsbyer 1688 jævnfør Christian den 5.'s matrikel. Kortet viser gennemsnittet inden for 10 km.

Figur 2. Andel af landsbyer ud af alle bebyggelser 1688 jævnfør Christian den 5.'s matrikel. Kortet viser gennemsnittet inden for 10 km.

Om navnetyper

Bebyggelsesnavne kan grupperes til navnetyper efter stednavnenes endelser.⁶ Denne vil oftest være et selvstændigt ord som fx *-lev*, *-skov* og *-torp* (i dag typisk udviklet til *-rup*, *-drup* eller *-strup*), men det kan også være et afledningselement som f.eks. *-ing(e)* eller et bøjningselement som *-um* (dativ pluralis) til sidst i stednavnet. Opkaldelsesnavne, dvs. stednavne skabt ved at kopiere et typisk alment kendt stednavn, samt præpositionsnavne, dvs. stednavne som består af præpositionsforbindelser som f.eks. I Gyden, På Bakken og Ved Kirken, er desuden defineret efter særlige kriterier.⁷

Da stednavnene ofte har ændret form fra dannelsesetidspunktet og frem til i dag, er det nødvendigt at studere de ældste kildeformer samt at vurdere det sproglige indhold for at kunne bestemme navnetyperne så sikkert og fyldestgørende som muligt. Arbejdet er derfor tidskrævende, men til gengæld åbnes muligheder for at få informationer om ikke kun navngivningstraditioner, men også potentielt om landskabet på navngivningstidspunktet samt dateringer af stednavnene og dermed i mange tilfælde også dateringer af selve bebyggelserne.

Den mest almindelige navnetype i Christian den 5.'s matrikel er *-torp*. Betydningen er 'udflytterbebyggelse', og navnetypen kan i overvejende grad dateres til den sidste del af vikingetiden og den første del af middelalderen. Dette kan konstateres ud fra både det sproglige indhold i stednavnene, ud fra bebyggelsernes relation til arkæologien, bebyggelsesstørrelserne og deres forekomst i Danelagen i England.⁸ De udvandrede skandinaver tog deres sprog og deres navngivningstraditioner med over Nordsøen, da de erobrede gamle eller anlagde nye bebyggelser. En af de mest almindelige navnetyper af skandinavisk oprindelse i Danelagen er netop *-torp*. Omvendt findes der en række almindelige danske navnetyper, der ikke optræder i Danelagen. Da mange af dem er kendetegnet ved et ældre sprogligt indhold, anses disse i Danmark og Skandinavien for anlagt allerede før vikingetiden, mens ordet/endelsen må være gået ud af sproget, før udvandringen til Danelagen begyndte. Igen understøttes dette både af arkæologien og af bebyggelsesstørrelserne. De seks største og mest entydigt før-vikingetidige navnetyper er dem, der ender på *-lev*, *-løse*, *-hëm*, *-sted*, *-ing(e)*, *-ung(e)* og *-lund*.⁹

Det er dog langt fra alle navnetyper, der kan dateres til en afgrænset periode. Ved nogle navnetyper, typisk de mere sjældne, er dateringen usikker, og andre navnetyper har været i brug både før, under og efter vikingetiden. Det sidste er ikke mindst tilfældet ved hovedparten af landsbyer med *naturnavne*: Det vil sige, stednavne der oprindeligt angav et landskabselement, der senere blev navnet på bebyggelsen anlagt på eller ved stedet. Et godt eksempel er de mange bebyggelsesnavne på *-lund* med betydningen 'lille skov', der i visse tilfælde kan referere til 'hellig skov'. Både sprogligt og bebyggelsesmæssigt er det tydeligt, at bebyggelserne inden for denne gruppe er fra såvel førkristen tid som middelalderen.¹⁰ Der er således både forled fra den nordiske mytologi (f.eks. Freja i Frølund ved Korsør og Thor i Torlund ved Holbæk) og forled fra den kristne tid, f.eks. Munklund ved Herning.¹¹

Fordeling efter navnetyper

For bedre at få et overblik over landsbynavne i sammenligning med navne på alle øvrige bebyggelsestyper kan man se på de ti mest almindelige navnetyper

i begge grupper. I toppen af listen i figur 3 findes endelser, der specificerer bebyggelsens type ved navngivningstidspunktet: *-by* blandt landsbyerne, *-gård* og *-mølle* blandt de øvrige bebyggelser, samt *-torp* i begge grupper. Bemærk dog, at *-torp* er mere end to en halv gange hyppigere blandt landsbyerne (29 %) end blandt de øvrige bebyggelser (11 %).

Landsbynavnene er desuden præget af, at fire ud af de seks større og ældre navnetyper er repræsenteret på top ti: *-lev* (5 %), *-ing(e)* (4 %), *-hëm* (3 %) og *-sted* (3 %). Dette er en generel tendens hos de ældre navnetyper, og selvom landsbyer kun udgør under halvdelen af alle bebyggelserne i 1688 generelt, så er langt hovedparten af bebyggelser med ældre navnetyper landsbyer: ved navnetypen *-sted* er det 75 % af navnene, der er landsbynavne, ved *-løse* er det 97 %, mens de øvrige fire større, ældre navnetyper ligger imellem disse andele. I alt udgør de ældre, større navnetyper 16,7 % af alle landsbynavne, mens de kun udgør 2,0 % af navne ved de øvrige bebyggelser.

De øvrige bebyggelser er til gengæld mere præget af naturnavne, og der er seks af sådanne navnetyper i top ti: *-bjerg* (4 %), *-holm* (4 %), *-holt* (3 %), *-lund* (3 %), *-kær* (3 %) og *-bæk* (3 %). Sådanne findes også blandt landsbynavne, men de er ikke så hyppige.

Landsbynavne	Øvrige
<i>-torp</i> (29 %)	<i>-gård</i> (15 %)
<i>-by</i> (9 %)	<i>-torp</i> (11 %)
<i>-lev</i> (5 %)	<i>-mølle</i> (9 %)
<i>-ing(e)</i> (4 %)	<i>-bjerg</i> (4 %)
<i>-bjerg</i> (3 %)	<i>-holm</i> (4 %)
<i>-hëm</i> (3 %)	<i>-holt</i> (3 %)
<i>-sted</i> (3 %)	<i>-lund</i> (3 %)
<i>-lund</i> (2 %)	<i>-kær</i> (3 %)
<i>-bøl(le)</i> (2 %)	<i>-bæk</i> (3 %)
<i>-høj</i> (2 %)	<i>-hus</i> (2 %)
I alt 60 %	I alt 56 %

Figur 3. De ti mest almindelige navnetyper blandt henholdsvis landsbynavne og øvrige bebyggelses navne.

Forleddene i landsbynavnene er langt mere varierede end endelserne. Ved de navnetyper, som direkte angiver bebyggelser, findes en del personnavne og personbetegnelser. Det er særligt tilfældet ved de yngre navnetyper som f.eks. *-torp*, men også ved enkelte ældre navnetyper som f.eks. *-lev* findes personnavne.¹² Hvordan personnavne i forleddet skal tolkes, er til gengæld omdiskuteret. Skal Torkilstrup f.eks. tolkes som ”udflytterbebyggelsen ejet af Torkil”, ”udflytterbebyggelsen, hvor Torkil bor”, eller er der andre muligheder? Der findes næppe et svar, der er dækkende for alle navnene. F.eks. er Kongstrup mest oplagt at tolke som udtryk for ejerforhold, mens Smidstrup er oplagt at tolke som udflytterbebyggelsen, hvor der var en smed/håndværker, selvom det selvfølgelig også kan være Smed som tilnavn/efternavn.¹³

Næsten alle typer af ord, der kunne tænkes at karakterisere bebyggelserne, kan ses i navnenes forled: farver, størrelser, former, planter, vilde dyr, domesticerede dyr og meget andet. Også religiøse begreber optræder, f.eks. Gudum, Gudme og Gudhjem, der kommer fra samme oprindelse med betydningen ”gudernes hjem”.¹⁴ Endelsen kaldes også for hovedleddet, da det angiver stedets art (en by, en torp eller en høj), mens forleddet kaldes beskriverleddet, da det beskriver, hvad der er særligt ved stedet: at det er lavtliggende, at der er mange kreaturer, eller at det ligger ved en sø.¹⁵

I figur 4 er navnetypernes andele for henholdsvis landsbynavne og øvrige grupperet inden for seks hovedkategorier, hvortil kommer en restgruppe. Først ses hovedkategorien dækkende de større ældre navnetyper, der er beskrevet herover, og dernæst navnetypen *-by*. Da ordet ‘by’ i middelalderen havde delvist samme betydning som i dag, kan det ikke overraske, at navnetypen kun sjældent optræder blandt de øvrige bebyggelser. Når de trods alt optræder i denne gruppe også, skyldes det dels, at nogle få landsbyer over tid reduceredes til dobbelt- eller enkeltgårde, men den primære årsag er, at *-by* i nogle enkeltgårds egne også blev brugt til at angive ‘gård’. Det var særligt i Vandfuld og Skodborg herreder, at denne regionale navngivningstradition fandtes. Navnetypen *-by* har en længere aktivitetsperiode, der gør, at den ikke lige kan føres under en af de andre hovedkategorier. De ældste er tydeligvis gamle, måske fra sidste del af jernalderen og i hvert fald første del af vikingetiden, men navnetypen blev også benyttet helt op i sidste del af middelalderen, og ordet ‘by’ anvendes jo også stadig i dag.

De yngre bebyggelser er placeret i to hovedkategorier. Den første består af *-torp*, *-toft*, *-bøll(le)* og *-bod*, der har flere fællestræk. Endelserne angiver bebyggelse/bebyggelsesplads, er primært fra sen vikingetid og tidlig middelalder, og de er betydeligt oftere repræsenteret blandt landsbynavne end blandt de øvrige bebyggelsesnavne (32 % mod 13 %). Omvendt er den næste hovedkategori kun

svagt repræsenteret blandt landsbyer (2 % mod 30 %). Denne gruppe består af endelsestyperne *-gård(e)*, *-bol*, *-hus(e)* og *-bo*, samt præpositionsnavne og opkaldelsesnavne. Disse gælder i overvejende grad enkeltgårde fra middelalderen og senere.

Andelen af rydningsnavne som *-rød* og *-tved* er oftere repræsenteret blandt landsbynavnene end blandt de øvrige bebyggelser (3,3 % mod 1,3 %). Mens *-tved* generelt fremstår jævngamle med navne på *-torp*, er *-rød* formentlig lidt yngre, måske fra ca. 1000-1400. Der findes således kun få og usikre eksempler på *-rød* fra Danelagen, mens *-tved* er almindelig der.¹⁶ Naturnavnene udgør 26 % af landsbynavnene og hele 36 % af navnene på de øvrige bebyggelser. Deres datering vil blive diskuteret længere nede i artiklen.

	Landsbynavne %	Øvrige %
1) Ældre bebyggelsesnavne: <i>-lev</i> , <i>-sted</i> , <i>-ing(e)</i> m.fl.	16,7	2,0
2) Navnetypen <i>-by</i>	8,8	1,1
3) Yngre bebyggelsesnavne I: <i>-torp</i> , <i>-bøl(le)</i> m.fl.	32,1	13,3
4) Yngre bebyggelsesnavne II: <i>-gård</i> , <i>-hus</i> , præpos. m.fl.	2,4	30,5
5) Rydningsnavne: <i>-rød</i> , <i>-tved</i> m.fl.	3,3	1,3
6) Naturnavne: <i>-bjerg</i> , <i>-lund</i> , <i>-bæk</i> m.fl.	26,4	36,4
Øvrige navnetyper og uklassificerede	10,2	15,4

Figur 4. Andelen af stednavnenes hovedkategorier (jævnfør Dam 2015) for henholdsvis landsbynavne og øvrige bebyggelsesnavne.

Geografisk fordeling

I det følgende vil den geografiske fordeling af landsbyerne inden for hver af de seks hovedkategorier blive præsenteret på seks punktkort.

Landsbyer med de ældre navnetyper fra før vikingetiden (figur 5) er primært lokaliseret til de egne, hvor jordene også langt senere i historisk tid blev betegnet som de bedste: De relativt lerede jorde uden større terrænvariationer på Øerne, i Østjylland og på Thy-Mors-Salling. I modsætning til yngre bebyggelser er de meget sjældent anlagt helt ude ved kysten. Typisk er de som minimum lokaliseret nogle kilometer inde i landet. Der er også enkelte i de vestjyske hedeegne, typisk langs engstrækninger, og i de mere kuperede østdanske skovegne, dog typisk i kanten af landskabstypen, men det er ikke mange. I det omfang, at der findes landsbyer i disse mere eller mindre marginale egne,

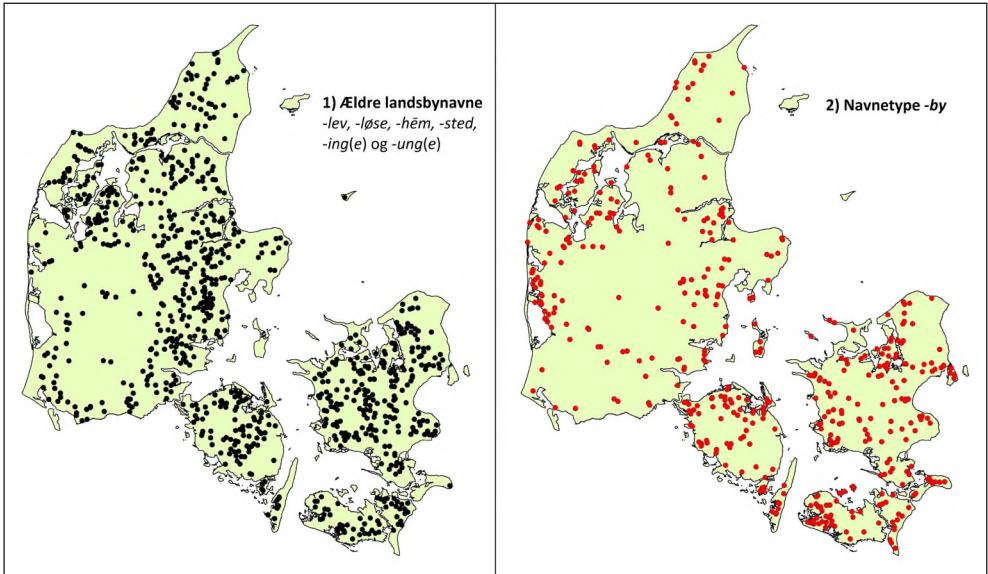
er de i højere grad præget af yngre navnetyper som f.eks. *-torp* (figur 6) og i særdeleshed af naturnavne (figur 7). Kortet over de ældre landsbynavne kan i nogen grad ses som en afspejling af befolkningskoncentrationen ved overgangen mellem jernalder og vikingetid. Dette understøttes tillige af de geografiske koncentrationer af fund fra perioden.¹⁷ Der er dog enkelte egne, måske tydeligst omkring Gudme på Østfyn, hvor punktkortet tydeligvis ikke afspejler et relativt tæt bebygget landskab kendt fra arkæologien. De ældre navnetyper, der er vist her, er selvfølgelig ikke de eneste fra perioden, men de er dog de største og mest entydige fra perioden, og dermed et vindue ind til en forståelse af bebyggelsesstrukturen.

Landsbyer af navntypen *-by* er, som ovenfor nævnt, såvel ældre som yngre. Derfor kan det heller ikke overraske, at punktkortet over landsbyer med navnetypen viser et blandet billede. De er både rigt repræsenteret i nogle egne med mange ældre bebyggelser, f.eks. Nordfyn og Vestlolland, men desuden også i egne, der i vikingetiden næppe har været tæt bebygget: f.eks. i Vestjylland og langs kysterne.

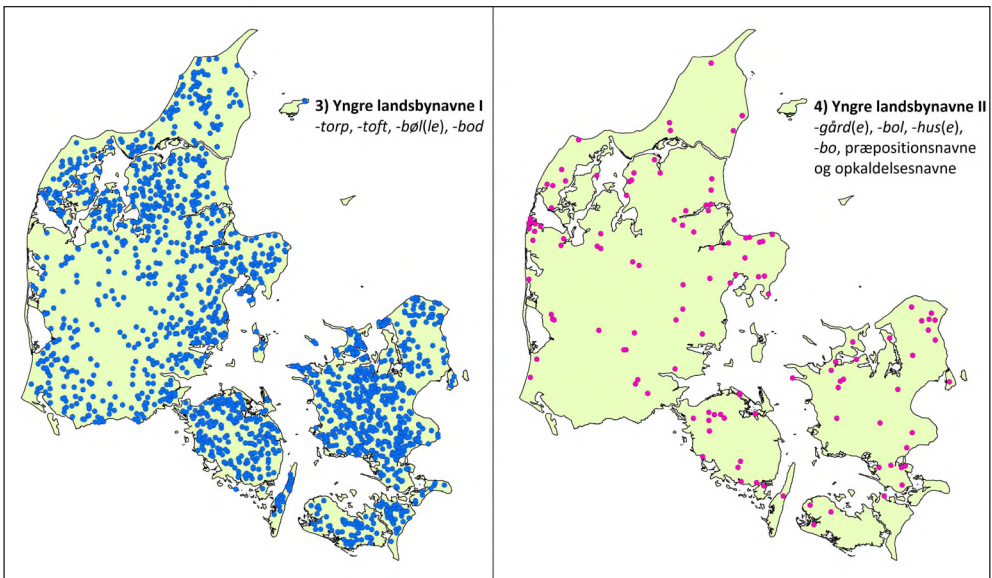
Den første hovedkategori af yngre navnetyper (*-torp*, *-toft*, *-bøl(le)*, *-bod*) i figur 6 er mere jævnt fordelt over hele landet, når der tages højde for den generelle koncentration af landsbyer. Den bølge af nye landsbyanlæggelser, der skyllede ind over landet i den senere del af vikingetiden og i den tidlige del af middelalderen, foregik i alle landskabstyper: Både i relativt tætbebyggede og agerbrugsdominerede egne samt i de mindre bebyggede hede- og skovegne. Den anden hovedkategori af yngre navnetyper, ligeledes figur 6, er kun ganske svagt repræsenteret blandt landsbyer. Disse sene, primært middelalderlige og måske endda endnu yngre navne, er i overvejende grad lokaliseret til hede- og skovegne samt ved kysten.

Rydningsbebyggelser (figur 7) er ikke overraskende primært lokaliseret i og ved større og historisk kendte skovegne, f.eks. Nordsjælland, de centralsjællandske skove, Vissenbjerg-området, de østjyske skovområder samt nord for Svendborg. Naturnavnene blandt landsbyerne findes over hele landet, men de er især overrepræsenteret i hedeegnene, særligt Vestjylland, hvor landsbyerne ikke lå tæt.

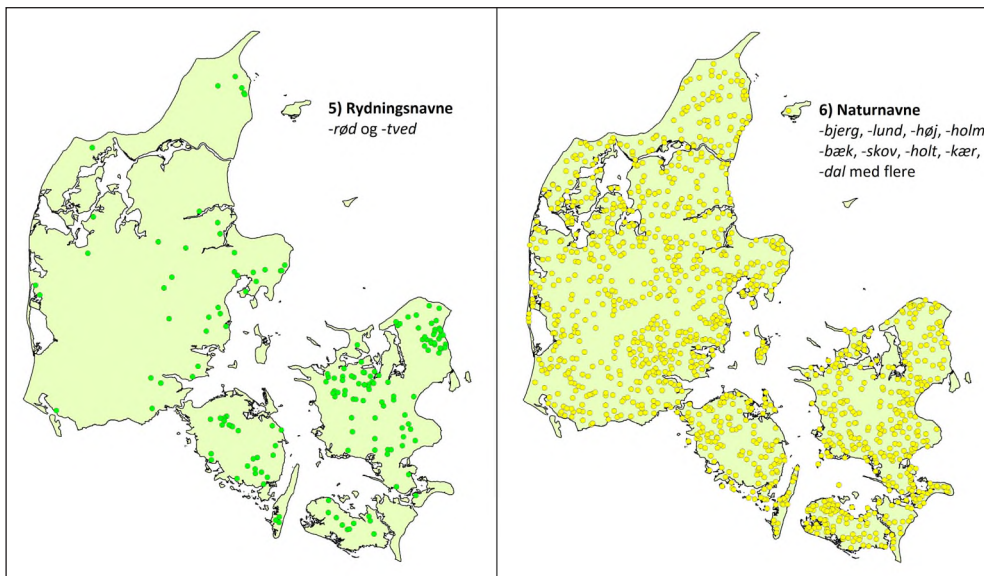

Figur 5. Punktkort over landsbyer efter navnetype, henholdsvis de seks ældre navnetyper fra før vikingetiden til venstre og navnetypen -by til højre, der både blev anvendt ved navngivningen før, under og efter vikingetiden.

Figur 6. Punktkort over landsbyer med de yngre navnetyper, primært fra den senere del af vikingetiden og den tidlige del af middelalderen til venstre, samt den lidt senere gruppe til højre.

Figur 7. Punktkort over landsbyer med henholdsvis rydningsnavne til venstre og naturnavne til højre. En fyldestgørende liste over alle naturangivende navnetyper kan ses i Dam 2015.

Falsterlisten, naturnavne og de yngste landsbyer

Den største udfordring ved brug af stednavne til at få et indblik i landsbyernes dateringer er den store gruppe af naturnavne, der kan stamme fra alle perioderne. En måde at blive klogere på deres dateringer er at kigge nærmere på en af de mest interessante danske bebyggelseshistoriske kilder: Falsterlisten i Kong Valdemars Jordebog.¹⁸ Listen er en, tilsyneladende fuldstændig, opgørelse over alle bebyggelser på øen Falster. Den menes at være skrevet omkring 1255, og indeholder blandt andet oplysninger om bebyggelsernes størrelse på dette tidspunkt, opgjort i enheden *mark*. Desuden optræder også det gamle mål for bebyggelserne, *bol*. Listen er sandsynligvis, i hvert fald delvist, et udtryk for overgangen fra den gamle til den nye enhed. Den gamle bolenhed er måske fra omkring år 1000, men det ikke kan afvises, at bolopgørelser er blevet opdateret undervejs, hvis der er blevet anlagt nye bebyggelser.¹⁹ Falsterlisten kan understøtte observationerne herover: De største bebyggelser tilhører typisk en af de seks ældre navnetyper eller *-by*. Det er tilfældet ved de fire ud af fem bebyggelser på mindst 10 bol (Gundslevmagle, Horreby, Væggerløse og Kippinge), samt ved 25 ud af de 31 bebyggelser på mindst fem bol. De resterende større be-

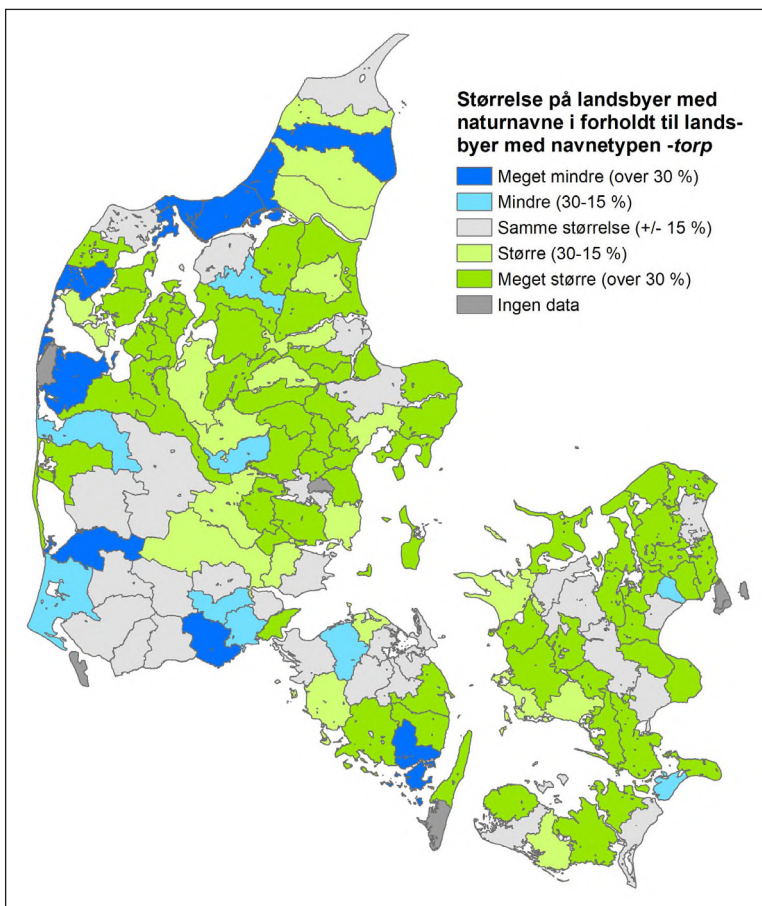
byggelser målt i bol hører dels under naturnavne eller ukendte/uklassificerede navnetyper. Der er kun én *-torp* blandt de højt bolsatte bebyggelser (Listrup). Situationen er omvendt ved de mindre bebyggelser. Ved 43 bebyggelser opgjort til et bol eller mindre tilhører ikke færre end 32 navnetypen *-torp*. Af de syv bebyggelser, der ikke har bolangivelser, men dog markangivelser, tilhører fem navnetypen *-torp*. Det er ikke overraskende, at den sene vikingetid og den tidlige middelalder også bliver kaldt *torp*-perioden, selvom også andre navnetyper blev anvendt i denne tid.

Mindst ligeså interessant er de bebyggelser, som slet ikke optræder i Falsterlisten.²⁰ De optræder først i de historiske kilder fra senmiddelalderen og senere, og må dermed først være anlagt efter 1255, såfremt Falsterlisten, som antaget, er fuldstændig. Det drejer sig dels om enkeltgårde og hovedgårde, men det er desuden tilfældet for fjorten ud af i alt 101 landsbyer på Falster. Ingen af dem ligger i det indre af Falster, og i overvejende grad er de lokaliseret på næs, halvøer eller helt tæt på kysten. Dette er også egne med meget skov, og det er oplagt, at tolke disse som sene rydningsbebyggelser. Flere af dem er (ganske egnstypisk) små landsbyer, men der er også anseelige landsbyer imellem med Skovby som den største på 22 gårde. Navnetyperne for disse sene bebyggelser adskiller sig markant fra den tidlige *torp*-periode. Kun to af gruppens landsbynavne bærer endelsen *-torp* (Fjeldstrup og Skjoldstrup), mens hele ti er naturnavne: Gåbense, Kravhave, Næs, Klodskov, Byskov, Halskov, Sortsø, Bønnet, Ore og Hasselø. Hertil kom Skovby (*-by*) samt Bøtø, der falder uden for kategori. Navngivningen i sidste halvdel af middelalderen skifter tilsyneladende fra anvendelse af *torp* til anvendelse af landskabets naturnavne. Måske fordi ordet '*torp*' glider mere ud af det danske sprog, og/eller måske fordi de senmiddelalderlige bebyggelser anlægges i områder, hvor der allerede var klare og veletablerede naturnavne, der kunne anvendes som bebyggelsesnavne.

Falsterlisten peger mod, at bebyggelser med *torp*-navne er fra den sene vikingetid og tidlige middelalder, mens landsbyer med naturnavne ofte er fra sidste del af middelalderen og efter. Men spørgsmålet er dog, hvor repræsentativ Falster var i forhold til resten af landet. Gælder det således generelt, at knap 15 % af Danmarks historisk kendte landsbyer er fra sidste halvdel af middelalderen og eventuelt senere? Er disse i så fald primært mindre bebyggelser lokaliseret i de tidligere uopdyrkede områder som kyst- og skovegne, og bærer de i så fald også primært naturnavne? Desværre findes der ikke andre opgørelser med samme informationer som Falsterlisten, men der er en anden mulighed for at prøve teorien ud fra det landsdækkende datasæt fra Christian den 5.'s matrikel. Hvis billedet fra Falster er typisk for hele landet, skulle man forvente at se mange af de mindre landsbyer med naturnavne i den tidlige middelalders generelt uopdyrkede kyst-, skov- og hedeegne. Definitionen af "mindre lands-

byer” varierer dog meget rundt om i landet, bl.a. i forhold til landskabet, hvor mindre landsbyer i nogle egne typisk ville tælle få gårde, mens de andre steder kunne have 5-10 gårde. For at få et relativt mål er i figur 8 vist størrelserne på landsbyer med naturnavne i forhold til størrelser på landsbyer med *torp*-navne i hvert herred. I herreder, hvor gruppen af landsbyer med naturnavne i gennemsnit er mindre end gruppen med *torp*-navne, er dette en indikation på, at der er mange sene udflytterlandsbyer med naturnavne.

Kortet i figur 8 kan ikke siges at give et helt entydigt svar. Måske fordi en eventuelt skæv fordeling af ældre landsbyer med naturnavne forstyrrer billedet, måske fordi mange andre faktorer skal inddrages, og måske fordi herredsinddelingen ikke er ideel til analyseformålet. For eksempel dækker de to herreder på Falster både over gamle kulturområder og over skov- og kystegne, der er blevet taget sent i brug. Men der er dog alligevel en klar tendens i kortet. Landsbyer med naturnavne er generelt mindre i Vestjylland og Nordjylland samt i flere skovrige områder. Centrum i de to største skovegne, Hørsholm Birk/Herred i Nordsjælland samt Skovby Herred med Vissenbjerg på Fyn, har således relativt mindre landsbyer med naturnavne i forhold til de omgivende herreder. Overordnet styrker kortet dermed en formodning om, at anlæggelsen af sene landsbyer med naturnavne primært skete i egne med mange uopdyrkede områder. Metoden bør dog udbygges med en bedre inddeling af landet end herrederne og en større differentiering af dataene end her. Dette arbejder jeg i skrivende stund på i forbindelse med et oplæg og en artikel specifikt om de sene bebyggelser. I denne vil enkeltgårdsbebyggelser også blive inddraget, da tendenserne til fortsatte nyanlæggelser i den senere middelalder og efterfølgende i områder med flere uopdyrkede områder er mindst lige så tydelig som ved landsbyerne.²¹ Det er derfor oplagt at inddrage enkeltgårdene også, om end dette kompliceres af, at sene enkeltgårde både dækker over ekspansion i marginale områder, som der er fokus på her, og tidligere hovedgårde, der ofte har helt andre karakteristikker.

Figur 8. De gennemsnitlige størrelser på landsbyer med naturnavne pr. herred i forhold til de gennemsnitlige størrelser på landsbyer inden for navnetypen -torp. Forholdet er udregnet ud fra tønder hartkorn i Christian den 5.'s matrikel.

Konklusion

De danske landsbyers udvikling er selvfølgelig kompleks og forskelligartet. Der kan ses forskelle mellem de forskellige landskabstyper og egne, og på det lokale niveau kan der ses alle mulige kombinationer af opsplitting, udflytninger, nedlæggelser og omlægninger. Men når der ses på større datamængder som her, begynder der at træde nogle generelle træk, tendenser og ikke mindst større "bebyggelseslag" frem:

- 1) Et ældre bebyggelseslag, som fandtes allerede ved overgangen mellem jernalderen og vikingetiden. Præcist hvor gammel disse bebyggelser er, skal ikke diskuteres her. Det centrale i denne sammenhæng er dels, at både navnestoffet, de arkæologiske fundkoncentrationer, bebyggelsesstørrelserne kendt fra Christian den 5.'s matrikel og Falsterlisten og flere andre forhold relativt sikkert peger på, at disse bebyggelser som minimum kan dateres til før vikingetiden. Dels er den anden centrale observation, at disse ældre bebyggelser har en meget distinkt geografisk fordeling med en klar overrepræsentation i de egne, der også i historisk tid var kendt som de mest frugtbare egne.
- 2) En høj andel af vores landsbyer i dag er anlagt i den senere del af vikingetiden og den første del af middelalderen. I hvert fald mere end hver tredje og måske op mod hver anden. Navnetypen *-torp* dominerede ved navngivningen i denne periode. Men også flere andre navnetyper var i brug, ofte ligesom *-torp* med bebyggelsesangivende efterled: f.eks. *-toft*, *-bøl(le)* og *-bod*. Disse bebyggelser kom over hele landet. Både i de egne, der fra ældre tid var præget af tættere bebyggelser, samt i de skov- og hededominerede egne. Disse bebyggelser var gennemsnitligt i den tidligere middelalder en fjededel af størrelsen på de ældre bebyggelser, men voksede typisk relativt mere og nåede op på næsten halvdelen af de ældre bebyggelses størrelse i Christian den 5.'s matrikel.
- 3) Endelig er der et lag af landsbyer, der er senere end bebyggelserne fra den ovenstående *torp*-periode. Det er typisk mindre landsbyer, oftest anlagt i de tidligere skov-, kyst- og hedeegne og ofte med naturnavne. Denne konklusion bygger primært på de tydelige tendenser i den enestående Falsterliste og sekundært på de mindre entydige resultater fra den landsdækkende kortlægning. Observationen af dette lag giver god mening ud fra vores kendskab til landbrugs- og landskabsstrukturerne i samme periode:

Da ejerlavsgrenser, infrastruktur og dyrkningssystemer i løbet af den sene del af vikingetiden og den tidlige del af middelalderen blev stadig mere kompleks og udbygget, blev det stadigt sværere at anlægge nye selvstændige, udflyttede landsbyer. Dette var særligt tilfældet i de tættest bebyggede og landsbydominerede egne, hvor en stærkere godsstruktur under adel, kirke og konge også var tydelig. Hvis der endelig skulle oprettes nye gårde, måtte det primært ske ved deling af en af gårdene i landsbyen, hvor den nye gård kunne få halvdelen eller en mindre andel af agerjordene og de øvrige ressourcer fra den gård, den var udskilt fra. En sådan deling kunne både ske ved, at der kom to helt selvstændige gårde, den gamle og den nye, eller det kunne ske ved, at der kom to

gårdmandsfamilier på den samme gård, som vi ser talrige eksempler på i 1500- og 1600-tallet, når kilderne begynder at være mere fyldige.

I egne med mindre bebyggelse og flere uopdyrkede områder må en udflytning og nyanlæggelse i den sidste halvdel af middelalderen stadig have været kompliceret, da hele landet på dette tidspunkt var mere eller mindre underlagt både brugsret og ejendomsret. Det, som ingen ejede, ejede kongen jævnfør f.eks. Jyske Lov. Men det må trods alt have været langt lettere at få forhandlet etableringen af nye små landsbyer og enkeltgårde på plads i uopdyrkede egne, hvor ressourceudnyttelsen pr. areal var lav. Dette må være forklaringen på de regionale forskelle i det senmiddelalderlige lag af landsbyer: Det var først og fremmest i skov-, overdrevs-, hede- og kystegne, at der var mere plads i landskabet og færre begrænsende rammer fra dyrkningsstrukturerne, hvilket bedre muliggjorde nye landsbyer. Hvis der endelig var plads til og behov for nye gårde i de tættere bebyggede og agerbrugsdominerede egne, skete dette først og fremmest inden for de gamle landsbyrammer.

Litteratur

- Albris, Sofie Laurine & Dam, Peder, 2019: "Status og perspektiver på de danske -lev-navne. Betragtninger fra workshoppen om de skandinaviske stednavne på -lev/-löv." I: *Bebyggelsenavnens dynamik. Handlingar från NORNA:s 47:e symposium i Lund 11–12 maj 2017*. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-1658>
- Christensen, Vibeke & Sørensen, John Kousgård, 1972: *Stednavneforskning 1. Afgrænsning, Terminologi, Metode, Datering*. Universitetsforlaget. København.
- Dahlerup, Troels, u.å.: "Bol". I: *Den Store Danske*, Gyldendal. Tilgængelig: <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=49170> [Hentet 23. september 2018]
- Dam, Peder, 2015: *Bebyggelser og stednavnetyper. Navnestudier 44*. Museum Tusulanum. København.
- Dam, Peder & Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig, 2008: *Historisk-geografisk atlas*. Det Kongelige Danske Geografiske Selskab. København.
- Danmarks Stednavne* (DS) 1–26. 1922–2013. Udg. af Stednavneudvalget (bind 1–15), Institut for Navneforskning (bind 16–24) og Afdeling for Navneforskning (bind 25–26). København.
- Eggert, Birgit, 2011: "Danske stednavne på -lund". I: *Navnemiljøer og samfund i jernalder og vikingetid*.
- Eggert, Birgit, 2013: "Præpositionsnavne på Læsø". I: *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog: Aarhus Universitet 11.-12. oktober 2012*. Århus.
- Frandsen, Karl-Erik, 1983: *Vang og tægt*. Bygd. Esbjerg.

- Gammeltoft, Peder, 2014: "Stednavne og elektroniske kort". I: *Nørre Vosborg i tid og rum*. Aarhus Universitetsforlag. Aarhus.
- Gissel, Svend, 1989: *Falster Undersøgelsen. Bind 2. Dokumentationsbind*. Landbohistorisk Selskab. Odense.
- Hald, Kristian, 1965: *Vore stednavne. 2. reviderede og forøgede udgave*. Gad. København.
- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig, 2015: "Rekonstruktion af middelalderens sognegrænse. Overvejelser baseret på casestudies fra Nordvestsjælland og Falster". I: *Navne og skel – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.-9. juni 2012*. NORNA-förlaget. Uppsala.
- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig, 2019: "Nordvestsjællands -tved-navne – og deres onomastiske og bebyggelseshistoriske karakteristika". I: *Bebyggelsenamnens dynamik. Handlingar från NORNA:s 47:e symposium i Lund 11–12 maj 2017*. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-1658>
- Jørgensen, Bent, 2008: *Danske stednavne*. Gyldendal. København.
- Pedersen, Henrik, 1928: *De danske Landbrug – fremstillet paa Grundlag af Forarbejderne til Christian V's Matrikel 1688*. Genudgivet som reprotryk af Landbohistorisk Selskab. København 1975.
- Schacke, Adam Tybjerg, 2003: *Enkelt- og enestegårde på Fyn : i dyrkningsfællesskabets tid*. Landbohistorisk Selskab.
- Skrubbeltrang, Fridlev, 1971: "Studier over gårde, gårdbrugerantal og brugsstørrelser i det 17. århundrede". I: *Historisk Tidsskrift, Bind 12. Række 5*.

Summary

The Danish village names are a large and varied group, and they are from both prehistoric, Viking, medieval and post-medieval times. Although there are very few contemporary historical sources describing the meanings of village names, or simply indicating when the villages are constructed, onomastic studies of the names and the use of multidisciplinary methods can give an insight into the villages' dating and an understanding of the major regional differences. This article argues for three primary layers of villages and village names in Denmark: 1) an older layer from before the Viking Age, 2) a younger from the late Viking Age and early Middle Ages, and 3) a late layer from the later part of the Middle Ages and the period after. Each of these layers has distinct regional distributions.

Forfatterpræsentation

Peder Dam, født 1976. Ph.d. i historie 2008 og cand.scient. i geografi og historie 2004. Han har tidligere været ansat ved SAXO-Instituttet, Geodatastyrelsen og Trap Danmark og er i dag museumsinspektør ved Odense Bys Museer. Han har udgivet bøgerne *Kortlægningen af Danmark* (2019), *Bebyggelser og stednavnetyper* (2015), *Det øvrige vi nyde* (2010) og *Historisk Geografisk Atlas* (2008), sidstnævnte sammen med Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen, samt en række artikler, heriblandt i tidligere numre af Landbohistorisk Tidsskrift. E-mail: pda@odense.dk.

Noter

- 1 Jørgensen 2008
- 2 <http://danmarksstednavne.navneforskning.ku.dk/>
- 3 Frandsen 1983, s. 232
- 4 Transskriberet ved Pedersen 1928; digitaliseret ved Dam & Jakobsen 2008
- 5 Skrubbeltrang 1971
- 6 Dette er gjort i Dam 2015, som meget af materialet i artiklen kommer fra.
- 7 Hald 196, s. 220-224; Jørgensen 2008, s. 220; Eggert 2013
- 8 Christensen & Sørensen 1972, s. 163-226; Dam 2015, s. 12-28, 74-79
- 9 Dam 2015, s. 29-63
- 10 Eggert 2011; Dam 2015, s. 155-160
- 11 Jørgensen 2008, s. 85, 302; DS17, s. 307
- 12 Albris & Dam 2019
- 13 Jørgensen 2008, s. 163, 263, 300
- 14 Jørgensen 2008, s. 101
- 15 Gammeltoft 2014, s. 36
- 16 Jakobsen 2019; Dam 2015, s. 130-139
- 17 Dam 2015, s. 27
- 18 Transskriberet ved Gissel 1989, s. 5-21
- 19 Dahlerup u.å.
- 20 Jakobsen 2015, s. 115-116
- 21 Schacke 2003

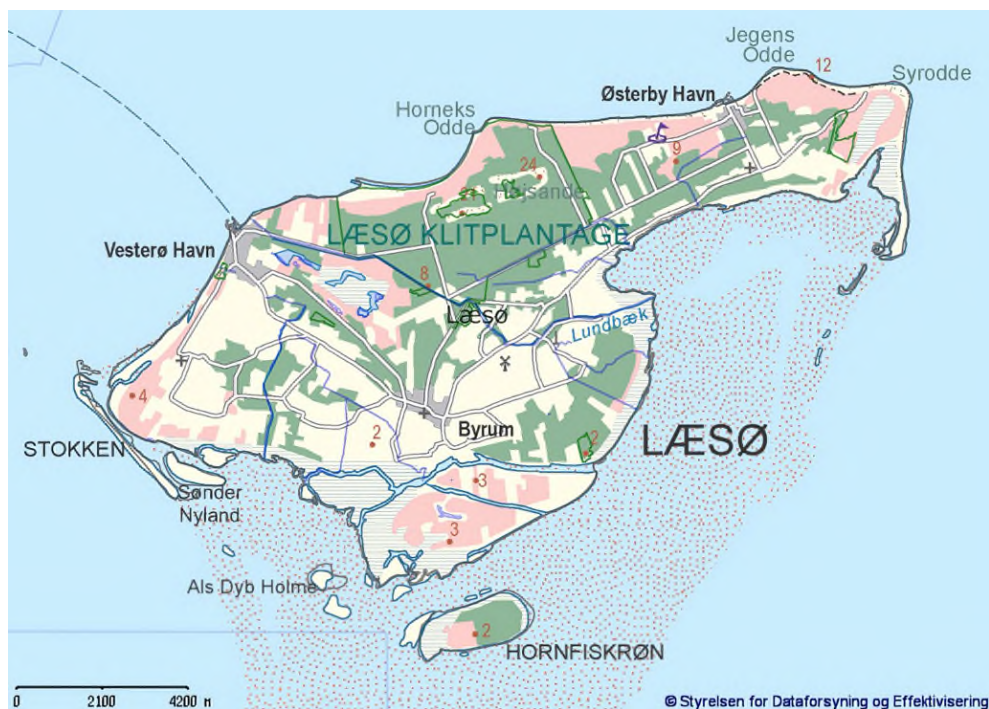
Furen, Irum og Lovsko

Stednavne som kilde til skov og rydning på Læsø

Læsø er sent bebygget i forhold til resten af Danmark, og det var sandsynligvis opdagelsen af særligt salt vand ved øen som gav anledning til bosættelsen. Salt var værdifuldt i middelalderen, og for at udvinde saltet af vandet opstod en hel industri af saltsyderier som fortsatte saltudvindingen gennem flere århundreder. Disse saltsyderier krævede store mængder brænde, og det medførte at skoven forsvandt – selv tørven blev udnyttet til brænde. Det resulterede i en skovløs ø som i 1600-tallet var stærkt plaget af flyvesand. Man regner med at øen fik fast bosættelse i 1100-tallet, men kilderne er sparsomme, og kun få middelalderlige kilder fortæller om forhold på Læsø. Det gælder også stednavnene som for en stor del først kendes fra kilder fra 1600-tallet eller senere. Imidlertid kan stednavnene selvom de fleste er sent overleverede, fortælle om ældre forhold på øen, og i det følgende handler det om hvad navnene kan fortælle om den skov der engang var på Læsø, og om den rydning af skoven som var nødvendig for at gøre plads til bosættelsen. Artiklen bygger på undersøgelser som er foretaget med henblik på en udgivelse i bogserien Danmarks Stednavne om stednavne på Læsø. Her præsenteres blandt andet nye tolkninger af to af øens vigtigste stednavne: Læsø med betydningen ‘den lægivende’ og bebyggelsesnavnet Byrum med efterleddet -rum, som tidligere begge af Kristian Hald har været tolket anderledes.

Læsøs bebyggelse

Nok var Læsøs bebyggelse sen i forhold til resten af Danmark, men til gengæld var kolonisationen intens da den først var begyndt. Man regner med at øen fik fast bosættelse så sent som i 1100-tallet, og allerede ca. 100 år senere var befolkningen så stor at der var tre sogne – alle med kirker fra 1200-tallet.¹ De få kilder til middelalderlige forhold på Læsø og den derfor sparsomme overlevering af øens stednavne gør at vi kun kan regne med at få et delvist billede af den tidligste bosættelse på øen ved hjælp af stednavnene. Når mange navne først er overleveret i 1600-tallet eller senere, betyder det at vi eksempelvis ved meget lidt om bebyggelsen i Hals Sogn som blev forladt på grund af sandflugt i slutningen af 1600-tallet; selv kirken forfaldt og blev i 1729 helt opgivet.² Imidlertid kan man ved at forholde sig til det der trods alt er overleveret, godt få et udmærket billede af øens bebyggelse, skov og rydning.

Figur 1. Oversigtskort over nutidens Læsø. Topografisk kort (DKT/Kort200) hentet fra kortforsyningen.dk, januar 2020. Copyright: Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Den ældste kilde til stednavne på Læsø er fra 1219 og omhandler en strid mellem domkapitlet i Viborg og munke fra Vitskøl kloster; de var uenige om hvem der havde ret til besiddelser omkring Byrum. Det hele handlede formentlig om adgangen til brændsel til udvindingen af salt fra havvandet. Saltfremstillingen medførte gennem de følgende ca. 400 år en overudnyttelse af skovene og oven i det skar man også tørv – både til brændsel og til jordforbedring – på de dyrkede marker. I løbet af 1600-tallet var der fjernet så meget skov og tørv at sandflugt ødelagde hele den gamle bebyggelse omkring Hals Kirke. Man forsøgte allerede i 1500-tallet gennem forbud mod overudnyttelse af skoven at begrænse dens ødelæggelse og det deraf opståede problem med flyvesand,³ men hovedparten af øboernes landgilde som betaltes til domkapitlet i Viborg, blev betalt i salt.⁴ Skatterne på Læsø blev opkrævet i salt helt frem til 1652 hvor saltfremstillingen endelig blev indstillet.⁵

Tilbage stod en stort set skovløs ø. Af den oprindelige skov overlevede kun en ganske lille plet omtrent midt på øen, og flyvesandet som plagede hele øen i forskellig grad, kunne på ganske kort tid begrave huse og agerjord til ubrugelighed. Derfor kan der i nutidens landskab på Læsø ikke hentes meget viden om ældre forhold og i særdeleshed ikke om skovbevoksningen. Men de overleverede stednavne kan bruges som kilde til skoven og også til dele af den rydning som fandt sted ved den tidligste bebyggelse. Med hensyn til navnetolkninger og yderligere oplysninger om navnenes overlevering henvises generelt til Eggert under udgivelse.

Den skovdækkede ø

Læsøs landskabshistorie begynder ret sent i forhold til resten af Danmark. Øen kom langsomt op af havet efter den sidste istid, og først for omkring 4.000-4.500 år siden kan man regne med en begyndende plantevækst på øens ældst bevarede dele som ligger omtrent midtvejs mellem nutidens flyveplads og kysten nordfor. Dette er fastlagt af geologen Jens Morten Hansen ud fra hans indgående kendskab til øens opståen. Siden da er øen langsomt vokset, og det meste af den er meget yngre. For eksempel er Vesterø Kirke placeret på toppen af en barriere-ø som først blev dannet for 1.500 år siden mens Byrum Kirke ligger på en af de ældste strandvolde som blev dannet for 4.500-4.000 år siden.⁶

Man regner med at Læsø har været helt dækket af skov. Selvom øen nærmest er fuldstændig gennemgravet for tørv til afbrænding og gødning, er det nemlig lykkedes at finde enkelte små strimler gammel tørv på øens ældste dele. Pollenanalyser af tørv er kulstof-14-dateret til 3.375 år før nu og viser at der dengang var en lysåben blandingsskov med en meget stor forekomst af taks. Derudover var der også birk, el, ask, fyr, lind, asp, pil, elm og hassel. En anden pollenanalyse taget et par kilometer fra den første er kulstof-14-dateret til 2.680 år før nu og viser lidt mindre taks og mere birk, men ellers de samme træarter som tidligere.⁷

Taks gør sig også gældende i et arkæologisk fund fra yngre germansk jernalder som består af en række pæle af taks som indgik i et havneanlæg tæt ved Østerby, og som er årringsdateret til år 640 (fælletidspunkt). Man regner med at havneanlægget har været brugt i forbindelse med sejlads – ikke en fast bosættelse.⁸ Det er mest sandsynligt at man efter bosættelsen på Læsø har forsøgt at udrydde taksen ligesom man har gjort i Sverige og Sydnorge på steder med lignende bevoksning. Der er dog efterretninger om et meget gammelt, hult takstræ i Skippergårdens have lidt vest for Byrum som var flere hundrede år gammelt da det blev fældet for få årtier siden.⁹ Det gamle ord for taks er gammeldansk *t, og dette ord indgår i stednavnet *Irum* som i dag er navnet på en gård; se mere om navne på *-rum* nedenfor.

Den tilsyneladende rigelige forekomst af taks synes ikke foreneligt med den hidtidige almindeligt accepterede tolkning af øens navn, *Læsø*, som dannet af et substantiv **lās* som kendes fra oldengelsk med betydningen ‘græsgang’.¹⁰ Den oprindelige lysåbne skov som er påvist gennem pollenanalyser, kunne for så vidt godt passe med betydningen ‘græsgang’ hvis det altså ikke lige var fordi den dominerende træart taks er dødeligt giftig for kvæg og heste, og derfor må store dele af øen have været uegnet til græsning. En tolkning af øens navn med udgangspunkt i substantivet *læ* og med en betydning som ‘den lægivende’ er efter min mening mere nærliggende¹¹ og synes oplagt at se i sammenhæng med den anden Kattekat-ø, Anholt, hvis navn tolkes som et oprindeligt **Anund* med betydning ‘den vindomsuste’.¹²

De ældst kendte skove

På grund af skovenes ringe tilstand foretog domkapitlet i Viborg i 1577 et skovsyn. Her beskrives Læsøs skove for første gang, og vi møder de skovindikerende navne *Furen*, *Jegens* og *Lovsko*:

Furen: 1577 Furen. – Bestemt form singularis af substantivet, gammeldansk *fur* ‘fyrretræ’. Navnet indgår sandsynligvis som forled i *Furnæs* som findes i kilder fra 1219 og 1221, men som ikke er overleveret efter det. Beliggenheden er ikke kendt, men Bjarne Stoklund placerer den på Nordmarksplateauet.¹³

Jegens: 1597 Jegens. – Sammensætning af den lokale dialektform af træbetegnelsen *eg* og efterleddet *næs*. Ligger på det nordøstlige Læsø.

Loftskov, 1577 Louftskoven. – Sammensætning af substantivet *loft* og som efterled substantivet *skov*. Ligger ved kysten på det vestlige Læsø lige syd for Vesterø Havn.

Skovene beskrives i 1577 generelt som bestående af mange stubbe og af få træer. Eksempelvis er der på det sted som kaldes *Loftskov*, kun tre gamle stubbe tilbage.¹⁴ Furen må – i hvert fald ved navnedannelsen – hovedsageligt have bestået af fyrretræer.

Rent stednavnemæssig fortæller *Furen* og *Jegens* kun at der fandtes skove med fyr og eg på Læsø i middelalderen. Det er mere usikkert, hvad *Loftskov* kan fortælle. I en grundig gennemgang af de ganske talrige tolkninger som findes af navne på *Loft*- i Skandinavien, af den norske navneforsker Tom Schmidt afvises mandsnavnet, vestnordisk *Loptr* som stednavneled mens appellativet *loft* med sigte til bygninger med et loft eller til et højtliggende sted foretrakkes.¹⁵ I Læsøs Loftskov har man måske hentet rafter til lofter i skoven, men det er også muligt at navnet skyldes beliggenheden på den bakke som har givet

anledning til navnet *Lovskovbak* hvori *Loftskov* indgår som forled – i 1600-, 1700- og 1800-tallet ofte i former svarende til *Lovsko*. Endelig er der også den mulighed at der ved navngivningstidspunktet var tale om en høj skov, det vil sige en skov med høje træer hvor kronerne når sammen som et loft eller en skov bestående af højt voksende træer med meget lidt kratbevoksning mellem stammerne.¹⁶

Skov og bebyggelse på Læsø

Ovenfor er nævnt nogle få – for læsøske forhold relativt tidligt – overleverede navne på skove, men langt de fleste navne som fortæller om skove, træer og rydning, er overleveret som bebyggelsesnavne. De skovbetegnende substantiver *skov* og *lund* indgår i flere bebyggelsesnavne:

Lundsgård (Byrum Sogn): 1522 i Lund. – Navnet er tidligst overleveret som en præpositionsforbindelse (en præposition, f.eks. *i*, *på* eller *ved* + en styrelse som i læsøske stednavne normalt er et appellativ); senere er præpositionen forsvundet, og efterleddet *-gård* er tilføjet.

Lundensgård (Hals Sogn): 1522 i lund. – Navnet er tidligst overleveret som en præpositionsforbindelse; senere er præpositionen forsvundet, navnet har fået bestemt form, og efterleddet *-gård* er tilføjet.

Stoklund (Byrum Sogn): 1593 Stoklundt. – Navnet er sammensat af substantivet *stok* ‘stamme, stolpe, grænsepæl’ måske i specialbetydningen ‘bistok, bikube’ som det er foreslået af Espegaard,¹⁷ og som efterled substantivet *lund* ‘lille skov’.

Skoven (Vesterø Sogn): 1616 i schouffen. – Navnet er tidligst overleveret som en præpositionsforbindelse; senere er præpositionen forsvundet, og navnet har fået bestemt form.

Skovensgård (Byrum Sogn): 1616 i schouffen. – Navnet er tidligst overleveret som en præpositionsforbindelse; senere er præpositionen forsvundet, navnet har fået bestemt form, og efterleddet *-gård* er tilføjet.

Andre navne som ikke direkte indikerer skov, men som dog henleder tankerne på trævækst ved at indeholde ord for træbetegnelser og mindre bevoksninger, findes også. Navnene er let gennemskelige og er dannet af ord som stadig findes i det danske sprog i dag:

Hyldebuskgård (Vesterø Sogn): 1683 ved Hyldebuschen. – Navnet er tidligst overleveret som en præpositionsforbindelse; senere er præpositionen forsvundet, og efterleddet *-gård* er tilføjet.

Birkerne (Byrum Sogn): 1631 i Birckeren. – Navnet er tidligst overleveret som en præpositionsforbindelse; senere er præpositionen forsvundet, og navnet fremstår som enleddet i bestemt form pluralis.

Nordre Pilgård (Byrum Sogn): 1786 Nør Piilgaard. – Det foranstillede *Nør*, svarende til nudansk *Nørre*, har allerede i 1700-tallet sideformen *Nordre* i kilderne.

Pilegård (Byrum Sogn): 1522 i Piilegard. – Navnet er tidligst overleveret som en præpositionsforbindelse; senere er præpositionen forsvundet, og navnet fremstår som et “almindeligt” sammensat navn.

Busken (Hals Sogn): 1646 i Busken. – Navnet er tidligst overleveret som en præpositionsforbindelse og forsvinder fra kilderne i midten af 1700-tallet.

Navnene er som de fleste andre stednavne på Læsø ret sent overleverede, og hvor meget de er ældre end deres ældste overlevering, kan ikke afgøres da hovedparten af ordindholdet består af arveord som altid har været brugt i det hjemlige sprog og derfor ikke kan knyttes til bestemte tider. Men navnene vidner om at der har været større eller mindre bevoksninger af hyld, birk og pil, samt at en lav bevoksning som buske har været særkørende nok til at give anledning til et stednavn.

Skoven ryddes: *rum*-navne

Mange stednavne i Danmark er dannet ved sammensætning af et forled (beskriverled) og et efterled (hovedled), og en del efterled, f.eks. *-lev*, *-rød* og *-holt*, går igen i rigtig mange navne. Imidlertid er sådanne navnetyper stort set fraværende på Læsø måske fordi den ældste bebyggelse hverken var landsbybebyggelse eller enkeltgårdsbebyggelse som det ellers kendes fra størstedelen af landet. Bebyggelsen bestod derimod af en række såkaldte haver bestående af indhegnet indmarksjord som var fordelt på en eller flere gårde.¹⁸ Den eneste egentlige navnetype vi finder flere af på Læsø, er en række navne dannet med substantivet *rum* ‘(ryddet) plads (for bebyggelse)’ som efterled. På den oprindeligt skovdækkede ø må man ved bosættelsens begyndelse have haft et vist arbejde med at rydde skoven for at gøre plads til den nye bebyggelse, og derfor giver det god mening at der netop er tale om en navnetype hvor efterleddet betydningsmæssigt har med rydning at gøre.

Læsøs tidligst overleverede bebyggelsesnavn er *Byrum* (1219 Būrum) som tidligere har været tolket som et navn med efterleddet *-hēm*.¹⁹ Dateringen af *hēm*-navnene sættes imidlertid almindeligvis til tiden 350-700, men som nævnt tyder alt på at Læsø først fik fast bosættelse i begyndelsen af middelalderen, og derfor er denne tolkning ikke særlig sandsynlig. Som Bent Jørgensen anbe-

faler, bør man foretrække den enkleste tolkning,²⁰ og den er at *Byrum* er dannet som en sammensætning af substantivet *by* og efterleddet *-rum*. Dermed sættes navnet dannelses- og betydningsmæssigt i sammenhæng med de meget udbredte svenske *rum*-navne hvor netop *Byrum* er hyppigt forekommende.²¹

De øvrige *rum*-navne på Læsø har en meget yngre overlevering som det jo er mest almindeligt for stednavne på Læsø. Mange af navnene er først overleveret i 1600-tallet eller endda så sent som i 1700-tallet; navnet *Flarum* kendes først i skriftlige kilder fra 1900-tallet.

Brarum (Byrum Sogn): 1681 i Brarum; 1683 Bragerum. – Forleddet er sandsynligvis det gammeldanske mandsnavn *Braghæ*.

Byrum (Byrum Sogn): 1219 Būrum. – Om tolkningen se ovenfor.

Børum (Vesterø Sogn): 1522 pa Bøerwm. – Forleddet er måske substantivet gammeldansk **byrgh* 'indhegning'.

Flarum (Vesterø Sogn): 1933 Flarum. – Forleddet er sandsynligvis adjektivet *flad*.

Irum (Hals Sogn): 1651 NN paa Irrum. – Forleddet er træbetegnelsen gammeldansk **ī* 'taks'.

Lorum (Vesterø Sogn): 1786 Lorum Siig. – Navnet kendes kun som forled i dette naturnavn. Forleddet er substantivet gammeldansk *lō* 'lavtliggende eng langs stranden' eller 'lysning i skov'.

Hychirom (Hals Sogn): 1786 Hychirom. – Navnet kendes kun fra Viden-skabernes Selskabs konceptkort fra 1786; forleddet er uvist.

Forleddene er ret forskellige, og kun i *Irum* fortæller forleddet om trævækst idet det gammeldanske **ī* betyder 'taks', og i *Lorum* kan forleddet eventuelt have betydningen 'lysning i skov'. De øvrige *rum*-navnes forled fortæller om forhold på lokaliteten som ikke har noget med skovbevoksning at gøre.

Bjarne Stoklund sætter de læsøske *rum*-navne i forbindelse med den tidligste bosættelse som resultat af skovrydning idet han mener navnene oprindeligt har betegnet hver sin have.²² Haverne indeholdt som nævnt ovenfor indmarken og gårdene. Selvom dyrkelsen af jorden ikke var hovedbeskæftigelsen på Læsø må det alligevel have været et enormt arbejde at fjerne skovbevoksningen og gøre jorden tjenlig til den dyrkning man trods alt havde ligesom det har været alle andre steder hvor man har ryddet skoven til bosættelse. Der findes ingen efterretninger om hvordan rydningen er foregået på Læsø, men et eksempel på en rydning fra 2019 kan her tjene som illustration, og det viser ganske godt omfanget af det arbejde sådan en rydning er.

Figur 2. En rydning fra marts 2019 i skoven Skåningshave nordvest for Maribo på Lolland. Foto: Thomas W. Lassen 2019.

Billederne i figur 2 og 3 illustrerer hvordan rydningen kan have foregået. Det er billeder fra en rydning i marts 2019 på Lolland i en skov som hedder Skåningshave, nordvest for Maribo. Altså i tid og sted langt fra Læsø i 1100-tallet, og den skov som blev ryddet, så sikkert anderledes ud, men alligevel er det meget sigende, synes jeg. Hvis man skulle leve af jorden er det klart at det var et stort areal man skulle have ryddet.

Figur 3. Samme rydning som i figur 2 fra marts 2019 i skoven Skåningshave nordvest for Maribo på Lolland. Her afbrændes de sidste rester af den fældede skov. Foto: Thomas W. Lassen 2019.

Skoven ryddes: *have*-navne

Ordet *have* betegner i ældre danske stednavne oftest 'indhegnet jordstykke (skov eller mark)²³, og på Læsø var betydningen endnu i 1700-tallet 'sammenhængende, indhegnet stykke indmarksjord'. Omkring år 1800 begyndte man at fjerne de diger som indhegnede indmarksjorden, og samtidig med dette mistede ordet *have* sin oprindelige betydning på Læsø.²⁴ Haverne opfattes af Bjarne Stoklund som det konstituerende element i Læsøs ældre bebyggelse, og han mener de vidner om skovrydning.²⁵

Da den oprindelige betydning af ordet *have* i læsøsk forsvandt med nedtagningen af have-digerne, præsenteres her kun navne som er overleveret før 1800:

Storhaven (Byrum Sogn): 1631 Storhaff. – Forleddet er adjektivet *stor*.
Bangsbo Have (Hals Sogn): 1736 Bangsboe hauge. – Forleddet er stednavnet *Bangsbo*.
Bovets Have (Hals Sogn): 1722 Bouets Have. – Forleddet er stednavnet *Bovet*.
Pilegårds Have (Byrum Sogn): 1683 Piilegaard's Hauge. – Forleddet er stednavnet *Pilegård*.
Lillehaven (sogn?): 1683 Lille Haugen. – Forleddet er adjektivet *lille*.
Brunhave (Vesterø Sogn): 1719 Brunhave. – Forleddet er farveadjektivet *brun*.
Oves Have (Vesterø Sogn): 1683 Auges Have. – Forleddet er sandsynligvis mandsnavnet *Ove*, gammeldansk *Aghi*.
Overhave (Vesterø Sogn): 1683 Ouge hauge. – Forleddet er præpositionen eller adverbiet *over*.
Præstehaven (Hals Sogn): 1683 Præste Haugen. – Forleddet er erhvervsbetegnelsen *præst*.
Nørrehaven (sogn?): 1683 Nørhaugen. – Forleddet er retningsangivelsen *nørre*.
Jens Pens Have (Vesterø Sogn): 1774 Jens Pensis Hauge. – Forleddet er mandsnavnet *Jens Pens*.

Som det også var tilfældet for *rum*-navnenes vedkommende, fortæller forleddene i *have*-navnene ikke meget om Læsøs skovbevoksning, men kun om størrelse, beliggenhed og tilhørsforhold. Det er altså kun efterleddet *-have* som vidner om at der kan have været en skovrydning på lokaliteten.

Skoven forsvinder

Efter rydningen i forbindelse med bosættelsen og den efterfølgende rovdrift på skov og tørv til brændsel til saltsyderierne endte Læsø med praktisk talt at være skovløs. Kun et ganske lille område midt på øen har bevaret den gamle skov. Det illustreres meget godt af kortet i figur 4 som er fra midten af 1800-tallet, og som kun har den lille grønne plet i midten som markering af skov.

Figur 4. Håndtegnet kort fra ca. 1859. Rigsarkivet.

De ovenfor nævnte skovindikerende navne fortæller om skove som kan lokaliseres nogenlunde præcist mod vest, mod nord og mod øst. Men alle de oplistede bebyggelsesnavne med skov- og rydningsindikerende betydningsindhold er – naturligvis – lokaliseret i det brede sydvendte bælte hvor bebyggelsen fra begyndelsen fandt sted. Det beviser jo ikke at skoven udelukkende var lokaliseret der da der sagtens kan have været skov på de steder vi ikke har overleverede stednavne fra. Men det fortæller om den skov og anden bevoksning der har været i området ved den første bosættelse og tiden derefter. De nye tolkninger af ønavnet *Læsø* som ‘den lægivende’ frem for den ældre tolkning ‘græsgang’ og af det centrale bebyggelsesnavn *Byrum* som dannet med efterledet *-rum* (‘ryddet’) plads (for bebyggelse) frem for det meget ældre efterled *-hēm* passer særdeles bedre med den skovdækkede ø som var udgangspunktet for øens bebyggelse, end de tidligere tolkninger af disse navne.

Efter denne næsten totale ødelæggelse af den gamle skov begyndte man i begyndelsen af 1900-tallet at forhindre sandflugten ved at lave plantager, og i dag fremstår *Læsø* igen som en (delvist) skovklædt ø.

Litteratur

- Dalberg, Vibeke, 1999: Ønavnet Anholt. I: *I hast hælser... Festskrift till Göran Hallberg på 60-årsdagen den 7 oktober 1999*. Lund, s. 43-46.
- Eggert, Birgit, under udgivelse: *Danmarks Stednavne. Stednavne på Læsø*.
- Espegaard, Arne, 1980: *Liv og sprog på svundne tiders Læsø*, bind 2. Esbjerg.
- Hald, Kristian, 1942: *De danske Stednavne på -um*. København.
- Hald, Kristian, 1977: [sted- og personnavneartikler]. I: *Nudansk Ordbog*. 9. reviderede og forøgede udgave ved Erik Oxenvad. København.
- Hansen, Jens Morten, 2018: *LÆSØ – øen med vokseværk. Forhistorie, opståen, kystdannelse, landskaber, vegetation og saltforekomster*. Læsø.
- Jørgensen, Bent, 2008: *Danske Stednavne*. 3. udgave. København.
- ODS = *Ordbog over det danske Sprog*. Grundlagt af Verner Dahlerup 1–28. København 1919–56.
- Schmidt, Tom, 2000: *Norske gårdsnavn på -by og -bø med personnavneforled*. Del 1. Oslo.
- Stoklund, Bjarne, 2018: *Læsø Land. Økologi og kultur i et øsamfund 1550-1900*. Bind 1: Kvinden og jorden; Bind 2: Manden og havet. København.
- Strid, Jan Paul, 1987: Ortnamnen på -rum i namnsemantisk belysning. I: Hallberg, Göran, Stig Isakson og Bengt Pamp (red.): *Nionde nordiska namnforskarkongressen, Lund 4-8 augusti 1985*. (NORNA-rapporter 34). Uppsala, s. 297-315.

Summary

Furen, Irum and Lovsko

Place names as a source for forest and wood-clearing on the Danish island Læsø

Læsø was settled late compared to the rest of Denmark. It was probably the discovery of particularly salty water at Læsø that initiated the settlement of the island. Salt was valuable in the Middle Ages, and to extract the salt from the water, salt-seething huts were created in large areas of the southern parts of the island. The salt-seething required great amounts of firewood, which resulted in the disappearance of the forest – even the shifting sand was exploited for fuel, resulting in a woodless island heavily plagued by fly sand in the 1600s.

It is the main conception that the island was settled permanently in the 1100s, but the sources are scarce and only few medieval sources tell about conditions on Læsø. This also applies to the place names, which are largely known only from sources from the 17th century or later. However, the place names can tell about conditions on the island, and the focus in this article is on what the place names can tell about the forest that was once on Læsø, and about the

wood clearing that was necessary to make room for the settlement. Two new place name interpretations – one of the island name *Læsø* as ‘the lee giving’ rather than the older interpretation ‘pasture, grazing ground’, and the other of the central settlement name *Byrum* as formed with the generic *-rum* ‘(cleared) room/place (for settlement)’ rather than the older interpretation *-hëm* ‘settlement’ – fits much better in with the forest-covered island that was the starting point for *Læsø*’s habitation.

Only a few names, *Furen*, *Lovsko*, *Lunden* and *Skoven*, are known as names that indicate actual forests, while the clearing-indicating *rum*- and *have*-names tell more about the prevalence of the vegetation that was removed in order to settle *Læsø*. Some names also indicate smaller greeneries which must have been conspicuous enough to initiate the naming.

Forfatterpræsentation

Birgit Eggert, født 1973. Uddannet mag.art. i nordisk filologi ved Københavns Universitet i 2003 og ph.d. i navneforskning samme sted i 2006. Ansat ved Navneforskning, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet siden 2000, fra 2012 som lektor. Har tidligere skrevet om *holt*- og *lund*-navne i Danmark og om middelalderlige stednavnetyper i Skandinavien, og hun arbejder i øjeblikket på en udgivelse i serien Danmarks Stednavne om stednavne på *Læsø*. E-mail: eggert@hum.ku.dk

Noter

1	Stoklund 2018, bd. 1, s. 18	14	Stoklund 2018, bd. 1, s. 47
2	Stoklund 2018, bd. 1, s. 53-54	15	Schmidt 2000, s. 298-302
3	Stoklund 2018, bd. 1, s. 52	16	Eggert under udgivelse
4	Stoklund 2018, bd. 1, s. 19	17	Espegaard 1980, s. 290
5	Stoklund 2018, bd. 1, s. 60-61	18	Stoklund 2018, bd. 1, s. 49
6	Hansen 2018, s. 33 ff.	19	Således f.eks. Hald 1942, s. 57 og Hald 1977
7	Hansen 2018, s. 68	20	Jørgensen 2008
8	Stoklund 2018, bd. 1, s. 43	21	Strid 1987, s. 307
9	Hansen 2018, s. 71	22	Stoklund 2018, bd. 1, s. 49 ff.
10	f.eks. Hald 1977 og Jørgensen 2008	23	ODS I. Have, betydning 2
11	Eggert under udgivelse	24	Stoklund 2018, bd. 1, s. 64
12	Dalberg 1999	25	Stoklund 2018, bd. 2, s. 49
13	Stoklund 2018, bd. 1, 48		

Navne fra landet

Navneforskningens kendskab til danske stednavne bygger på mange forskellige slags kilder. Når det gælder de såkaldte lokale stednavne, især marknavne, stammer en stor del af vor viden fra deciderede indsamlinger af oplysninger om navne og deres lokale tolkning, som alle rigets skolelærere i perioden 1921-1952 blev opfordret til at redegøre for. På denne måde blev 126.271 lokale stednavne fra bondesamfundet registreret – og mange af disse formentlig dermed også reddet fra glemsel i takt med landbosamfundets forandring. Optegnelserne fra disse 'skolelærerindberetninger' har været til stor nytte for eftertidens navneforskning, ligesom mange af de herigennem bevarede navne fra landet har fået et nyt efterliv som vejnavne eller slægtsnavne.

Da Stednavneudvalgets kontor i 1920 havde bestået ti år, fik kontorets chef, cand.mag. Gunnar Knudsen (1886-1952), den indlysende ide, at der måtte findes et stort lokalt navnestof, som burde skrives ned og bevares for eftertiden. Det var for så vidt helt i overensstemmelse med de højskoleprægede aktioner for at bevare og optegne dialekter og for at bevare materielle udtryk fra den svindende bondekultur. Med Stednavneudvalgets kontor som omdrejningspunkt fik Gunnar Knudsen i 1921 organiseret en landsdækkende indsamling af lokale stednavne, især marknavne. Det foregik på sogneniveau, idet hver eneste førstelærer fik tilsendt et opklæbet, udskåret sognekort i 1:20.000 (målebordsblad) og et blankt folioark til optegnelser samt en optegnelsesvejledning, der inkluderede en opfordring til om nødvendigt at rekvirere flere og til i det hele taget at henvende sig, hvis der var særlige problemer, og endelig – snarest belejligt – at tilbagesende det optegnede materiale til Stednavneudvalget.

Hermed lagdes grunden til en meget betydelig samling af lokale indberetninger, de såkaldte skolelærerindberetninger, der i dag findes på Københavns Universitets afdeling for navneforskning. Samlingen, der nu betragtes som lukket, dækker ca. 1.600 sogne svarende til ca. to tredjedele af det samlede antal. Alene heraf fremgår det klart, at samlingen er meget ujævn. Hertil kommer, at der også er meget betydelige kvalitetsforskelle mellem de indkomne indberetninger. Nogle steder var læreren ny, andre steder var læreren ikke særlig entusiastisk, nogle steder var læreren meget grundig og rådspurgte sig hos gamle, lokale folk. Det er et fælles vilkår for hele den indberetningskultur, der fra 1600-tallet og op til begyndelsen af 1900-tallet har haft til formål at dokumentere f.eks. topografiske, folkekulturelle eller arkæologiske forhold.

FORTEGNELSE

(HOVEDLISTE)

over

Stednavne

Snæbøum Sogn (1861)
Ørsild Herred (1800)
Randers Amt (1846)

Nr.	Lydskrift	Skriftsprog	Bemærkninger
1	<i>Spans⁽⁴⁾-vej</i>	<i>Spanskevej</i>	
2	<i>Niv-daalet</i>	<i>Niv-dalen</i>	} to Bøllestrøninger (se Bøllestrøninger, No. 11, 12 siden det sidste Navn er tilføjet, siger det: Næs (Næs) boken Næs ved d. g. Næs).
3	<i>Lille-leu</i>	<i>Lille-leu</i>	
4	<i>Elbry-baare, Mo-leu.</i>	<i>Elbry-baare, Mo-leu.</i>	
5	<i>Sten-el-baare</i>	<i>Sten-el</i>	
6	<i>Niv-bjæret</i>	<i>Niv-bjæret</i>	til Niv-bjæret
7	<i>Tor(d)-baare</i>	<i>Tor-baare</i>	(fulde Bøllestrøninger) <small>Her er det Navn Næs (Næs) Næs.</small>
8	<i>Njæ-vej</i>	<i>Njævej</i>	med et Njæ
9	<i>oo</i>	<i>oo</i>	og Njæ
10	<i>Smj-daalet</i>	<i>Smj-dalen</i>	
11	<i>Næ-Majæ Niv</i>	<i>Næ-Majæ Niv</i>	Næ-Majæ Niv
12	<i>Niv-Niv</i>	<i>Niv-Niv</i>	
13	<i>Næ-Niv</i>	<i>Næ-Niv</i>	
14	<i>Næ-Niv-baare</i>	<i>Næ-Niv-baare</i>	den Bøllestrøninger.
15	<i>Njæ-Niv</i>	<i>Njæ-Niv</i>	ligger i et Næ.
16	<i>Rov-daalet-baare</i>	<i>Rov-daalet-baare</i>	
17		<i>Næ-Niv</i>	
18		<i>Lille Næ-Niv</i>	
19	<i>Spans⁽⁴⁾-Niv</i>	<i>Spanskevej</i>	in Næ-Niv
20	<i>Niv-Niv</i>	<i>Næ-Niv</i>	(med to Næ-Niv)
21		<i>Næ-Niv</i>	(for Næ-Niv - Næ-Niv)
22	<i>Næ-Majæ Niv</i>	<i>Næ-Majæ Niv</i>	
23	<i>Njæ-Niv</i>	<i>Næ-Niv</i>	gl. Njæ til Randers.
24		<i>Næ-Niv</i>	
25		<i>Næ-Niv</i>	
26		<i>Næ-Niv</i>	den Næ.
27	<i>Niv-Niv</i>	<i>Næ-Niv</i>	
28		<i>Næ-Niv</i>	
29.		<i>fulde Bøllestrøninger</i>	gl. Njæ (med et) til Næ-Niv

Figur 1. Typisk lærerindberetning i Navneforsknings arkiv på Københavns Universitet. Indberetningen stammer fra Snæbøum Sogn lidt vest for Hobro. Den er indsendt af lærer E. Th. Larsen 19/10 1928. Han hørte altså ikke til de hurtigste; til gengæld har han lavet en liste med hele 140 navne, hvoraf de første 29 ses her. På det tilhørende kort har lærer Larsen påført numrene, hvor de pågældende lokaliteter ligger i landskabet.

Figur 2. Kort hørende til lærer E. Th. Larsens indberetning fra Snæbum Sogn.

Skolelærerindberetningerne indskrives sig smukt i den sidste ende af rækken af landsdækkende kulturhistoriske indberetningskampagner.

Gunnar Knudsen førte nøjagtig regnskab med, hvad der kom ind, og efter nogle års forløb blev der også rykket for svar, hvis der ikke var indløbet noget. Set med Gunnar Knudsens øjne sluttede kampagnen aldrig rigtigt. Hans sidste bogføring viser, at han den 17. januar 1952 fra J.P. Kjærgaard i Madum modtog 65 navne. Gunnar Knudsen nåede dermed i alt at indhøste 126.271 navne, inden han døde den 15. september 1952

Gunnar Knudsens “mirakelkasser”

Gunnar Knudsen nøjedes ikke med at tælle. Han var faktisk en indsigtfuld og kreativt tænkende forsker med en god forskningsstrategisk sans. Han gennemgik alt det indkomne materiale og noterede på små papirlapper, hvad han syntes var specielt interessant. Et sådant søgekriterium kan naturligvis let give et meget vilkårligt resultat, men Gunnar Knudsen var ualmindelig godt inde i hele det danske navnestof, og hans seddelsamling, som tilsammen fylder ca. 1½ meter, har været så nyttigt et arbejdsredskab for hans efterfølgere, at de har døbt samlingen “Gunnar Knudsens mirakelkasser”. Mirakler forstået på den måde, at hvis man var gået i stå i tolkningen af et bestemt navn, kunne man finde parallelmateriale hos Gunnar Knudsen – eller naturligvis også somme tider intet finde. Mirakelkasserne indeholder både mange usammensatte navne og en lang række navneled med oplysning om beliggenhed i landet og om lokalitetens art.

Lad os tage et par eksempler. Med opslagsformen *Knokker* registrerer Gunnar Knudsen udtalen [æ knog'er] og oplysningen 'Ujævn, tuet Jord, nu dyrket'. Det hele stammer fra indberetningen 1921/22 fra Top 1446, dvs. topografisk nummer 1446, der er lig med Jørsby Sogn på det nordlige Mors. Andre sedler viser også formen *Knok* og *Knokkerne*, alle sammen fra det nordlige og nordvestlige Jylland. Det er for så vidt den samme udbredelse, man får oplysning om, hvis man slår ordet op i Feilbergs jyske ordbog (se litteraturlisten). Det kunne Gunnar Knudsen godt – og har sikkert også gjort det – men hans formål var at samle den stednavnedokumenterede brug af de enkelte ord og navneled.

Et andet ord med nordjysk udbredelse er *Svak*, i betydningen 'dam' (jf. figur 3), der i mirakelkasserne bl.a. er rapporteret fra Vendsyssel og Hanherrederne samt to steder i Midtjylland (Silkeborg Skovdistrikt og på Mols) og endelig to steder på Sjælland (Butterup ved Holbæk og Reerslev i Vestsjælland). De sidste steder kunne man på Gunnar Knudsens tid ikke nå ordbogsmæssigt frem til, hvilket man for så vidt fortsat ikke kan i dag, eftersom Ordbog over det danske Sprog ikke har denne detalje med, og Ømålsordbogen endnu ikke er nået til S. Sammenholder man med udbredelsesoplysningerne i Feilbergs ordbog er de vigtigste afvigelser nok, at Gunnar Knudsen ikke har belæg fra Salling, mens Feilbergs ordbog til gengæld ikke har belæg fra Mols.

Et på mange måder typisk tilfælde udgøres af de to sedler på *Møsk* eller *Møske*. På den ene af dem er noteret 'betyder vistnok Krat'. De to sedler stammer fra Gårslev Sogn og Ødis Sogn, dvs. fra det sydøstlige Nørrejylland. Jeg har ikke fundet sikre spor af et sådant substantiv andre steder. Derimod findes der et jysk adjektiv *møsk* med betydningen 'rådden, syrlig, tvær, vranten' (Feilberg) og et substantiv *mysk* med betydningen 'skimmel'. Sidstnævnte er *Møsk*

Knudsker

a Knog's +. Ujavn, tuel Jord,
m. dyrked

Indb. 1921/22 Top 1446

Loatoken

en Dam

Indb. 1921/22 Top 1312

Møske

a Møske

betjente indtækt Kret

Indb. 1921/22 Top 2397

Møske

a møske

Indb. 1921/22 Top 2866

Stenkis

2 Stenkysse

Lynge Stenkis

Proskjeds Stenkis

Stenkis 2031

2027

Stenkis

Stenkisbet: Stenk-Drygt,

Stenkis Høj = skilagt Dygt

Films Statistikkortet.

Indb. 4/10 23

Figur 3. Optegnelserne i Gunnar Knudsens "mirakelkasser" for så vidt angår de i nærværende artikel fremlagte eksempler. Navneforskning, Københavns Universitet.

i Ødis sat i forbindelse med, og det er samtidig sat i forbindelse med naturnavnet Mysk i Moltrup Sogn lidt nord for Haderslev.

Som et sidste eksempel på materiale i Gunnar Knudsens mirakelkasser skal jeg endelig nævne opslagsformen *Stenhus*. Han skriver det ud som led i navnene Lyng Stenhus, Posekjær Stenhus (nu: Poskær Stenhus) på Mols og Biskops Stenhus på Norddjursland. Han oplyser navneleddet både som stendysse og som rest af gravkammer. Her kunne være tale om en mere lokalt afgrænset østjysk brug af ordet *stenhus*. Dette ord er velkendt i alle de danske ordbøger, men kun i betydningen ‘hus bygget af sten’. Det er et gravkammer eller en jættestue naturligvis også, og selvfølgelig spiller denne almene betydning ind, når noget bliver kaldt Biskops Stenhus. Det er nu alligevel påfaldende, at ingen af ordbøgerne specifikt nævner muligheden ‘stenbygget levn fra oldtiden’. Mest interessant er det dog, at Gunnar Knudsen også under opslagsformen *Stenhus* rubricerer det falsterske Stense Høj = ødelagt Dysse (se kopi af sedlen, figur 3). Gunnar Knudsen åbner herved for en tolkningsmulighed for en række navne, der ellers normalt anses for at indeholde en reduceret form af substantivet *stendysse*. Jeg tænker her på en række navneformer indeholdende *Stennis* eller *Stinnes*, opregnet af John Kousgård Sørensen, hvor han ikke er i nærheden af at foreslå substantivet *stenhus* som alternativ mulighed.¹

Gunnar Knudsens mirakelsedler er takket være 100 års intensiv navneforskning i et vist omfang nok blevet overflødiggjort, men de rummer således stadig mange bidrag til nuanceringen af det almindelige ordbogsstof.

Marknavne

Som nævnt står Gunnar Knudsen som hovedmanden for at mere end hundre-detusinde navne er blevet bragt fra landet ind til byen. Han var også i nært samarbejde med Otto Mackeprang, kontorchef på Københavns Rådhus, i årene omkring 1920 medvirkende til, at bondelandets største gruppe af stednavne, marknavnene, kanaliseredes ud igen, nemlig som vejnavne i nye villakvarterer, hvoraf der opstod en sværm i København og omegn netop i denne periode. Navnene kunne være direkte videreførelser af gamle marknavne som f.eks. Kagsvang og Islevholm i Husum (begge fra 1926), men meget ofte måtte man nøjes med at arbejde ud fra den model, som de gamle marknavne dannede. Således opstod fra ca. 1922 og frem en stor gruppenavngivning i Brønshøj omkring Bavnevangen, Byvangen, Ellevangen, Egevangen, Pilevangen, Vikkevangen med mange flere. Det blev virkelig normdannende ikke kun i de københavnske forstæder, men efterhånden overalt i det urbaniserede miljø i landet. I misforstået loyalitet eller af ren uformåenhed gik man i Rågeleje-Udsholt-området på Sjællands nordkyst så vidt, at man genoptog tilfældige 1600-talsskrivemåder af de marknavne, som man gav til vejene i sommerhuskvarteret. Veedeholms-

Ager for Hvedeholmsager, Weypils-åsen for Vejpilsåsen, Senkke-Kjæret for Sænkekæret og Haver-Ager for Havreager. Der gives stadig gamle navne fra landet nyt liv ved kommunernes navngivning af nye veje og bebyggelser, men det er mit indtryk, at denne praksis er for nedadgående. Kilderne er ved at tørre ud i den forstand, at man løber ind i for mange gentagelser.

Landlige stednavne som slægtsnavne

Som antydnet i titlen på denne artikel er der endnu en vekselvirkning mellem navne på landet og navne fra landet, som springer ud i fuldt flor for nu godt 100 år siden. Da man i Rigsdagen i 1904 vedtog en navnelov (Lov om Navneforandring af 22. april 1904), havde den først og fremmest til hensigt på en reguleret måde at stimulere befolkningen til at skifte deres –sen-efternavn ud med et mere personligt og egenartet navn. Til det formål blev der i 1902 af Verner Dahlerup og Johannes Steenstrup – førstnævnte grundlægger af den store danske ordbog, sidstnævnte kendt professor i historie med betydelige interesser inden for navneforskning – udsendt en 100 sider stor “Navnebog til Vejledning ved Valg af nye Slægtnavne” med i alt omkring 16.000 navneforslag. En ganske betydelig del af de navne, der indeholdes i Dahlerup og Steenstrups bog har stednavneform. Der kan enten simpelthen være tale om gamle stednavne (i vejledningen mærket ‘GS’), men de fleste er konstruktioner formet som fiktive moderne stednavne af den type, som man finder ude på landet, f.eks. Avrum, Baknæs, Barland, Bårsig. Herudover forekommer på listen nogle muligheder mærket ‘GP’ (gammelt personnavn) og ‘GO’ (gammelt ord). Rubriceringen er ikke særlig skarp, men hovedtendensen holder dog vand. Et eftersyn af navnene på en tilfældig udvalgt side af forslagslisten (side 5, se figur 4) viser, at af de 85 (mere eller mindre) fiktive stednavne er de 33 ifølge den seneste samlede opgørelse fra 1987 faktisk blevet antaget af nogen som slægtsnavn. Der er med andre ord prestige forbundet med at hedde noget, der signalerer, at man er fra landet.

Afrunding

Ser vi på efternavnene, viderefører de således den blanding af bebyggelsesnavne og naturnavne, som vi også er vant til og genkender fra det danske, topografiske landskab. Helt anderledes forholder det sig med de mængder af marknavne, der – autentiske eller konstruerede – (gen)anvendes som vejnavne. Sådanne veje ligger nok undertiden side om side, som de gamle, navngivne agre gjorde, men da bevidstheden om, hvordan det gamle marknavnesystem fungerede, nutildags er gået fuldstændig tabt, revitaliserer (gen)anvendelsen

Avertoft		Avnbing		Avnskjær	
Avetofte		Avnbo		Avnsted	GO
Avetorp		Avnbæk		Avnum	
Avild	GP	Avnbøg		Avred	GO
Avlund		Avnet	GO	Avrum	
Avn	GO	Avnholt		Avte	GP

B

Baaderup		Band		Barland	
Baadesby		Bandbjerg		Barlast	GO
Baadsted	GP	Bandby		Barlev	
Baadtoft		Bandbøl		Barlind	
Baag		Bandholt		Barlund	
Baahus		Banding		Barlykke	
Baane	GO	Bandrup	GS	Barning	
Baar	GO	Bane	GP	Barnsbæk	GS
Baarager	GO	Bangild		Barnulv	GP
Baarde	GO	Bankerup		Barnung	
Baarløse		Banne	GP	Barnvig	
Baarsig		Banneris		Barre	
Baarund		Bannerum		Barsbæk	
Baarvig		Bannild		Barse	GP GO
Baastrand		Bannis	GO	Barsholm	GS
Bab(b)etorp	GS	Bansing		Barskov	
Badsvend	GO	Banst		Barslet(te)	
Bagler		Bansø		Barsnab	GS
Bagner	GP	Bant	GS	Bar(s)torp	GS
Bagtorp	GS	Bantum		Barsvad	
Bakholt		Barang	GO	Bartum	GS
Bakkeby		Barbjerg	GS	Bartved	
Bak(ke)land		Barbo	GO	Barum	
Bakkelev		Barbøl		Barved	GP GS
Bakkerød		Bardag	GO	Barvid	
Baknæs		Barding		Barvold	
Baldershøj		Bardum	GS	Basborg	
Balg		Bare	GS	Basby	
Balingstad	GS	Bargum	GS	Basholt	
Balk	GO	Barild	GO	Basserød	
Ballerød		Baring		Bastager	
Balleve	GS	Bark		Bas(t)bo	
Ballung	GP	Barke	GP	Basteby	
Balsing		Barkel	GP	Bastenæs	
Balt(e)	GP	Barker	GP GO	Bastlund	GS
Baltring		Barkholm		Bastring	
Bamby	GS	Barkind	GP	Bastrum	
Bamle		Barkved		Bastø	
Bamsted	GS	Barkø		Batting	GO

Figur 4. Eksempler på de af navnemyndighederne i 1904 fremsatte forslag til nye efternavne. Dahlerup og Steenstrup 1902 s. 5.

ikke noget billede af det gamle agrarsamfund fra før udskiftningstiden. Det er man nu om dage nødt til at studere sig til.

Litteratur

Dahlerup, Verner & Johannes Steenstrup (1902): *Navnebog til Vejledning ved Valg af nye Slægtnavne*. G.E.C. Gad. København.

Feilberg, H.F. (1886-1913): *Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål* I-IV. Universitets-Jubilæets Danske Samfund. København.

Kousgård Sørensen, John (1964): 'Marknavne og arkæologi'. I: *Marknavnestudier* ('Navnestudier' 3), red. Stednavneudvalget. Afd. for Navneforskning. København, s. 83-93.

Summary

Names in rural Denmark deals with a campaign initiated in 1921-22 by the head of the office serving the Danish Place Name Committee, Gunnar Knudsen. All Danish teachers in the countryside were asked to collect all kind of minor names in their parish, to write them on lists and to indicate their location on a map that they had received together with the appeal to contribute to the collection. Thus more than two thousand teachers were asked and more than two thirds in fact replied. The result was a very valuable collection of Danish minor names known in the beginning of the 20th century. Part of the reported names and a lot of similar names so to say returned to the people and to the countryside during the 20th century. Minor names became a very popular source for creating new street names when former rural areas were urbanized, and many minor names and the like were taken into use when people wanted to replace their patronymic surname with a more individual and yet typical Danish sounding one.

Forfatterpræsentation

Bent Jørgensen, født 1944, er dr.phil. i navneforskning fra Københavns Universitet (1976), hvortil han fortsat er knyttet som professor emeritus. Han har gennem en lang karriere arbejdet med danske stednavne af alle typer og aldre, herunder stednavne tilknyttet landbosamfundet. Bent har siddet i bestyrelsen for Landbohistorisk Selskab i 1977-93, som næstformand 1981-93. Hans lange udgivelsesliste rummer bl.a. syv sjællandske bind i serien *Danmarks Stednavne*, samt det landsdækkende oversigtsværk *Stednavneordbog*.

E-mail: berge@hum.ku.dk.

Noter

1 Kousgaard Sørensen, 1964, s. 86

Birteline, Jakobine og Knudsine

Almuens brug af *-ine*-navne i 1800-tallet

Kvindelige navne dannet til mandsnavne ved suffikset -ine står for en massiv navnemode i den danske personnavnebrug. Navnetyper er (formentlig) et højsocialt fænomen i sit udgangspunkt, men efterhånden er den blevet karakteristisk for den danske bondestand, og med tiden er tillige en del -ine-navne dannede til kvindenavne. -Ine-navnene er afledte enten med det primære suffix -ine eller et sekundært suffiks som eksempelvis -dine, -mine og -sine.

I denne artikel præsenteres de foreløbige resultater af et trefaset pilotprojekt, hvor forskellige aspekter af brugen af -ine-navne tages op. Med udgangspunkt i navnestof i folketællinger fra det 18. og 19. århundrede redegøres for manifestationer af kvindelig navnedannelse ved -ine-afledning af mandsnavnene Morten og Søren samt -ine-navne dannet til kvindenavnene Birthe, Bodil, Karen og Mette. På baggrund af de samme folketællinger opstilles -ine-navne i Øster Flakkebjerg Herred på Sydvestsjælland og den nærtliggende købstad Næstved. Slutteligt undersøges opkaldelse efter nære slægtninge som motiv for -ine-navne i en sjællandske bondeslægt fra Kellerød.

Om navne med endelsen *-ine* skriver navneforskeren Eva Villarsen Meldgaard i 1965, at "...denne navnetype, der indførtes i Danmark med navnet på en prinsesse [Frederik den 3.'s datter *Vilhelmine Ernestine*], og senere gennem hele det 18. århundrede brugtes i den oplyste borgerstand [...], vil i slutningen af det 19. århundrede fuldt så vel som Maren omkring år 1800 karakterisere sin bærerske som tilhørende bondestanden".¹ Ordene falder i undersøgelsen *Sydvestjysk navneskik gennem 300 år*, hvor forfatteren opstiller og beskriver navnebrugen i det sydvestjyske Skast Herred fra 1636 og frem til midten af det 20. århundrede. Navnestoffet er udledt fra herredets tingbog (1636) og kirkebøger for fem af herredets sogne (1656–60 og derefter med 50 års interval frem til 1956–60).

-Ine-navne er ofte, men ikke altid, kvindenavne dannede til mandsnavne, og i perioden 1806–10 finder Meldgaard det første eksempel i undersøgelsen på en hjemlig dannelse af et kvindenavn afledt af et mandsnavn med suffikset *-ine*, nemlig *Bertelsine*. Navnet er afledt af *Birtel*, men *Bertelsine* er ikke en ren afledning med *-ine*, hvilket navneforsker Lis Weise har benævnt *primærsuffiks*, men en afledning med et *sekundærsuffiks*, *-sine*.² Her er *s*-lyden fra mandsnav-

ne som for eksempel *Jens* og *Niels* i de kvindelige dannelser *Jensine* og *Nielsine* overgået til initial lyd i en ny suffiksdannelse. Meldgaard finder, at brugen af *-ine*-navne i Skast er forøget markant i perioden 1856–60 og særligt 1906–10, hvorefter de igen er blevet sjældnere i den sidste periode, 1956–60.

Et lignende mønster forekommer i København, men her er brugen af *-ine*-navne tidligere end i Sydvestjylland, hvilket Meldgaards anden systematiske undersøgelse af navnebrugen over tid i et afgrænset geografisk område viser. Omdrejningspunktet for *Studier i københavnske fornavne 1650–1950* er dåbslister i Vor Frue Sogns kirkebøger, og akkurat som ved forfatterens ældre undersøgelse, oplistes og redegøres der for navnebrugen, som den tager sig ud med 50 års intervaller.³ I materialet finder Meldgaard en anseelig del *-ine*-navne i dåbslisterne fra 1800 og 1850, hvorefter brugen af navnetypen er dalende frem imod år 1900.⁴

Kvindenavne, der ender på *-ine*, synes således at stå for en bemærkelsesværdig bevægelse i den danske personnavnebrug. I slutningen af det 18. og hovedsageligt i det 19. århundrede forekommer navnetypen ligefrem at danne en decideret navnemode, der tager sit afsæt i det 17. og 18. århundredes bedrestillede sociale lag, hvorfra den breder sig ned i samfundet og ud på landet, hvor *-ine*-navnene efterhånden findes alle steder og afledes til stort set alle mandnavne, og undertiden tillige af kvindenavne. I de første årtier af det 20. århundrede er en lang række af de pågældende navne fortsat i brug, men efterhånden går de af mode, og i dag har de en markant ringere betydning i danskernes navngivning, end de havde for lidt over hundrede år siden. En vis portion navne med endelsen *-ine* er dog relativt hyppige i dag, for eksempel *Josefine*, *Mikkeline* og *Nikoline*, men størstedelen af de mange *-ine*-navne, der tidligere har været i brug i Danmark, synes at være enten helt forsvundet eller ganske sjældne. Ved at undersøge *-ine*-navnene kan der opnås unik indsigt i en navnemode, som den tager sig ud fra start til slut; fra navnetypen introduceres i Danmark og til den gradvist udfases til kun at spille en mindre rolle i den moderne navneskik.

Alligevel begrænser de studier, der er foretaget over *-ine*-navne i Danmark, sig til mindre delstudier som i de nævnte undersøgelser af Meldgaard samt føromtalte Lis Weises artikel *Mine, Dine og Sine. Kvindenavne på -ine*. Dog skal også nævnes, at *-ine*-navne i Norge, hvortil praksissen er kommet via Danmark, er behandlet af Gulbrand Alhaug,⁶ mens moveringer dannet til navne, der tilhører bølgen af den såkaldte nordiske navnerenæssance, omtales af Birgit Eggert.⁷

Weise samler afledninger på *-ine* i 11 forskellige grupper ordnet efter udlid såsom *-mine*, *-dine* og *-sine*, der indgår i artiklens titel.⁸ Under de enkelte afsnit behandles såvel navne afledt med primærsuffikset *-ine* som afledninger

med forskellige sekundærsuffikser, hvor udlyd i et basisnavn, det være sig hele navnet eller kun en del heraf, som antydet ovenfor er overgået til initial lyd i et nydannet suffiks.⁹ Eksempelvis kan navne som *Vilhelmine* (afledt af navnet *Vilhelm*) og *Rasmine* (afledt af første del af navnet *Rasmus*) have dannet grundlag for sekundærsuffikset *-mine*, der siden er anvendt til at aflede basisnavne, der ikke indeholder *-m*, eksempelvis *Larsmine*, *Ottomine* og *Tygemine*, analogt med *-sine* i *Bertelsine*.

Weise har til undersøgelsen ordnet sit landsdækkende personnavnemateriale alfabetisk, som de skrives bagfra, en såkaldt retrograd udkørsel, og hun har behandlet de enkelte suffikser med fokus på dannelsesmåde og frekvens.¹⁰ Datamaterialet er baseret på CPR-registret og tilgik Institut for Navneforskning i 1985. Weise har undersøgt brugen af *-ine*-navne i tiden før 1900 og frem til 1910, hvortil hun bemærker, at de ældste personer i CPR er født omkring 1835.¹¹ Der må dog tages det forbehold, at studiet derved kun omfatter en lille del af de *-ine*-navne, der må formodes at have været i brug i den undersøgte periode, da mange navnebærere utvivlsomt må være døde inden oprettelsen af CPR-registeret i 1968. Det geografiske aspekt er nedtonet i Weises artikel, men visse regionale tilstande nævnes dog, for eksempel at *Rasmine* er almindeligst på Fyn, hvor også mandnavnet *Rasmus* er særligt frekvent, mens *Vilhelmine* akkurat som navnet *Vilhelm* fortrinsvis er fundet i København.¹² Slutteligt fastslås det, at "...*-ine* navne som ventet har størst frekvens som andet eller senere fornavn, og at de har været mest populære i landområder, specielt i Jylland".¹³

En større, landsdækkende og systematisk undersøgelse over brugen af *-ine*-navne findes ikke. Det er med denne artikel ingenlunde hensigten at dække dette videnshul, da et sådant studie vil være alt for omfattende for dette format, men derimod at præsentere et trefaset pilotprojekt, hvor navnetypen tages under behandling på et gradvist mere lokalt plan. Det drejer sig i første omgang om en række konkrete navne, der har dannet grundlag for afledninger med *-ine*, nemlig mandnavnene *Morten* og *Søren* samt kvindenavnene *Birthe*, *Bodil*, *Karen* og *Mette*, for derved at belyse, hvordan *-ine* har været anvendt som suffiks i Danmark i slutningen af det 18. og igennem det 19. århundrede. Samme periode er i fokus i pilotprojektets anden fase, hvor der gives en oversigt over, hvilke *-ine*-navne, der er i brug i et mindre geografisk område på Sydvestsjælland, nemlig Øster Flakkebjerg Herred og, i perspektiverende henseende, den nærtliggende købstad Næstved. Endelig undersøges brugen af *-ine*-navne i tre slægtled i *Slægten fra Kællerød*,¹⁴ hvorved der kan opnås indsigt i motiver bag navngivning med disse navne. Før vi retter blikket imod pilotprojektets indledende resultater, er det på sin plads at give en nærmere præsentation af moverede navne og suffikset *-ine*.

Moverede navne og suffikset *-ine*

Navne med endelsen *-ine* er ofte kvindenavne afledte af mandnavne, såkaldte moveringer, som det er tilfældet med *Bertelsine* af mandnavnet *Bertel*, *Jensine* af *Jens* og *Larsmine* af *Lars*. Kvindenavne dannet til mandnavne er på ingen måde et nyt fænomen. Allerede i bibelen bærer en af kvinderne ved Jesu grav navnet *Johanne*, der er afledt af mandnavnet *Johannes*, der ligeledes optræder i bibelen som navn på to af det nye testaments centrale skikkelser, Johannes Døber samt evangelisten og apostlen Johannes. Navnet *Johanne* kendes på dansk grund allerede i middelalderen, og det samme gør sig gældende for kvindenavnene *Benedicta* og *Juliana*, der er afledt af henholdsvis *Benedikt* og *Julius*.¹⁵ Fra middelalderen kendes også navnet *Christina*, der kan anskues som en movering, men som også kan tolkes som et selvstændigt navn med betydningen 'den kristne', akkurat som *Christian*.¹⁶ Fælles for disse navne er, at "...der er ingen tvivl om, at afledningerne i de allerfleste tilfælde er sket på fremmed grund".¹⁷ Det er Frankrig, der er centrum for navneskikken, men det er sandsynligt, at de moverede navne er kommet til Danmark via Tyskland.¹⁸

Efter reformationen er moveringer blevet mere almindelige i Danmark, hvor Christian den 4.s datter med Kirsten Munk, *Christiane* (1626–1670), der sandsynligvis var opkaldt efter faderen, traditionelt anses som den første bærer af et hjemligt moveret kvindenavn i nyere tid.¹⁹ Senere i det 17. århundrede har Frederik den 3. givet tre af sine døtre moverede navne, nemlig *Frederikke Amalie* (1649–1704), *Vilhelmine Ernestine* (1650–1706) og *Ulrikke Eleonora* (1656–1693), og *Vilhelmine Ernestine* er det tidligste kendte eksempel på en *-ine*-dannelse i Danmark. Motivet bag prinsessens navne er måske opkaldelse efter Frederik den 3.s tyskfødte dronning Sophie Amalies brødre Georg Wilhelm (1624–1705) og Ernst August (1629–1698), men såvel *Vilhelm* som *Ernst* har været yndede navne i fyrsteslægterne i Tyskland, og opkaldelsesmotivet kan sagtens tænkes at komme uden for den nærmeste familie.²⁰

De ovenstående eksempler på moveringer fra middelalderen og navnene på Frederik den 3.s døtre viser, at suffikset *-ine* ikke er den eneste måde, hvorpå man kan transformere et mandnavn til et kvindenavn. Som eksempler kan nævnes disse mere eller mindre kuriøse navne fra Vor Frue Sogn i København: *Gustava* afledt med *-a* af *Gustav*, *Lovise* afledt med *-e* af *Louis*, *Lorentia* afledt med *-ia* af *Lorents*, *Thomasie* afledt med *-ie* af *Thomas*, *Ulrikke* afledt med *-ke* af *Ulrik*, *Petrea* afledt med *-ea* af *Petrus* samt *Antonette* afledt med *-ette* af *Anton*.²¹

Her skal det dog alene handle om navne afledt med *-ine*. De *-ine*-navne, der gøres til genstand for undersøgelsen, vedrører fortrinsvis hjemlige dannelser, hvor suffikset er tilføjet et velkendt mandnavn eller sjældnere et velkendt kvindenavn. Dermed er en række navne ikke fundet relevante for studiet, selv-

om de ender på *-ine*. Det drejer sig eksempelvis om navnet *Katrine*, da dette navn ikke er en afledning, men en udvikling af *Katharina*,²² og *Christine*, der er en udvikling af *Christina*, som jeg analogt med Meldgaard har anset som et selvstændigt navn og ikke en movering af mandsnavnet *Christian*. Heller ikke navne som *Trine* og *Stine* er medtaget i nærværende undersøgelse, da disse navne er kortformer af *Katrine* og *Kirstine*, *Kristine*, *Justine* eller andre navne med endelsen *-stine*. Endelig ses der også bort fra navne, der utvivlsomt er indlånt i Danmark i *-ine*-formen, hvilket gælder for et navn som *Caroline*. Dette navn er en fransk og engelsk kæleform af *Carola*, der er et pigenavn dannet til den latinske form for navnet *Karl*, *Carolus*.²³

Da brugen af *-ine*-navne som anført ovenfor kom til Danmark fra Frankrig via Tyskland, hvor mange af de samme mandsnavne har været i brug, kan det naturligvis ikke altid afgøres med sikkerhed, hvorvidt et navn vitterligt er dannet på dansk grund eller ej. Kvindenavnet *Nissine* er afledt af *Nis*, der er den sønderjyske udvikling af *Niels*, og er utvivlsomt en hjemlig dannelse, men et navn som *Josefine* kan være vanskeligere at fastslå. Udbredelsen af navnet *Josefine* i 1800-tallet tilskrives af Meldgaard kejserinde *Joséphine* (1763–1814), der var ægtefælle til Napoleon I,²⁴ men da *Josefine* optræder som fornavn hos den 50-årige Josefine Frederikke Kirstine Lange i folketællingen fra Kolding Købstad allerede i 1801, synes navnet at være i brug på dansk grund før kendskabet til kejserinden. *Josefine* er snarest såvel en dansk dannelse til navnet *Josef* som et fransk indlånt navn dannet på samme vis.

Som bemærket i indledningen er det ikke kun mandsnavne, der afledes med suffikset *-ine*. Også kvindenavne tilføjes undertiden endelser med *-ine*, som det er tilfældet med *Bodiline*, der er dannet til *Bodil*, og *Mettine*, der er en afledning af *Mette*. For en del *-ine*-navne er det ikke umiddelbart muligt at afgøre, om der er tale om en afledning af et mands- eller et kvindenavn. Som eksempler kan her nævnes *Josine*, der kan være en sammentrækning af kvindenavnet *Josefine* eller som dette navn en afledning af mandsnavnet *Josef*; *Laurine*, der kan være en moverende afledning af mandsnavnet *Laurits* eller en (diminutiv) afledning af kvindenavnet *Laura*; samt *Pauline*, der kan være en afledning af mandsnavnet *Paul* eller en (diminutiv) afledning af kvindenavnet *Paula*. Dette kan kun sjældent afgøres med rimelig sikkerhed.

Når *-ine*-navnene er blevet så almindelige, hænger det formentlig sammen med, at de har gjort det muligt at opkalde på tværs af køn, så mandlige slægtninge kunne opkaldes i pigebørn,²⁵ men dette aspekt er ikke gældende, når eksisterende kvindenavne tilføjes suffikset. Man kan da forestille sig, at de moverede *-ine*-navne, efterhånden som de er blevet almindelige, har givet inspiration til endnu flere dannelser, ligesom det kan tænkes, at *ine*-lyden fonetisk har appelleret til folk, hvorfor repertoireet af navne, der afledes, udvides til også

at omfatte kvindenavne. Dette understøttes af, at grundlaget for visse tilfælde af *-ine*-navne synes at være rene påfund.²⁶

Manifestationer af *-ine*-navne

Som kort berørt i artiklens indledende afsnit skelner Lis Weise mellem *-ine*-navne, der er dannet ved, at primærsuffikset *-ine* er tilføjet et navn eller en del heraf (*Jakob-ine* af *Jakob* eller *Rasm-ine* af *Rasmus*), og dannelser med sekundærsuffikser (*Jakob-line* og *Rasmus-dine*). Weise oplister følgende elleve sekundære suffikser: *-bine*, *-dine*, *-fine*, *-gine*, *-line*, *-mine*, *-nine*, *-rine*, *-sine*, *-tine* og *-vine*.²⁷ I den følgende redegørelse for, hvordan *-ine*-navne er dannet til mandnavnene *Morten* og *Søren* samt de fire kvindenavne *Birthe*, *Bodil*, *Karen* og *Mette*, anvendes Weises skelnen mellem primære og sekundære suffikser samt de elleve grupperinger. Denne delundersøgelse er foretaget på baggrund af søgeresultater i folketællingerne 1787, 1801, 1840 og 1880 i *Dansk Demografisk Database* (DDD), hvor digitaliserede udgaver af folketællingerne er tilgængelige. Undertiden er resultater sammenholdt med faksimileudgaver af folketællinger, der findes tilgængelige på *arkivalieronline* (AO).

Mandsnavnet *Morten* afledt med *-ine*

Mandsnavnet *Morten* har i de fire folketællinger dannet grundlag for i alt 12 kvindelige navne, der er dannet ved *-ine*-afledning. Som det fremgår af figur 1, er tre af disse dannet ved primærsuffiks, hvilket gør sig gældende for de leksikalske navne *Morine* og *Mortine* samt stavevarianten til sidstnævnte, *Morthine*. Navnet *Mordine* er komplekst, da der på den ene side kan argumenteres for at anskue denne form som en stavevariant af *Mortine*, da mandsnavnet *Morten* i reglen udtales med en hård *d*-lyd, men på den anden side synes der ved de kvindelige former at være en klar udtaleforskel, hvor *Mortine* udtales med distinkt *t*-lyd, mens *Mordine* afspejler udtalen af *Morten*. Dette skønnes ud fra et nutidigt perspektiv, men hvordan det vitterligt har forholdt sig i 1800-tallet, er ikke til at sige med sikkerhed. Her anses *Mordine* som et selvstændigt leksikalsk navn, afledt med det sekundære suffiks *-dine*.

		1787		1801		1840		1880	
		I alt	1. forn.	I alt	1. forn.	I alt	1. forn.	I alt	1. forn.
<i>Morine</i>	<i>-ine</i>	–	(–)	1	(1)	–	(–)	1	(1)
<i>Mortine</i>		–	(–)	1	(1)	–	(–)	56	(31)
<i>Morthine</i>		1	(1)	–	(–)	–	(–)	3	(2)
<i>Mordine</i>	<i>-dine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	1	(1)
<i>Mortengine</i>	<i>-gine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	2	(1)
<i>Morgine</i>		–	(–)	–	(–)	–	(–)	1	(1)
<i>Morteline</i>	<i>-line</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	2	(2)
<i>Mortenline</i>		–	(–)	–	(–)	1	(1)	10	(8)
<i>Mortenmine</i>	<i>-mine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	2	(1)
<i>Mortensine</i>	<i>-sine</i>	–	(–)	–	(–)	1	(1)	7	(4)
<i>Mortesine</i>		–	(–)	–	(–)	–	(–)	1	(1)
<i>Mortentine</i>	<i>-tine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	4	(3)
I alt		1	(1)	2	(2)	2	(2)	90	(56)

Figur 1. Tabellen viser antallet af kvindenavne dannet til mandnavnet Morten ved afledning med *-ine* i folketællingerne fra 1787, 1801, 1840 og 1880. Til venstre i de fire kolonner ses det samlede antal af de enkelte former, mens tallet til højre (i parentes) angiver antallet af det pågældende navn som første fornavn.

De øvrige navne er dannet med sekundærsuffikserne *-dine*, *-gine*, *-line*, *-mine*, *-sine* og *-tine*. Det er tydeligt, at navnetypen særligt er i brug i slutningen af det 19. århundrede. I de tre tidlige folketællinger findes kun enkelte optegnelser for nogle få navne, nemlig *Morthine* i 1787, *Morine* og *Mortine* i 1801 samt *Mortenline* og *Mortensine* i 1840, men i 1880 findes i alt 90 kvindenavne dannet til mandnavnet *Morten* med endelsen *-ine*. *Morstine* findes en enkelt gang i 1880, men dette navn er ikke inkluderet her, da jeg ikke har anset *-stine* som en *-ine*-afledning, men snarere en sammensætning af førsteleddet i *Morten* og kvindenavnet *Stine*, der er omtalt ovenfor.

Tabellen i figur 1 viser, at de moverede navne er dannet på forskellig vis. Navne som *Mortenline* og *Mortensine* er eksempelvis dannet til hele basisnavnet, *Morten*, men en række af navnene er dannet ved afledninger af forskellige

dele af basisnavnet, *Morte-*, *Mort-* og *Mor-*, som det eksempelvis er tilfældet for *Morteline*, *Mortine* og *Morgine*. De leksikalske kvindenavne afledt til *Morten* er dannet på følgende vis:

Morten + *-gine*, *-line*, *-mine*, *-sine*, *-tine*

Morte + *-line*, *-sine*

Mort(h) + *-ine*

Mor + *-ine*, *-dine*, *-gine*

Som nævnt slutter Weise sin behandling af navnetypen med at konkludere, at *-ine*-navne i reglen findes som andet eller senere fornavn,²⁸ men dette forhold understøttes ikke af moveringerne af mandnavnet *Morten* i nærværende undersøgelse, da næsten to tredjedele af disse navne er anført som navnebærerens første eller eneste fornavn.

Periodens almindeligste kvindelige dannelse til *Morten* er ganske klart *Mortine*, der i 1880 optræder 56 gange landet over. Med undtagelse af *Morteline*, *Mortensine* og *Mortentine* optræder de øvrige navne blot tre eller færre gange. Størstedelen af navnene er dermed ganske sjældne, men deres eksistens vidner om en innovativ og kreativ navnedannelse, hvilket dog kommer endnu stærkere til udtryk i det følgende afsnit om afledninger til mandnavnet *Søren*.

Mandsnavnet *Søren* afledt med *-ine*

I de fire folketællinger er fundet i alt 24 kvindelige navne, der er dannet ved *-ine*-afledning til mandnavnet *Søren*. Som det fremgår af figur 2 er fire navne dannet ved afledning med primærsuffiks, nemlig *Søreine*, *Sørenine* og *Sørine* med stavevarianten *Sørrine*. Der kan argumenteres for at anskue *Sørrine* som en afledning med sekundærsuffikset *-rine*, men da der næppe har været konsistent udtaleforskel på *Sørine* og *Sørrine*, har jeg analogt med Weises anskuelser vedrørende *Nielsine* og *Nielssine* betragtet *Sørrine* som en ortografisk variant af *Sørine*.²⁹

De øvrige navne er dannet ved sekundærsuffikser, og faktisk er alle 11 mulige sekundærsuffikser i brug for at feminisere navnet *Søren*. Dette overstiger det højeste antal af suffikser, der er i brug til feminisering af et enkelt mandnavn i Weises artikel. Weise bemærker om *Jørgen*, der er afledt med ti forskellige sekundærsuffikser, men ikke med suffikset *-fine*, at der ikke er "...fundet noget andet mandnavn, til hvilket man har taget så mange suffixer i brug."³⁰ Dette vidner om manglen i Weises materiale, hvor mange potentielle navnebærere må være udeladt, da de er døde før indførelsen af CPR-registeret i 1968.

		1787		1801		1840		1880	
		I alt	1. forn.	I alt	1. forn.	I alt	1. forn.	I alt	1. forn.
<i>Søreine</i>	<i>-ine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	1	(1)
<i>Sørenine</i>		–	(–)	–	(–)	–	(–)	4	(2)
<i>Sørine</i>		6	(4)	6	(3)	48	(32)	2.246	(1.402)
<i>Sørrine</i>		1	(1)	–	(–)	1	(1)	16	(12)
<i>Sørbine</i>	<i>-bine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	1	(1)
<i>Sørenbine</i>		–	(–)	–	(–)	–	(–)	1	(–)
<i>Sørdine</i>	<i>-dine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	4	(2)
<i>Sørendine</i>		–	(–)	–	(–)	–	(–)	2	(1)
<i>Sørafine</i>	<i>-fine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	1	(1)
<i>Sørfine</i>		–	(–)	–	(–)	–	(–)	2	(2)
<i>Sørgine</i>	<i>-gine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	27	(19)
<i>Sørenline</i>	<i>-line</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	7	(6)
<i>Sørline</i>		–	(–)	–	(–)	–	(–)	4	(3)
<i>Søremine</i>	<i>-mine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	1	(1)
<i>Sørenmine</i>		–	(–)	–	(–)	–	(–)	15	(11)
<i>Sørmine</i>		–	(–)	–	(–)	–	(–)	5	(2)
<i>Sørnine</i>	<i>-nine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	1	(1)
<i>Sørenrine</i>	<i>-rine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	1	(–)
<i>Sørensine</i>	<i>-sine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	54	(44)
<i>Sørencine</i>		–	(–)	–	(–)	–	(–)	1	(1)
<i>Sørresine</i>		–	(–)	–	(–)	–	(–)	1	(1)
<i>Sørsine</i>		–	(–)	–	(–)	–	(–)	12	(11)
<i>Sørentine</i>	<i>-tine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	7	(4)
<i>Sørvine</i>	<i>-vine</i>	–	(–)	–	(–)	–	(–)	3	(2)
I alt		7	(5)	6	(3)	49	(33)	2.417	(1.530)

Figur 2. Tabellen viser antallet af kvindenavne dannet til mandnavnet Søren ved afledning med *-ine* i folketællingerne fra 1787, 1801, 1840 og 1880. Til venstre i de fire kolonner ses det samlede antal af de enkelte former, mens tallet til højre (i parentes) angiver antallet af det pågældende navn som første fornavn.

Som det var tilfældet med kvindelige navne dannet til *Morten*, er også navne moveret fra *Søren* markant mere frekvente henimod det 19. århundredes slutning. Kun et enkelt navn optræder tidligere end 1880, nemlig *Sørine* (og *Sørrine*), der forekommer i alt syv gange i 1787, seks gange i 1801 og 49 gange i 1840. I 1880 er navnet noteret ikke mindre end 2.262 gange, og er dermed næsten halvtreds gange hyppigere end 40 år tidligere.

Samtlige øvrige dannelser til *Søren* optræder først i 1880, og også her er en stor del af navnene sjældne. *Søreine*, *Sørbine*, *Sørenbine*, *Sørafine*, *Søremine*, *Sørnine*, *Sørenrine* og *Sørresine* er alle kun noteret én gang hver, og det samme gør sig gældende for *Sørencine*, der er en stavevariant af det almindeligere *Sørensine*. Med 2.246 forekomster af navnet *Sørine* og dertil 16 optegnelser med stavevarianten *Sørrine* er dette navn klart almindeligst. Den næstmest almindelige afledning af *Søren* er *Sørensine*, der, inklusivt den ene gang *Sørencine* er noteret, optræder 55 gange i 1880. Blot yderligere tre navne findes mere end ti gange, nemlig *Sørgine* (27 navnebærere), *Sørenmine* (15) og *Sørsine* (12). Også her ses altså en klar tendens til en innovativ og særdeles kreativ navnedannelse, om end mange af navnene er yderst sjældne.

Til *Søren* er de moverede navne også dannet dels ved afledning af hele basisnavnet, eksempelvis *Sørenine*, *Sørenmine* og *Sørentine*, dels af dele heraf, som det er tilfældet med navnene *Søremine* og *Sørbine*. De i alt 22 leksikalske kvindenavne afledt til *Søren* er dannet på følgende vis:

Søren + *-ine*, *-bine*, *-dine*, *-line*, *-mine*, *-rine*, *-sine*, *-tine*

Sør(r)e + *-ine*, *-fine**, *-mine*, *-sine*

Sør(r) + *-ine*, *-bine*, *-dine*, *-fine*, *-gine*, *-line*, *-mine*, *-nine*, *-sine*, *-vine*

Bemærk at *Sørafine* betragtes som en ortografisk og mere udtalenær variant af et tænkt navn, **Sørefine*, der ikke optræder i de fire folketællinger, der danner ramme for denne undersøgelse.

Akkurat som vi før så med kvindenavne dannet til *Morten*, optræder godt to tredjedele af navnene dannet til *Søren* som første eller eneste fornavn. I 1880 er det tilfældet for 1.530 af 2.417 navne, og i 1840 for 33 af 49 navne. Igen ses der altså ikke nogen udpræget overensstemmelse med Weises betragtninger om, at *-ine*-navne hovedsageligt findes som andet eller senere fornavn.

-Ine-navne dannet til kvindenavne

I løbet af det 19. århundrede er det også blevet almindeligere at tilføje *-ine*-endelser til kvindenavne. Her kan motivet ikke være opkaldelse efter mandlige slægtninge, som det ofte må antages at være ved moverede navne. Der kan naturligvis også her være tale om opkaldelse efter slægtninge, men da

vel at mærke kvindelige slægtninge, hvor *-ine*-endelsen kan skabe variation. Denne form for navnedannelse vidner muligvis også om, at der er gået mode i *-ine*-lyden, der måske er blevet opfattet fonetisk appellerende, hvorfor *-ine* efterhånden er blevet kombineret med stort set alle eksisterende navne. Her følger en kort oversigt over kvindenavnene *Birthe*, *Bodil*, *Karen* og *Mette* og de *-ine*-navne, de i folketællingen 1880 danner grundlag for.

Navnet *Birt(h)e* indgår som basisnavn i de seks leksikalske *-ine*-navne *Birte-gine*, *Birt(h)eline*, *Birt(h)emine*, *Birthesine*, *Birtheticine* og *Birtrine*. Det klart foretrukne af disse navne er *Birtheticine*, der er fundet 22 gange, hvoraf de syv er stavevarianten *Birteline*. De øvrige fem navne optræder blot en til to gange hver. Det bemærkes, at fem navne er dannet med det fulde basisnavn *Birt(h)e* samt sekundære suffikser, mens kun *Birtrine* er afledt til en del af basisnavnet.

Bodil indgår som basisnavn i fem leksikalske *-ine*-navne. *Bodilline* er med 50 forekomster, hvoraf de 20 er stavevarianten *Bodiline*, det almindeligste navn i denne gruppe, men også *Bodilsine*, der er noteret 19 gange, er relativt almindeligt. De resterende tre navne, *Bodildine*, *Bodilmine* og *Bodiltine* er blot noteret en enkelt gang hver. Da *Bodil* har *-l* i udlyd må formen *Bodiline* umiddelbart betragtes som en dannelse med primærsuffikset *-ine*, mens *Bodilline* kan tolkes som en dannelse med sekundærsuffikset *-line*. Der har dog næppe været udtaleforskel på de to navne, og *-l*-lyden har formentlig snarere udgjort initial lyd i suffikset end udlyd i basisnavnet, altså 'Bodi-line' og ikke 'Bodiline'. I så fald har navnet lydligt fremstået som en dannelse med sekundærsuffiks. De øvrige navne, hvor *Bodil* er basisnavn, er alle dannet med sekundærsuffikser.

Seks forskellige leksikalske *-ine*-navne er dannet med *Karen* som basisnavn. Alle seks er dannet med fuldt basisnavn og sekundærsuffiks, hvoraf *Karentine*, der er noteret 162 gange, er klart det almindeligste navn, efterfulgt af *Karensine*, der er fundet 51 gange og *Karenline* med 23 forekomster. Sjældnere er *Karenmine*, *Karendine* og *Karenrine*.

Mette har ligeledes dannet basis for seks *-ine*-navne, hvoraf et, *Mettine*, der findes 128 gange, er eneste navn dannet med primærsuffiks og kun en del af basisnavnet. De resterende fem navne i denne gruppe er *Metteline*, der er anført 42 gange samt de sjældnere *Mettedine*, *Mettemine*, *Mettesine* og *Mettetine*, der alle er dannet ved fuldt basisnavn samt et sekundærsuffiks.

Med undtagelse af *Birtrine* og *Mettine*, og måske *Bodiline*, er navnene dannet ved at tilføje, hvad der umiddelbart fremstår som et sekundærsuffiks til hele basisnavnet og aldrig til dele heraf. Dette står i modsætning til, hvad der ofte var tilfældet med *-ine*-navnene dannet til mandnavne, som vi så med eksemplerne *Morten* og *Søren*. Dette skyldes formentlig, at mange af *-ine*-navne-

ne dannet til kvindelige navne ikke skal ses som afledninger, men snarere som sammensætninger.³¹ En lang række af sekundærsuffikserne er med tiden overgået til også at være i brug som selvstændige kvindenavne, for eksempel *Bine*, *Line*, *Mine* og *Rine*, og navne som *Birthe*, *Bodil*, *Karentine* og *Mettetidine* skal nok snarest ses som sammensatte navne. I vore dage er sammensatte navne ofte sammenskrevet eller skrevet med bindestreg, som det kendes fra velkendte navne som *Annemarie* eller *Anne-Marie*, mens *Anne Marie* må betragtes som to navne, selvom udtalen af de tre eksempler ofte vil være den samme. I 1800-tallets folketællinger findes talrige eksempler på navnerækker, hvor de selvstændige *-ine*-navne optræder efterstillet et kvindenavn, som vi finder det hos blandt andre Maren Bine Tygesen i Fuglslev på Djurs, Inger Line Larsen i Bursø på Lolland og Anne Rine Sommer i Povlsker på Bornholm. I disse eksempler, der alle er taget fra folketællingen i 1880, fremstår *-ine*-navnene ikke som afledningssuffikser og ej heller som dele af sammensatte navne, men som selvstændige navne.

Imidlertid kan en så entydig sondring, hvor navne som *Bine*, *Mine* og *Tine* anskues som et selvstændigt navn, når de står adskilt fra et foranstående navn med et mellemrum, ikke foretages. I folketællingen fra 1880 er der talrige eksempler på, at navnene umiddelbart fremstår som selvstændige navne, selvom de må udgøre et suffiks. Det er tilfældet, når de er efterstillet et mandsnavn, hvilket Jeppe Bine Dorthe Jepsen i Gadbjerg ved Vejle, Jakkob Line Marie Sørensen i Skjern ved Viborg, Otto Mine Olesen i Frejlev ved Aalborg, Andrea Niels Sine Sørensen i Vig i Odsherred og Reinholt Tine Juliane Nielsen i Idestrup på Falster, alle er eksempler på.

Brugen af *-ine*-navne i Øster Flakkebjerg Herred og Næstved Købstad

Hvor gennemgangen af *-ine*-navnene afledt af *Morten* og *Søren* samt dannelserne til kvindenavnene *Birthe*, *Bodil*, *Karen* og *Mette* vedrører hele Danmark, skal fokus nu rettes på brugen af navnetypen i et geografisk afgrænset område. Som fokusområde er valget faldet på Øster Flakkebjerg Herred på Sydvestsjælland, og brugen af *-ine*-navne i det rurale herred sammenstilles undervejs med navnebrugen i købstaden Næstved (jf. figur 3). Det er igen de fire folketællinger fra 1787, 1801, 1840 og 1880, der danner grundlag for redegørelsen. I folketællingen fra 1787 optræder 6.782 personer i Øster Flakkebjerg, og dette tal stiger over 7.161 i 1801 og 9.800 i 1840 til 13.174 i 1880 – altså lidt under en fordobling over hele perioden. Befolkningstilvæksten er mere udpræget i byen, hvor indbyggertallet stiger fra 1.507 i 1787 via 1.785 i 1801 og 2.271 i 1840 til 4.792 i 1880.

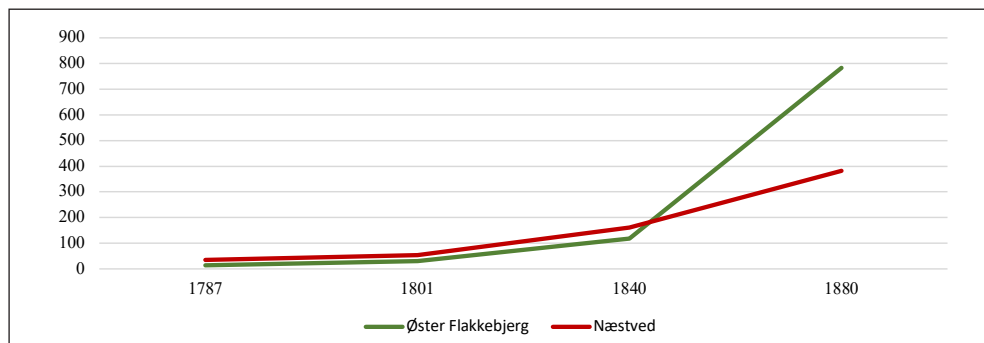

Figur 3. Udsnit over den sydlige del af Sjælland, hvor Øster Flakkebjerg Herred og købstaden Næstved er beliggende. Øster Flakkebjerg Herred omfatter de 14 landsogne Fodby, Fuglebjerg, Fyrendal, Førsløv, Gunderslev, Haldagerlille, Herlufsholm, Hyllinge, Karrebæk, Krummerup, Kvislemark, Marvede, Tystrup og Vallensved. Købstaden Næstved er beliggende i Hammer Herred, men købstadens jorder grænser op til sognene Fodby og Herlufsholm i Øster Flakkebjerg Herreds østlige del. Kortet er udarbejdet af forfatteren og Bo Nissen Knudsen på baggrund af de høje målebordsblade 1840–1899.

Her skal gives en kort redegørelse for den generelle brug af *-ine*-navne i Øster Flakkebjerg Herred og i Næstved, hvorefter der gives en oversigt over navne med *-ine*-suffikser i landsognene. Navnene behandles på samme vis som hos Weise, hvilket vil sige, at de inddeles efter udlyd i de elleve grupper (*Bine, Dine, Fine, Gine, Line, Mine, Nine, Rine, Sine, Tine* og *Vine*), og hver gruppe inkluderer såvel afledninger med primærsuffikset *-ine* som med de pågældende sekundærsuffikser.³²

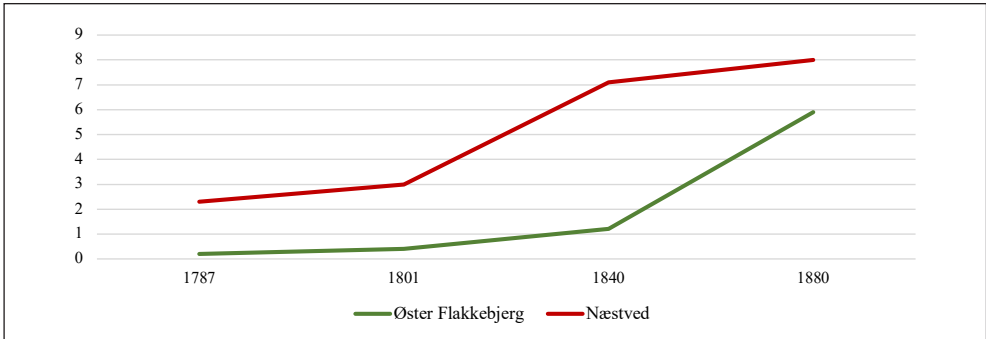
Et landligt fænomen?

Som nævnt indledningsvis skriver både Meldgaard og Weise, at *-ine*-navne i slutningen af det 19. århundrede hovedsageligt har været i brug på landet og været karakteristisk for bondestanden. Helt så entydigt forholder det sig imidlertid ikke, når vi ser på navnetypen i Øster Flakkebjerg Herred og Næstved. Figur 4 viser antallet af personer, der står anført med mindst ét *-ine*-navn i henholdsvis landsognene i Øster Flakkebjerg og købstaden Næstved i de fire folketællinger. Det fremgår her, at antallet af navnebærere i de tre tidligste folketællinger er højere i Næstved end i Øster Flakkebjerg. I 1787 står 35 personer i Næstved anført med et navn af denne type, mens det blot er tilfældet for 14 personer i landsognene. I 1801 og 1840 er tallene i Næstved steget til henholdsvis 54 og 161, og også i Øster Flakkebjerg stiger brugen af *-ine*-navne, der her bæres af 30 personer i 1801 og 119 i 1840. I 1880 ses et anderledes billede, da antallet af *-ine*-navnebærere er væsentligt større i landsognene, hvor i alt 783 personer bærer mindst et *-ine*-navn, mens tallet i Næstved er 382. Der er tale om en markant fremgang begge steder, men mest eklatant i landsognene.

Figur 4. Grafen viser det samlede antal af navnebærere med *-ine*-navne i Øster Flakkebjerg Herred og Næstved Købstad i de fire folketællinger.

Tallene tager imidlertid ikke højde for de forskelligartede mønstre i befolkningstilvækst, og derfor er billedet også anderledes, hvis vi ser på de procentvise andele af navnebærere med et eller flere *-ine*-navne. For som det fremgår af figur 5, er der i 1880 fortsat en større andel af navnebærerne i købstaden, der står anført med et *-ine*-navn, end det er tilfældet i landsognene. I 1880 findes navnetypen således hos 8 % af købstadens indbyggere, mens tallet i Øster Flakkebjerg blot er 5,9 %.

Figur 5. Grafen viser den procentvise andel af navnebærere med *-ine*-navne i Øster Flakkebjerg Herred og Næstved Købstad i de fire folketællinger.

Grafen i figur 5 viser endvidere en klar tendens til, at brugen af *-ine*-navne eskaleres tidligere i byen end på landet. I Næstved bærer henholdsvis 2,3 % og 3,0 % af befolkningen i folketællingerne fra 1787 og 1801 et *-ine*-navn, men i 1840 er andelen steget markant til 7,1 %, hvorefter der ses en mere moderat stigning frem til 1880, hvor 8,0 % af indbyggerne i byen bærer navnetypen. I de 14 landsogne er udgangspunktet helt nede på 0,2 % i 1787 og 0,4 % i 1801. I 1840 er tallet steget til 1,2 %, hvorefter *-ine*-navne for alvor vinder frem, og i 1880 bærer næsten 6 % et navn af denne type.

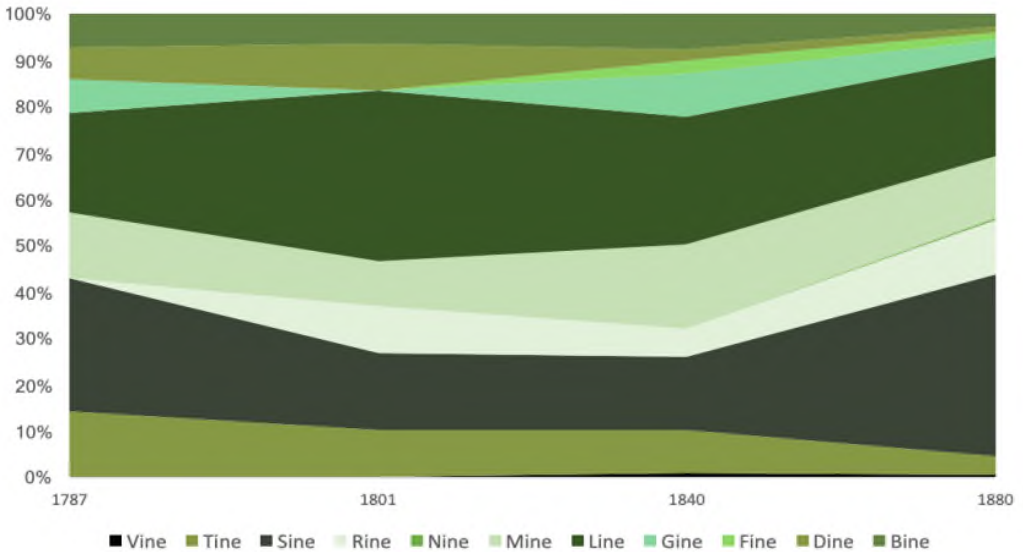
Dermed synes *-ine*-navne ikke at være så signifikant et landbofænomen, som den tidligere forskning i navnetypen foreslår. Dog skal der ikke drages forhastede slutninger, da der må tages en del forbehold. Tallene viser for eksempel intet om, hvor stor en andel af navnebærerne i købstaden, der har sit ophav i et landsogn, og som er kommet til byen eksempelvis for at tjene. Samtidig må det påpeges, at de to kurver nærmer sig hinanden, og det er ikke utænkeligt, at det omkring århundredeskiftet faktisk ville være i sognene i Øster Flakkebjerg, at den procentvise andel af *-ine*-navne ville være størst. Endelig skal naturligvis tages det forbehold, at dette blot er ét herred og én købstad, mens situationen andre steder i landet sagtens kan tænkes at være en ganske anden. Imidlertid ligger det uden for artiklens rammer at foretage dybdegående studier af navnebærernes sociale baggrund, ligesom det ikke har været muligt at udbygge undersøgelsen med flere områder.

Ser vi på hvor stor en andel af navnebærerne i Øster Flakkebjerg, der bærer de forskellige manifestationer af *-ine*-navne i folketællingerne, viser tabellen i figur 6 en gennemgående stigende tendens. Der er dog stor forskel på graden af fremgangen i de enkelte grupper. Det skal holdes for øje, at en navnebærer sagtens kan have mere end ét *-ine*-navn og derfor indgå i flere grupper.

	1787 ‰	1801 ‰	1840 ‰	1880 ‰
-bine	0,14	0,28	1,02	2,05
-dine	0,14	0,42	0,31	1,06
-fine	–	–	0,41	0,99
-gine	0,14	–	1,22	2,73
-line	0,44	1,53	3,67	16,02
-mine	0,29	0,42	2,45	9,87
-nine	–	–	–	0,46
-rine	–	0,42	0,82	8,43
-sine	0,59	0,70	2,14	29,30
-tine	0,29	0,42	1,22	2,88
-vine	–	–	0,10	0,38

Figur 6. Til venstre ses distributionen af -ine-navne i de fire undersøgte folketællinger i Øster Flakkebjerg Herred opgjort i promille (‰). Der er gennemgående fremgang i alle gruppernes andele af den samlede navnemasse i herredet, men i forskelligt omfang. Foruden ses ses de enkelte gruppers andele af den samlede mængde -ine-navne i folketællingerne, og heraf fremgår det, at særligt -line og -sine er de foretrukne afledningsendelser i herredet.

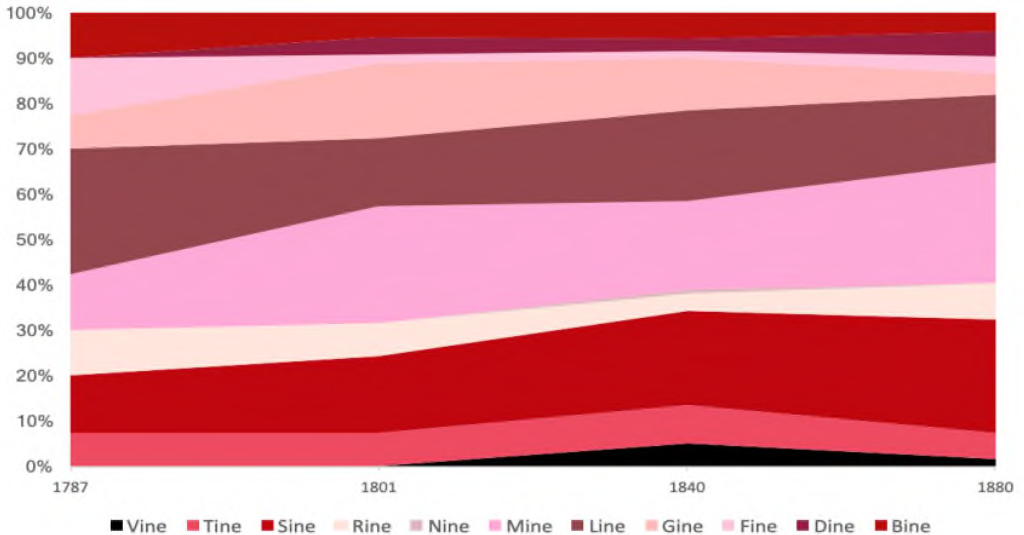

De mindste stigninger findes for -vine og -nine, mens andre endelser har markante fremgange. -Rine stiger igennem perioden fra 0 ‰ til 8,43 ‰, -mine stiger fra 0,29 ‰ i 1787 til 9,87 ‰ i 1880, og -line, der findes som suffiks hos 0,44 ‰ i 1787, stiger via 1,53 ‰ i 1801 og 3,67 ‰ i 1840 til 16,02 ‰ i 1880. Det suffiks, der oplever den største fremgang, er dog -sine, der går fra 0,59 ‰ og 0,70 ‰ i de to tidlige folketællinger til 2,14 ‰ i 1840, hvorefter der er et kraftigt opsving til hele 29,3 ‰ i 1880. Grafen foruden i figur 6 viser de enkelte endelsers andele

	1787 ‰	1801 ‰	1840 ‰	1880 ‰
-bine	2,65	1,68	4,40	4,59
-dine	–	1,12	2,20	5,43
-fine	–	0,56	1,32	3,96
-gine	1,99	5,04	8,81	4,80
-line	7,30	4,48	15,85	16,07
-mine	3,32	7,84	15,41	27,55
-nine	–	–	0,44	0,21
-rine	2,65	2,24	3,08	8,35
-sine	3,32	5,04	16,29	26,09
-tine	1,99	2,24	6,61	6,05
-vine	–	–	3,96	1,67

Figur 7. Til venstre ses distributionen af -ine-navnebærere i de fire undersøgte folketællinger i Næstved Købstad opgjort i promille (‰). Forneden ses ses de enkelte gruppers andele af den samlede mængde -ine-navne i folketællingerne, og heraf fremgår det, at særligt -mine og -sine kommer til at være de foretrukne afledningsendelser i byen.

af -ine-navnene, og heraf fremgår det, at netop -line og -sine dominerer billedet, ikke mindst -sine i 1880.

I Næstved forøges brugen af de fleste -ine-endelser, men -gine, -nine, -tine og -vine falder dog alle i brug mellem 1840 og 1880 (tabel, figur 7). I modsætning til Øster Flakkebjerg sker de mest markante stigninger allerede mellem 1801 og 1840, men -mine og -sine stiger dog også markant frem til 1880, og som grafen i figur 7 viser, kommer disse to endelser til at dominere med hensyn til

udlyd i 1880. *-Line* udgør derimod en noget mindre andel af *-ine*-navnene, end hvad vi netop så i Øster Flakkebjerg.

I det følgende gives en oversigt over *-ine*-navnestoffet i Øster Flakkebjerg samt en kort redegørelse for udvalgte navne. Fokus er på landsognene, men navnebrugen i Næstved inddrages undertiden i perspektiverende henseende. Som tidligere nævnt omfatter den enkelte gruppe såvel afledninger med primærsuffikset *-ine* som de pågældende sekundærsuffikser. Når et leksikalsk navn har flere stavevarianter, eksempelvis *Pouline*, *Pauline* og *Povline*, er det den almindeligste form i de enkelte folketællinger, der står oplistet. Antallet af forekomster er anført i parentes uden hensyn til, om et navn er anført som første eller eneste fornavn, eller om det optræder senere i en navnerække.

Endelsen *-bine*

Den første gruppe navne har *-bine* i udlyd, og omfatter følgende navne i de fire folketællinger:

1787: *Jacobine* (1)

1801: *Jacobine* (2)

1840: *Jacobine* (9), *Bine* (1)

1880: *Jacobine* (25), *Bine* (1), *Tobine* (1)

Her er tale om en ganske lille gruppe, der i de to tidlige folketællinger kun omfatter navnet *Jacobine*, der findes hos en enkelt navnebærer i 1787 og to i 1801. I 1840 har *Jacobine* fået selskab af *Bine*, der som nævnt efterhånden er blevet et selvstændigt navn. *Jacobine* er dog fortsat almindeligst. Disse to navne findes også i 1880, hvor *Jacobine* endnu engang er almindeligst. Gruppen er nu udvidet med navnet *Tobine*, der her er tolket som en *-ine*-afledning af det bibelske mandnavn *Tobia*. Både *Jacobine* og *Tobine* er dannet ved primærsuffikset *-ine*, der i *Jakob-ine* er tilføjet hele basisnavnet *Jakob*, mens *-ine* i *Tob-ine* er tilføjet en del af basisnavnet *Tobia*.

I Næstved er *Jacobine* ligeledes det almindeligste *-bine*-navn perioden igennem. *Bine* findes også her fra 1840, hvor to personer står oplistet med dette navn. I Næstved findes tillige navnet *Albine* i 1880, der kan tolkes som en afledning af mandnavnet *Albert*.

Endelsen *-dine*

Den næste gruppe af navne har *-dine* i udlyd og findes i følgende navne:

1787: *Conradine* (1)

1801: *Conradine* (2), *Mundine* (1)

1840: *Claudine* (1), *Conradine* (1), *Mondine* (1)

1880: *Claudine* (5), *Conradine* (5), *Bernhardine* (1), *Carldine* (1), *Edvardine* (1), *Ferdinandine* (1)

Navnet *Conradine* er det eneste *-dine*-navn, der findes i alle fire folketællinger. Hovedparten af navnene i denne gruppe er ligesom *Conrad-ine* dannet med primærsuffiks tilføjet et basisnavn med *-d* i udlyd, som det er tilfældet i *Bernhard-ine*, *Edvard-ine*, *Ferdinand-ine* og *Knud-ine*. *Carl-dine* er dannet med sekundært suffiks tilføjet hele basisnavnet *Carl*, mens *Clau-dine* er dannet til en del af basisnavnet, *Claus*, omend det også kan tolkes som en afledning af *Claudius*. *Mun-dine*, der optræder i 1801, er her anset som en stavevariant af *Mon-dine* i 1840 og tolket som en kvindelig dannelse til mandnavnet *Mons*.

Conradine er med 13 navnebærere i 1880 også dominerende blandt *-dine*-navnene i Næstved. I 1880 findes navnet *Edvardine* seks gange i købstaden, mens navne som *Gothardine* og *Knudine* findes en enkelt gang hver. *Ferdinandine* og *Sigvardine* optræder en gang hver i 1840. I Næstved og i særdeleshed i Øster Flakkebjerg er der altså tale om mange navne, der blot optræder en enkelt gang hver.

Endelsen *-fine*

Kvindenavne med endelsen *-fine* hører til blandt undersøgelsens mindre grupper, både med hensyn til antallet af leksikalske navne og antallet af navnebærere med disse navne. Gruppen indeholder følgende navne:

1787: –

1801: –

1840: *Adolphine* (2), *Josephine* (2)

1880: *Josephine* (9), *Adolfine* (3), *Rudolfine* (1)

Gruppen rummer blot tre navne. *Josephine* er som nævnt anset som både en dansk dannelse til navnet *Josef* og et fransk indlånt navn dannet på samme vis, mens *Adolfine* og *Rudolfine* anses som hjemlige dannelser. Navnene er alle dannet med primærsuffiks tilføjet hele basisnavne med *-f* i udlyd.

I Næstved optræder de samme tre navne, og derudover optræder navnet *Ophine* en enkelt gang i 1880. Dette navn kan i princippet være en afledning til hvilket som helst navn med *o* i forlyd.

Endelsen *-gine*

Afledningsendelsen *-gine* findes i følgende navne:

1787: *Regine* (1)

1801: –

1840: *Georgine* (7), *Regine* (4), *Helgine* (1)

1880: *Jørgine* (22), *Regine* (10), *Georgine* (2), *Helgine* (1), *Jogine* (1)

Navnet *Jørgine* er ikke noteret i Øster Flakkebjerg i de tre tidlige folketællinger, men i 1880 er der pludselig ikke mindre end 22 kvinder, der bærer dette navn. *Jørgine* er afledt af mandsnavnet *Jørgen*, der er en dansk udvikling af *Georg*, der udgør basisnavnet i *Georgine*, hvilket er noteret både i 1840 og 1880. Navnet *Regine* kan være en afledning af navne på *Ragan-* eller *Regin-*, men der er sammenfald med den latinske betegnelse for 'dronning'.³³

Det er i vid udstrækning de samme navne, der findes i Næstved, men her er *Jørgine* i brug allerede i 1840, mens også navnet *Holgine*, dannet til mandsnavne *Holger*, findes i 1801.

Endelsen *-line*

Den næste gruppe er navne med *-line* i udlyd, der i Øster Flakkebjerg Herred er distribueret på følgende vis:

1787: *Nicoline* (2), *Pouline* (1)

1801: *Nicoline* (3), *Pouline* (3), *Oline* (2), *Bertholine* (1), *Eline* (1), *Line* (1)

1840: *Nicoline* (17), *Pouline* (7), *Line* (2), *Oline* (2), *Birtheleine* (1), *Bodiline* (1), *Boline* (1), *Eline* (1), *Martoline* (1), *Michaeline* (1), *Rosaline* (1)

1880: *Oline* (60), *Nicoline* (51), *Pouline* (28), *Boline* (18), *Eline* (15), *Line* (12), *Bartoline* (3), *Birtheleine* (3), *Bodeline* (3), *Rosaline* (2), *Aline* (1), *Barline* (1), *Cilline* (1), *Eilerline* (1), *Jaceline* (1), *Karenline* (1), *Karline* (1), *Kartseline* (1), *Kiersline* (1), *Nataline* (1), *Petroline* (1)

I 1787 udgøres gruppen af *Nicoline* og *Pouline*, der begge er dannet med primærsuffiks. I tilfældet *Pouline* er det tilføjet hele basisnavnet *Poul*, og i *Nicoline* en del af basisnavnet *Nicolaj*. De samme to navne udgør de almindeligste navne i gruppen i de følgende folketællinger. I 1801 findes seks leksikalske navne, og i 1840 er 11 leksikalske navne henført til denne gruppe. Tendensen fortsætter og i 1880 tæller gruppen 21 leksikalske navne.

Michaeline og det nævnte *Pouline* er dannet til basisnavne med *-l* i udlyd, henholdsvis *Michael* og *Poul*, men flere af dannelserne med primærsuffikset *-ine* er gjort til dele af basisnavnet, som det for eksempel er tilfældet i *Ol-ine* (af

Ole), *Nicol-ine* (af *Nicolaj*) og *Berthol-ine* (af *Berthold*). Som eksempler på dannelser med sekundærsuffikser kan nævnes *Eiler-line*, *Karen-line* og *Petro-line*.

Karenline er samtidig et eksempel på *-line* som enten et led i en sammensætning eller en afledningsendelse til et kvindenavn. I samme kategori er *Bir-theline* og *Bodeline*, der hver er noteret tre gange i 1880, mens *Rosaline* findes to gange, og *Nataline*, som her er tolket som en afledning til *Natalia*, findes en enkelt gang.

Det er værd at bemærke, hvordan udviklingen af *Oline* er gået. Navnet er ikke til stede i 1787, og det optræder blot to gange i både 1801 og 1840, men i 1880 findes navnet ikke mindre end 60 gange. Hvad præcis denne markante fremgang skyldes er dog vanskelig at fastslå.

I Næstved er det i vidt omfang de samme navne, der markerer sig. Således er *Pouline* og *Nicoline* de almindeligste navne med endelsen *-line* i de tidligste folketællinger, hvorefter *Nicoline* alene tager over. Efterhånden bliver også *Oline* almindeligt, dog uden af det overstiger navnets fremgang i landsognene.

Endelsen *-mine*

Når det drejer sig om antallet af navnebærere er *-mine* ligeledes en af de større grupper i denne undersøgelse. Endelsen findes i Øster Flakkebjerg Herred i følgende navne:

1787: *Wilhelmine* (2)

1801: *Wilhelmine* (2), *Erasmine* (1)

1840: *Wilhelmine* (19), *Mine* (2), *Abrahamine* (1), *Jeastemine* (1), *Rasmine* (1)

1880: *Vilhelmine* (81), *Rasmine* (33), *Mine* (9), *Hermine* (2), *Erasmine* (1), *Larsmine* (1), *Ottomine* (1)

Navnet *Vilhelmine* er ganske dominerende i denne gruppe, men også *Rasmine* er i 1880 et udbredt navn. *Rasmine* er afledt af *Rasmus*, der har sin oprindelse i helgennavnet *Erasmus*, hvilket danner basisnavn for *Erasmine*, som optræder i herredet i 1801 og igen i 1880.

Vilhelmine og *Abrahamine* er begge navnedannelser, hvor hele basisnavne med *-m* i udlyd er tilføjet primærsuffikset *-ine*. Primærsuffikset er også ofte tilføjet en del af et basisnavn med *-m*, eksempelvis *Erasm-ine* (af *Erasmus*), *Herm-ine* (af *Herman*) og *Rasm-ine* (af *Rasmus*). Endelig findes sekundærsuffikset *-mine* i navnene *Lars-mine* og *Otto-mine*.

Som det fremgik i afsnittet om brugen af *-ine*-navne generelt i Øster Flakkebjerg og Næstved er *-mine* en del mere i brug i byen, end det er tilfældet på landet. Særligt ét navn kan tilskrives dette, nemlig *Vilhelmine*, der i slutningen af perioden markerer sig i byen i et endnu større omfang, end det er tilfæl-

det i landsognene. Fra at være noteret to gange i købstaden i 1787 og ni gange i 1801 går navnet til 23 forekomster i 1840 og ikke mindre end 118 i 1880. Til sammenligning findes *Rasmine*, som er det næstmest udbredte *-mine*-navn i Næstved i 1880 blot syv gange.

Endelsen *-nine*

-Nine hører i modsætning til *-line* og *-mine* til blandt de absolut mindste grupper i undersøgelsen, hvor blot følgende to navne er fundet i Øster Flakkebjerg Herred:

1787: –
1801: –
1840: –
1880: *Anine* (5), *Johannine* (1)

Navnet *Anine* optræder fem gange i 1880 og kan tolkes som en diminutiv form af kvindenavnet *Anna*. Det mere kuriøse navn *Johannine* kan dels være afledt med primærsuffikset *-ine* af mandnavnet *Johannes* eller kvindenavnet *Johanne*, men kan også tolkes som en afledning til mandnavnet *Johan* med sekundærsuffikset *-nine*.

I Næstved gør gruppen endnu mindre væsen af sig og er kun repræsenteret ved navnet *Anine*, der optræder en enkelt gang i 1840 og ligeledes en enkelt gang i 1880.

Endelsen *-rine*

Navne dannet med afledningsendelsen *-rine* er registreret i følgende navne:

1787: –
1801: *Petrine* (2), *Severine* (1)
1840: *Petrine* (4), *Laurine* (2), *Larine* (1), *Sørine* (1)
1880: *Petrine* (84), *Laurine* (19), *Alexandrine* (2), *Sørine* (2), *Birtrine* (1),
Larine (1), *Sarine* (1), *Serine* (1)

I denne gruppe dominerer særligt *Petrine*, der er en afledning af den latinske form *Petrus* af det græske *Petros*, der på dansk har udviklet sig til *Peter*. Særligt i 1880 markerer navnet sig, da antallet af navnebærere er steget fra fire i 1840 til 84. *Laurine* er optegnet 19 gange i 1880 og er dermed det næstmest almindelige navn med *-rine*. Som tidligere nævnt er der flere muligheder for dette navns ophav, da *Laurine* kan være en moving dannet til *Laurits* eller

muligvis *Laur*s, men det kan også være en diminutiv afledning af kvindenavnet *Laura*.

I Næstved er *Petrine* og *Laurine* også de almindeligste navne i denne gruppe. I byen findes i øvrigt en række tilfælde af mere kuriøse navne, der kun er noteret i enkeltstående tilfælde, som det er tilfældet for *Bestrine* i 1880, *Henirine* i 1801, *Teorine* i 1880 og *Zebrine* i 1787.

Endelsen *-sine*

Endelsen *-sine* hører til blandt de største grupper i denne undersøgelse både med hensyn til antallet af leksikalske navne og navnebærere:

1787: *Gedsine* (1), *Josine* (1), *Nielsine* (1), *Sine* (1)

1801: *Sine* (2), *Josine* (1), *Rosine* (1), *Thomasine* (1)

1840: *Jensine* (8), *Hansine* (4), *Sine* (4), *Larsine* (2), *Fresine* (1), *Loretsine* (1), *Rasine* (1)

1880: *Hansine* (186), *Jensine* (116), *Nielsine* (33), *Larsine* (20), *Sine* (8), *Andersine* (4), *Clausine* (4), *Frandsine* (3), *Thomasine* (3), *Elsine* (1), *Jørgensine* (1), *Lorentzine* (1), *Madsine* (1), *Melsine* (1), *Petrosine* (1)

Størstedelen af navnene i denne gruppe er dannet til basisnavne med *-s* i udlyd, heriblandt de mest udbredte, *Hans-ine*, *Jens-ine*, *Niels-ine*, *Lars-ine*, *Anders-ine*, *Claus-ine*, *Frands-ine* og *Thomas-ine*. Ofte ses konsonantfordobling som *Hans-sine*, *Jens-sine*, *Niels-sine* med flere. Undertiden er de kvindelige navne dog dannet med sekundære suffikser som det ses i *Jørgen-sine* og *Petro-sine*.

Her bemærkes særligt navnene *Hansine* og *Jensine*, der går fra at være moderat i brug i 1840, hvor henholdsvis fire og otte personer står anført med disse navne til at være særdeles almindelige i 1880. *Jensine* er således noteret 116 gange i den sene folketælling, men navnet *Hansine* er endnu mere i brug, da navnet optræder ikke mindre end 186 gange. Mandsnavnene *Jens* og *Hans* hører til blandt de almindeligste navne i 1800-tallet, hvilket blandt andet kommer til udtryk i Birgit Eggerts undersøgelse *Almuens fornavne omkring år 1800*, hvor *Peder* dog som det eneste mandnavn overgår *Hans* og *Jens*.³⁴ Også efternavnebrugen i folketællingen 1880 vidner om navnenes almindelighed, da de danner grundlag for nogle af de almindeligste efternavne. Således er *Jensen* med 9,2 % det almindeligste af alle efternavne i folketællingen, mens *Hansen* som det tredjemest hyppige efternavn optræder hos 7,8 % af befolkningen; derimellem ligger *Nielsen* med 8,4 %.³⁵ Det kan derfor ikke undre, at kvindenavne dannet til netop disse mandnavne er almindelige i den undersøgte periode. I Næstved er *Nielsine* ikke udbredt, men navnene *Hansine* og *Jensine* er betydelige, om end i noget mindre grad end tendensen på landet.

Navnet *Sine* findes i landsognene i alle fire folketællinger, og i Næstved er *Sine* noteret seks gange i 1840 og en enkelt gang i 1880. Med dette navn skal det dog holdes for øje, at det udtalemæssigt falder sammen med det gamle nordiske navn, *Signe*, og med tiden er disse to navne blevet stavevarianter af hinanden, der vanskeligt lader sig adskille. Dette kommer også til udtryk i et navn som *Hansigne*, der findes i Marvede Sogn. Da navnet er en afledning til mandnavnet *Hans*, må det nødvendigvis være suffikset *-sine* og ikke det nordiske navn *Signe*, der indgår i navnet. Havde *-signe* været sammensat med et kvindenavn, hvilket der findes tilfælde af uden for det undersøgte område, eksempelvis *Mettesigne* i Allerslev Sogn i Præstø Amt, da kunne det anses som en sammensætning, her med navnekomponenterne *Mette* og *Signe*. Navne afledt med *-signe* er ikke medtaget i undersøgelsen, og det er muligt, at antallet af *-sine*-navne ville forøges markant, hvis disse navne blev medregnet.

Endelsen *-tine*

Endnu en af de større grupper i forhold til antallet af leksikalske navne er *-tine*, der optræder som suffiks i følgende navne:

1787: *Ottine* (1), *Winsentine* (1)

1801: *Clementine* (1), *Fæstine* (1), *Ottine* (1)

1840: *Martine* (4), *Ottine* (2), *Augustine* (1), *Clementine* (1), *Ernstine* (1), *Hartine* (1), *Justine* (1), *Valentine* (1)

1880: *Martine* (17), *Albertine* (7), *Bertine* (2), *Mettine* (2), *Larentine* (2), *Valentine* (2), *Bodiltine* (1), *Botine* (1), *Justine* (1), *Klementine* (1), *Lauratine* (1), *Ottine* (1)

Udover *Martine*, der i 1840 optræder fire gange og i 1880 17 gange, samt *Albertine*, der forekommer syv gange i 1880, er navnene blot registreret en til to gange i de enkelte folketællinger. *Ottine* er det eneste navn, der findes i alle fire kilder, og navnet er snarest en feminin dannelse til mandnavne som *Otto* eller *Otte*, men en diminutiv form til kvindenavnet *Ottelia* er også mulig, ligesom det ikke kan udelukkes, at navnet undertiden er dannet til tallet otte og benyttet til det ottende barn i en børneflokk. *Valentine* er her oplistet som et *-ine*-navn, men navnet kan også være en *-e*-afledning til *Valentin*.

Flere af navnene er afledt ved, at et basisnavn med *-t* i udlyd er tilføjet primærsuffikset *-ine*, hvilket er tilfældet i navne som *Albert-ine*, *August-ine*, *Ernst-ine*, *Klement-ine* og *Winsent-ine*. *-Ine* optræder også som primært suffiks tilføjet en del af et basisnavn i *Mart-ine* (af *Martin*), *Mett-ine* (af *Mette*) og det netop omtalte *Ott-ine*.

I Næstved er kun *Martine*, der er optegnet seks gange i købstaden i 1840 og ni gange i 1880, fundet mere end to gange i den enkelte folketælling, og størstedelen af navnene optræder kun en enkelt gang. Det er for eksempel tilfældet for navnene *Constantine*, *Florentine*, *Leontine*, *Lorentine*, *Olfertine*, *Robertine* og *Sørentine*.

Endelsen -vine

Endelig kommer vi til *-vine*, der er det sidste af de 11 suffiksdannelser. Dette er en af undersøgelsens mindste grupper.

1787: –

1801: –

1840: *Levine* (1)

1880: *Elvine* (4), *Marvine* (1)

De tre navne er ikke frekvente. Med fire forekomster i 1880 er *Elvine* det almindeligste. Navnet kan være afledt af mandnavnet *Elof* eller måske *Elias*, men det kan også tænkes at være dannet til tallet elleve og være givet til det ellefte barn i en børneflokk, analogt med *Ottine* ovenfor, der kan være givet det ottende barn.

-Vine-navne er ikke mere frekvente i Næstved, hvor endelsen optræder i de fire navne *Alvine*, *Elvine*, *Ovine* og *Sevine*, der alle optræder en enkelt gang hver i folketællingen 1880.

Længere navnerækker – flere -ine-navne

I 1787 og 1801 findes i Øster Flakkebjerg Herred ikke en eneste kvinde, der står anført med mere end ét *-ine*-navn i folketællingslisterne. Men i løbet af det 19. århundrede er det gradvist blevet mere og mere almindeligt at navngive især pigebørn med flere navne, og efterhånden ser vi navnerækker, hvor mere end ét *-ine*-navn optræder. Dette er tilfældet hos seks individer i Øster Flakkebjerg Herred i 1840, nemlig Hartine Wilhelmine Jensdatter, Helgine Josephine Pedersdatter, Jacobine Wilhelmine Jørgensen, Johanne Georgine Vilhelmine Cecilie Tryde, Michaeline Wilhelmine Caspare Whitte og Wilhelmine Jensine Torbensen.

I 1880 bærer ikke mindre end 96 kvinder to *-ine*-navne, heriblandt Claudine Andrea Jakobine Broager, Hansine Nicoline Nielsen, Maren Jørgine Petrine Petersen, Oline Conradine Olsen og Poulina Rasmine Rasmussen. To kvinder, Jakobine Jørgine Nielsine Andersdatter og Martine Hansine Petrine Frederiksen, bærer sågar tre *-ine*-navne.

Slægten fra Kællerød – Om *-ine*-navne i en sjællandsk bondeslægt

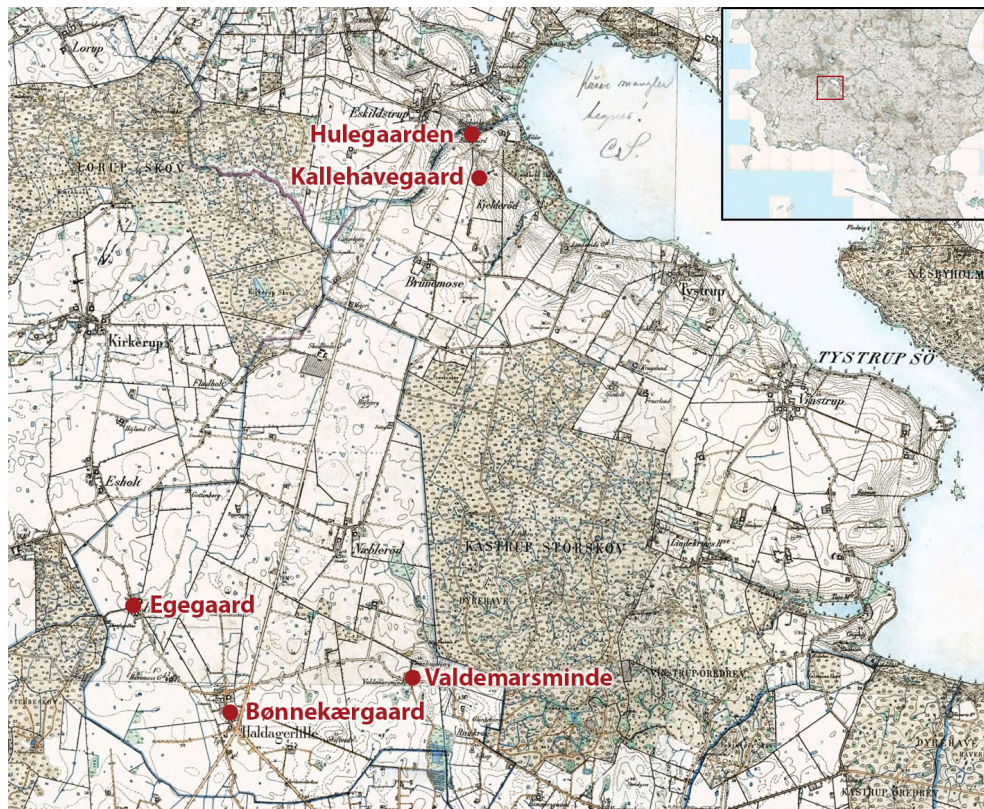
Der er næppe tvivl om, at en stærk opkaldelsestradition er et væsentligt motiv, der ligger bag mange af *-ine*-navnene. Denne tradition, der går langt tilbage, har besiddet et ganske klart hierarki, således at bedsteforældre på faderens side er blevet opkaldt før bedsteforældre på moderens side, og på samme vis med farbrødre før morbrødre og fastre før mostre.³⁶ Dog har aktuelle dødsfald ofte rykket ved hierarkiet, således at nyligt afdøde har haft fortrinsret til opkaldelse. Afledninger af mandsnavne med det feminiserende suffiks *-ine* har gjort det muligt at opkalde mænd i piger, hvilket har været praktisk i det patriarkalske landbosamfund, når man for eksempel ikke har vidst, om der ville komme flere drengebørn i en børneflokk.

Her skal det for en kort bemærkning handle om opkaldelse som motivation for navngivning med *-ine*-navne. Baggrunden for denne delundersøgelse er bondeslægten fra Kællerød. *Kællerød*, som er den autoriserede staveform i dag, er en lille landsby beliggende ved Tystrup Sø i Tystrup Sogn, Øster Flakkebjerg Herred. Tilbage i 1923 udgav sognets præst Christian Krarup en slægtsbog over en familie fra Kællerød, og i 1946 udkom en revideret og særdeles forøget udgave af *Stamtavle over Slægten fra Kællerød*.³⁷ Andenudgaven danner grundlag for en redegørelse af brugen af *-ine*-navne i den sjællandske bondeslægt, men først vil jeg kort introducere slægten.

Bondeslægten føres tilbage til Jens Pedersen, der i 1641 har fået sin søn Michel døbt i Lynge Sogn. Michels søn, Jens Mikkelsen, står hos Krarup anført som "Gaardmand i Kællerød".³⁸ Slægtens fjerde led, Jens Mikkelsens søn Anders Jensen, blev født i landsbyen og fik sidenhen 12 børn, hvoraf fem drenge overlevede, til de var voksne og stiftede familie. Disse fem mænd blev stamfædre til fem grene af slægten, som Krarup har navngivet efter, hvor de har været bosat (jf. figur 8). Den ældste af de fem brødre var Jens Andersen, der var fæster af Bønnekærgaard i Haldagerlille, og derfor er han af Krarup udnævnt som stamfader til slægtsgrenen *Haldagerlille*. Anders Jensens næstældste søn, Oluf Andersen, har været gårdmand på fødegården Kallehavegaard (undertiden Kalvehavegaard), der er beliggende i Kællerød, hvorfor han blev stamfader til slægtsgrenen kaldet *Kællerød*. Den næste søn er Lars Andersen, der i 1789 blev gift med Karen Hansdatter, der var enke efter gårdmand Jørgen Larsen i Hulegaarden, der ligeledes er beliggende i Kællerød, og som har lagt navn til Lars Andersens slægtsgren, *Hulegaarden*. Jakob Andersen var gårdmand i Haldagerlille, hvorfra hans gård i 1805 blev udflyttet og vist i den forbindelse ændrede navn fra Præstbjerg til *Valdemarsminde*, som er navnet på den fjerde slægtsgren. Endelig har den yngste søn, Niels Andersen, været

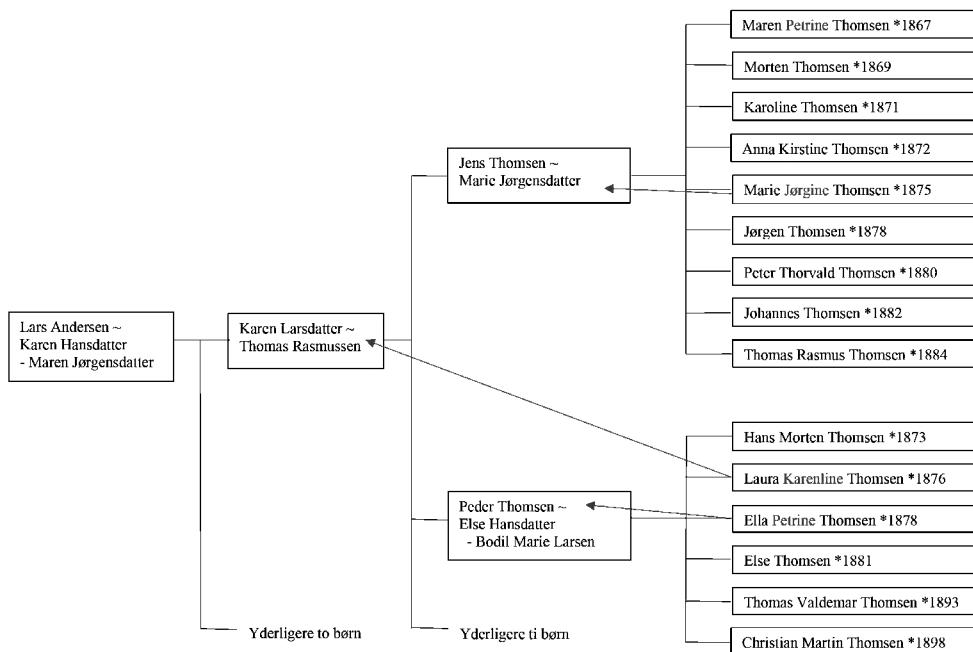
gårdmand i Egegaard i Ravnebjerg, hvorfor han blev stamfader til slægtsgrenen kaldet *Ravnebjerg*. Der er tale om en slægt, der langt op i tiden har været særdeles stedbunden, og størstedelen af slægtens medlemmer i det 18. og 19. århundrede har på forskellig vis indgået i bondefamilier i sognene Tystrup og Haldagerlille eller omkringliggende sogne.

Figur 8. Beliggenheden på gårdene, hvor de fem stamfædre i Slægten fra Kællerød (Kra-rup 1946) var bosat. Hulegaarden og Kallehavegaard er begge beliggende i bebyggelsen Kællerød i Tystrup Sogn, mens Bønekærgaard i Haldagerlille, Egegaard i bebyggelsen Ravnebjerg og gården Valdemarsminde alle er beliggende i Haldagerlille Sogn. Umiddelbart nord og vest for de to gårde i Kællerød går sognegrænsen til Lyngø Sogn, hvor slæg-tens ældste kendte led, Jens Pedersen, fik sønnen Michel døbt i 1641. Kortet er udarbejdet af forfatteren og Bo Nissen Knudsen på baggrund af de høje målebordsblade 1840–1899 og artiklen *Løst og fast om Kællerødslægten omkring Tystrup Sø* (Larsen 2012).

For at undersøge motiver bag navngivning med *-ine*-navne, har jeg undersøgt navnebrugen hos tre generationer, der er direkte efterkommere af de fem stamfædre. Personerne er født i perioden 1753 til omkring år 1900. Slægten tæller i disse tre slægtled i alt 198 kvinder, der samlet bærer 318 fornavne, hvoraf de 27 er navne med suffikset *-ine*. Det almindeligste *-ine*-navn er *Rasmine*, der optræder otte gange, og herefter følger *Vilhelmine* med tre forekomster. De øvrige navne er *Hansine*, *Jørgine*, *Nikoline*, *Oline* og *Petrine*, der alle optræder to gange, mens *Andersine*, *Karenline*, *Larsmine*, *Mettine*, *Nielsine* og *Pauline* optræder en gang hver.

Ser vi på et par udsnit af slægtsgrenene, er det klart, at opkaldelse efter nærtstående medlemmer af slægten ofte kan være motivet bag *-ine*-navne. I slægtsgrenen *Hulegaarden*, figur 9, finder vi eksempelvis *Jørgine* som andet fornavn hos Marie Jørgine Thomsen. Moderen Marie Jørgensdatter står anført med primærpatronym (faderens navn og endelsen *-søn* eller *-datter*), hvoraf

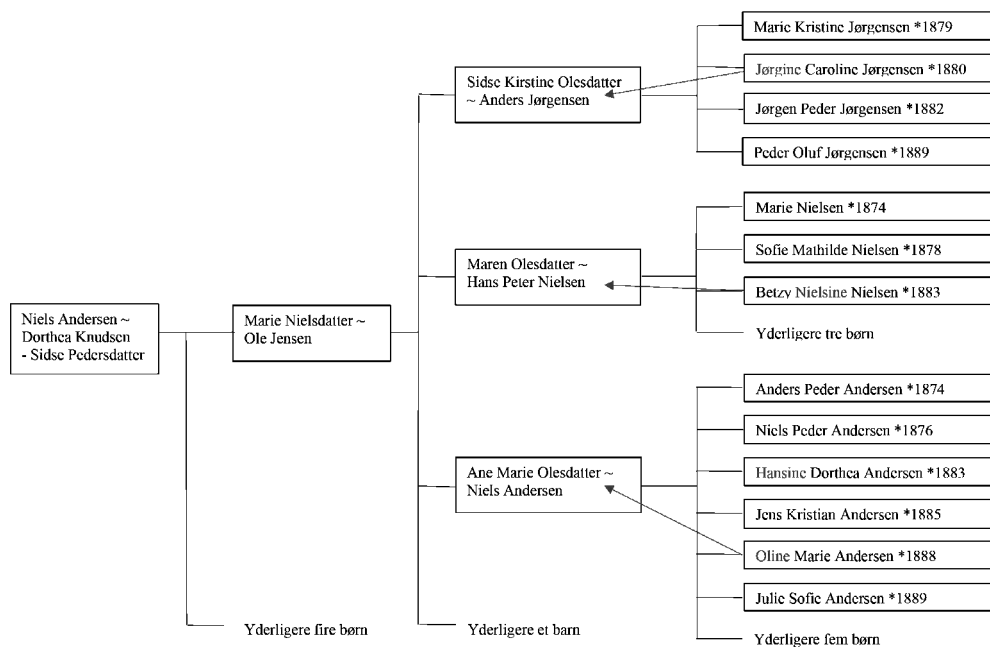

Figur 9. Udsnit af slægtsgrenen *Hulegaarden* udarbejdet på grundlag af Stamtavle over Slægten fra *Kællerød* (Krarup 1946). Navnene markeret med rød er *-ine*-afledninger eller navne sammensat med et *-ine*-navn, mens pilene henviser til oplagte opkaldelsesmotiver.

det kan udledes, at navnet *Jørgine* formentlig skyldes opkaldelse efter bedstefareren på moderens side. Dette understøttes i, at den næste søn, der er født efter Maren *Jørgine*, er navngivet *Jørgen*. Det synes at have været presserende at opkalde et barn efter en *Jørgen*, og da er morfaderen det oplagte motiv, og da man ikke har vidst, om der ville komme flere drengebørn, har man valgt at opkalde datteren.

Maren *Jørgines* næsten jævnaldrende kusine bærer navnet *Laura Karenline*. Et oplagt motiv bag navnet *Karenline* er pigens bedstemor på faderens side, da hun bærer navnet *Karen*. Farmoderen er først død i 1883, næsten otte år efter, at *Laura Karenline* er kommet til verden, og er der tale om opkaldelse efter farmoderen, da kan man forstille sig, at suffikset *-line* her har haft en diminutiv betydning som 'lille *Karen*'. Dog skal det huskes på, at pigens tillige bærer navnet *Laura*, hvorfor suffikset *-line* egentlig synes overflødig i henhold til at holde pigens navn adskilt fra farmoderens. Et tredje eksempel på et *-ine*

Figur 10. Udsnit af slægtsgrenen Ravnebjerg udarbejdet på grundlag af Stamtavle over Slægten fra Kællerød (Krarup 1946). Navnene markeret med rød er *-ine*-afledninger, og igen henviser pilene til oplagte opkaldelsesmotiver.

navn, der kan være motiveret af opkaldelse efter et nærtstående familiemedlem, findes hos Laura Karenlines lillesøster Ella Petrine. *Petrine* kan være dannet til faderens fornavn *Peder*. Bemærk at i alle tre nævnte eksempler bæres *-ine*-navnet som andet fornavn.

Også i slægtsgrenen *Ravnebjerg* findes flere oplagte motiver til *-ine*-navne inden for den nære familie. Figur 10 viser et udsnit af denne slægtsgren, hvor der ses tre eksempler på opkaldelse efter bedstefædre.

Jørgine Caroline Jørgensen er datter af Sidse Kirstine Olesdatter og Anders Jørgensen, der er født i 1854. Tilbage i 1828 blev det med en dåbsforordning forsøgt at indføre faste og arvelige slægtsnavne i Danmark, men det var først efter 1856, hvor nye restriktioner blev udsendt, at faste slægtsnavne for alvor vandt frem, og selv herefter blev den traditionelle navneskik med primærpatronymer flere steder holdt i hævd.³⁹ Det er derfor ikke usandsynligt, at Anders Jørgensens efternavn er et primærpatronym, der således vidner om navnet på Jørgines farfar, som pigen formentlig er opkaldet efter. Præcis det samme gør sig gældende for Betzy Nielsine Nielsen, hvis far, Hans Peter Nielsen, er født i 1847 og dermed før stramningen af navnerestriktionerne i 1856. Navnet *Nielsine* er formentlig dannet til farfaderens navn *Niels*. Endelig er Oline Marie Andersen sandsynligvis opkaldt efter sin morfar, Ole Jensen.

Dette er blot et par udsnit af *Slægten fra Kællerød*, hvor kun nogle få af de 27 *-ine*-navne er trukket frem, men også blandt de øvrige forekomster af navnetypen synes opkaldelse efter bedsteforældre at være et yndet motiv bag navngivningen. Anne Rasmine Pedersdatter i slægtsgrenen *Haldagerlille* er eksempelvis datter af Anne Kirstine Rasmusdatter, og *Rasmine* er formentligt motiveret af navnet på pigens morfar. Ligeledes er Marie Rasmine Pedersen i slægtsgrenen *Kællerød* sikkert opkaldt efter sin morfar Rasmus Jørgensen.

Konklusion

Ine-navne er tidligere blevet beskrevet som karakteristiske for bondestanden i slutningen af det 19. århundrede, men navnetypen er alligevel kun flygtigt berørt i den danske personnavneforskning. Navnetypen indgår som delundersøgelser i større undersøgelser af navnebrugen i geografisk afgrænsede områder, som det er tilfældet med Meldgaards studier over navnebrugen i henholdsvis Skast Herred og Vor Frue Sogn i København.⁴⁰ Også Lis Weise har taget *-ine*-navnene op, og hun har givet en værdifuld gennemgang af navnetypens forskellige manifestationer og dannelsesmåder, men kildegrundlaget for undersøgelsen synes langt fra at være udtømmende, ligesom mere fokus på geografiske aspekter i forhold til navnenes distribution kunne ønskes.⁴¹

Emnet er derfor langt fra udtømt, og en større, landsdækkende og systematisk undersøgelse af navnetypen kunne være nyttig. I denne artikel er præsenteret

teret de indledende resultater af et endnu ikke tilendebragt trefaset pilotprojekt, der undersøger *-ine*-navnenes dannelser, distribution og så vidt muligt motivationen bag brugen af disse navne.

I artiklens første del har fokus været rettet på mandnavnene *Morten* og *Søren* for igennem dem at undersøge, hvordan kvindelige navne er dannet ved afledninger med suffikset *-ine* i Danmark i fire folketællinger, fra 1787, 1801, 1840 og 1880. Som forventet fremgår det tydeligt, at denne form for navnedannelse går markant fremad i den undersøgte periode. Dette gælder både med hensyn til antallet af navnebærere, men også mængden af leksikalske navne, der forøges kraftigt frem imod 1880. I 1787 er *Morthine* således den eneste *-ine*-afledning af *Morten*, og navnet bæres blot af en navnebærer. Også i 1801 og i 1840 er navnetypen sjælden, men i 1880 findes 11 leksikalske kvindenavne, der alle er dannet til *Morten* ved *-ine*-afledning. Et lignende mønster, dog endnu mere udpræget, står *-ine*-afledninger af *Søren* for. I de tre tidligste folketællinger er *Sørine* således det eneste leksikalske navn, der er dannet på denne vis, men i 1880 er ikke mindre end 22 leksikalske navne kvindelige *-ine*-dannelser til mandnavnet *Søren*. Også antallet af navnebærere går markant fremad, fra 49 i 1840 til 2.417 i 1880.

Af de mange leksikalske kvindenavne, der dannes til *Morten* og *Søren*, er det et fåtal, der findes hos mange navnebærere. Med 2.262 forekomster er *Sørine* en klar undtagelse, men herudover er *Mortine* og *Sørensine* de eneste navne, der findes mere end 50 gange i 1880, og størstedelen af navnene er blot noteret en eller to gange. Resultaterne vidner om en innovativ navnedannelse og stor kreativitet i navngivningen, og det kunne måske tyde på, at det mere er *-ine*-lyden i sig selv, der har dannet mode, end de navne, der er resultat af afledningerne.

Undertiden kobles *-ine* på kvindenavne, og her er der naturligvis ikke tale om moving. Her er undersøgt, hvordan *-ine* manifesterer sig i kombination med kvindenavnene *Birthe*, *Bodil*, *Karen* og *Mette*. I modsætning til *-ine*-afledningerne af *Morten* og *Søren*, hvor afledningsendelsen ofte er koblet på kun en del af basisnavnet, da er *-ine* ved kvindenavnene næsten udelukkende tilføjet hele basisnavnet. Kun *Birtrine* og *Mettine* adskiller sig entydigt herfra. Meget tyder på, at når sekundære suffikser som eksempelvis *-bine*, *-line* og *-sine* optræder i kombination med et kvindenavn, da skal de nok nærmere anses som selvstændige navne, der indgår som komponenter i sammensatte navne. En klar sondring er imidlertid vanskelig at foretage i en kilde som folketællingerne, der er skrevet af mange forskellige skrivere, mindst en for hvert sogn, og der synes at være klare forskelle på, hvordan *-ine*-navne er blevet forstået. Der har formodentlig ikke været udtaleforskel i forbindelsen *Birthe Line* over for *BirtheLine*, hvilket også understøttes af, at flere afledninger til mandnavne er

skrevet i to ord, typen *Jakob Bine* eller *Hans Sine*. Dette er en af de problematikker, der med fordel kunne tages op i et systematisk studie af *-ine*-navnene i Danmark.

I artiklens anden del undersøges brugen af *-ine*-navne i landsognene i Øster Flakkebjerg Herred på Sydvestsjælland, der sammenstilles med brugen af navnetypen i den nærtliggende købstad Næstved. Her påvises det, at antallet af *-ine*-navne som forventet stiger mest i landsognene, og i 1880 er der klart flere *-ine*-navne i Øster Flakkebjerg Herred end i Næstved, hvilket er analogt med Meldgaards og Weises anskuelser. Imidlertid forholder det sig anderledes, når *-ine*-navnene ansues ud fra deres frekvensmæssige andel af den samlede navnemængde, da det her viser sig, at frekvensen i Næstved i 1880 fortsat overstiger den procentvise andel af navnene på landet. Dette kunne indikere, at navnetypen måske ikke er så karakteristisk for bondestanden i slutningen af det 19. århundrede. Dog skal her huskes på, at denne undersøgelses fokusperiode går til folketællingen i 1880, og det kunne forventes, at tallene ville se anderledes ud tættere på århundredeskiftet. Et andet forbehold, der skal tages, er, at det inden for denne artikels rammer endnu ikke har været muligt at undersøge sociale forhold for de enkelte navnebærere. Mange piger er kommet fra landet for at tjene i byen, og det har endnu ikke været muligt at undersøge, hvor stor en del af *-ine*-navnebærerne i byen, der har denne baggrund. Videre studier kan forhåbentlig afklare disse usikkerheder.

Der gives tillige en oversigt over *-ine*-navne i Øster Flakkebjerg Herred og, i perspektiverende henseende, i Næstved, i de fire nævnte folketællinger. Dette gøres ud fra Lis Weises inddeling af *-ine*-navne i 11 grupper baseret på navnenes udlyd. Heraf fremgår det, at suffiksdannelserne *-line* og *-sine* er mere almindelige på landet, mens *-mine* og *-sine* er dominerende i byen. Det bliver gradvist mere almindeligt at have mere end ét *-ine*-navn, men i det undersøgte område overstiger antallet af *-ine*-navne hos et enkelt individ aldrig tre.

Endelig viser pilotprojektets tredje del, at opkaldelse efter nære slægtninge er et oplagt motiv bag brugen af *-ine*-navne. Således er oplistet en række eksempler fra den sydvestsjællandske bondeslægt fra Kællerød (i dag Kellerød), hvor piger opkaldes efter bedstefædre, men også et enkelt eksempel på, at en pige kan være opkaldt efter en bedstemor.

Undersøgelsen viser dermed en række interessante og ikke altid forventelige aspekter ved brugen af *-ine*-navne. En større systematisk undersøgelse over brugen af *-ine*-navne over tid vil kunne klarlægge, hvorvidt der er væsentlige forskelle i brugen af navnetypen i Jylland og på Sjælland, og hvordan og hvornår navnene har bredt sig fra byerne til landet. Også sociale forhold, navnebærernes baggrund og klarere metoder til sondringer mellem afledte

og sammensatte navne er ligeledes punkter, hvor yderligere forskning kunne være ønskværdig.

Som nævnt udgør denne artikel blot en række foreløbige resultater fra et pilotprojekt, og undersøgelsen er derfor langt fra udtømmende. Mange spørgsmål vedrørende brugen af *-ine*-navne kan ikke besvares entydigt ud fra dette studie, og mange forhold er der endnu ikke taget højde for. Undersøgelsens faser begrænser sig til at gå i dybden med et par udvalgte navne, der danner basis for afledninger med *-ine* (*Morten, Søren, Birthe, Bodil, Karen og Mette*) eller til kun at omhandle navnebrugen i et mindre, geografisk afgrænset område (Øster Flakkebjerg og Næstved) eller en slægt (Slægten fra Kællerød). Ikke desto mindre viser undersøgelsen, at bølgen af *-ine*-navne, der er skyllet ind over Danmark over et par århundreder, men med et tyngdepunkt i 1800-tallets slutning, står for en yderst kreativ bevægelse i danskernes navneskik.

Kilde- og litteraturhenvisninger

Alhaug, Gulbrand, 1990: Women's names in *-ine* – A great name fashion in Norway in the 19th century. I: Eeva Maria Närhi (red.): *Proceedings of the XVIIth International Congress of Onomastic Science, Helsinki 13–18 August 1990, Vol. 1*, s. 137–145. Helsinki: The University of Helsinki & The Finnish Research Centre for Domestic Languages.

AO = Statens Arkiver. *Arkivalieronline* (opdateres løbende). Online tilgængelig:

<https://www.sa.dk/da/brug-arkivet/arkivalieronline-se-originale-dokumenter-paa-nettet/>

(sidst tilgået den 6. september 2019).

DDD = Statens Arkiver. *Dansk Demografisk Database* (opdateres løbende). Online tilgængelig:

<http://ddd.dda.dk/ddd.htm> (sidst tilgået den 6. september 2019).

DgP = Gunnar Knudsen, Marius Kristensen & Rikard Hornby (udg.). (1936–64). *Danmarks gamle Personnavne 1–2*. G.E.C. Gads forlag. København.

Eggert, Birgit, 2008: Nordisk navnerenæssance i Danmark. Indledende studier. I: Guðrún Kvaran, Hallgrímur J. Ámundason, Jónína Hafsteinsdóttir & Svavar Sigmundsson (red.): *Norræn nöfn – Nöfn á Norðurlöndum. Hefðir og endurnýjun. Nordiska namn – Namn i Norden. Tradition og fornyelse. Handlingar från Den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007* (NORNA-rapporter 84), 113–139. NORNA-förlaget. Uppsala.

- Eggert, Birgit, 2009: Almuens fornavne omkring år 1800. I: *Landbohistorisk Tidsskrift 2009:1*, s. 89–125. Online tilgængelig via: <https://tidsskrift.dk/landbohist/issue/view/507> (sidst tilgået 6. september 2019).
- Hornby, Rikard, 1978: *Danske personnavne*. G.E.C. Gads forlag. København.
- Krøner, Chr., 1946: *Stamtavle over slægten fra Kællerød* (2. forøgede udgave). Slagelse.
- Kruken, Kristoffer, 1982: Frå reformasjonen til den nordiske namnerenesansen. I: Ole Stemshaug (red.): *Norsk Personnamnleksion*, s. 44–65. Det norske samlaget. Oslo.
- Kællerød, Lars-Jakob Harding, 2018: Sankt Katharina som navngivningsmotiv i Danmark. I: Leila Mattfolk & Kristina Neumüller (hovedred.), Josefin Devine, Elin Pihl, Lennart Ryman & Annette C. Torensjö (red.): *Katharina och namnen. Vänskrift till Katharina Leibring på 60-årsdagen den 20 januari 2018*, s. 27–33. Uppsala Universitet. Uppsala.
- Kællerød, Lars-Jakob Harding, 2019: *Adam Gottlob Øhlenschläger Hauch & Jeppe Smed Jensen. Et studie af etableringen af det efternavnetypologiske mellemnavn i Danmark i 1800-tallet*. (Ph.d.-afhandling). Københavns Universitet. København.
- Larsen, Arne, 2012: Løst og fast om Kællerødslægten omkring Tystrup Sø. I: *Årbog for Historisk Forening for Midt- og Sydvestsjælland. Bind 99*, s. 53–60.
- Lerche Nielsen, Michael, 2006: *Hvad skal barnet hedde?* (16. udgave). Politikens Forlag. København.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1965: *Sydvestjysk navneskik gennem 300 år* (Navnestudier nr. 4). G.E.C. Gads forlag. København.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1982: Dansk fornavneskik i 1600-tallet. I: *Studier i Nordisk Filologi*, 63, s. 186–210.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1990: *Studier i københavnske fornavne 1650–1950* (Navnestudier nr. 32). C.A. Reitzels Forlag. København.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 2002: *Den store navnebog* (5. udgave). Aschehoug. København.
- Storm, Gustav, 1893: Vore Forfædres Tro paa Sjælevandring og deres Opkaldelsessystem. I: Axel Kock et al. (red.): *Arkiv för Nordisk Filologi* (Nionde bandet, Ny Följd, Femte bandet), s. 199–222.
- Weise, Lis, 1989: *Mine, Dine og Sine*. Kvindenavne på *-ine*. I: Lena Peterson (hovedred.) & Svante Strandberg under medvirken af Lennart Elmevik, Lennart Moberg og Allan Rotsvik (red.): *Studia Onomastica. Festskrift til Thorsten Andersson den 23 februari 1989*, s. 415–425. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.

Summary

Feminine names formed by masculine names with the suffix *-ine* represent a massive movement in the anthroponymic system in Denmark. It is believed that Princess Vilhelmine Ernestine (1650–1706), who was a daughter of King Frederik III, was the first person in Denmark with this kind of name.

During the following centuries, *-ine* names came to represent an immense innovation in Danish name usage and developed into a dominant naming practice. Despite the perception of high-class origins, this type of name is described as being characteristic of rural population in Denmark in the 19th century.⁴²

The names can be formed with either the primary suffix *-ine* or secondary suffixes subtracted from a base name from where it has taken a consonant with them e.g. *-bine*, *-mine* and *-sine*. The majority of the *-ine* names are formed from masculine names, e.g. *Jakobine* (< *Jakob*) and *Mortendine* (< *Morten*). Also, from the 19th century especially, feminine names derived from other feminine names are known, e.g. *Birtheine* (< *Birthe*) and *Mettine* (< *Mette*).

This article presents the initial results of a three-phase pilot study where various aspects of *-ine* names are examined. First, the manifestation of feminised names is examined by investigating which feminine names in four different censuses (1787, 1801, 1840 and 1880) are created with the suffix *-ine* from the masculine names *Morten* and *Søren* and also how the suffix is used in combination with the feminine names *Birthe*, *Bodil*, *Karen* and *Mette* in the census 1880. 11 feminine derivations from the masculine name *Morten* and no less than 22 from the name *Søren* are found which suggest a highly innovative and creative naming practice in the period. The names formed to masculine names can contain either the entire basic name (i.e. *Morten* and *Søren*) but often only a part it, e.g. *Morte-line* and *Sør-ine*. While *-ine* names formed from feminine names almost always contain the entire basic name combined with a secondary suffix. Hence it is suggested that names such as *Birtheine*, *Karentine* and *Mettedine* should be regarded as compound names more than derivations with *-ine*.

The second phase of the study deals with the use of *-ine* names in a minor geographical area, namely the county Øster Flakkebjerg on Zealand. Here the *-ine* names are explored through the same four censuses mentioned above. To clarify the development of this naming practice in a rural area, the names are classified into 11 groups sorted by the names' final sound. The results are compared with names used in the nearby town of Næstved, and it is shown that the usage of *-ine* names increases throughout the period, but this happens earlier in the town, and even in 1880 the frequency of *-ine* names is still higher in Næstved.

In the third and final phase, the practice of naming after relatives as a motive behind the usage of *-ine* names is explored through a rural family from Zealand. Here, examples of naming girls after both paternal and maternal grandfather using the suffix *-ine* are given, along with one possible example of naming after a grandmother.

Forfatterpræsentation

Lars-Jakob Harding Kællerød, født 1979, er cand.mag. i dansk og ph.d. i navneforskning fra Københavns Universitet 2019. På artiklens affattelsestidspunkt er han ansat som videnskabelig assistent sammesteds. Forskningsmæssigt beskæftiger han sig med både stednavne og personnavne, men hovedvægten er på sidstnævnte, hvor der ofte tillægges et historisk perspektiv. Dette kommer blandt andet til udtryk i ph.d.-afhandlingen, der omhandler mellemnavnebru- gen i Danmark i 1800-tallet, og en række artikler i videnskabelige tidsskrifter. E-mail: l.j.h.kaelloeroed@gmail.com

Noter

- 1 Meldgaard 1965, s. 62
- 2 Weise 1989, s. 416
- 3 Meldgaard 1990
- 4 Meldgaard 1990, s. 167 ff.
- 5 Meldgaard 1965 og 1990; Weise 1989
- 6 Alhaug 1990
- 7 Eggert 2008
- 8 Weise 1989
- 9 Weise 1989, s. 416
- 10 Weise 1989, s. 416
- 11 Weise 1989, s. 415
- 12 Weise 1989, s. 420
- 13 Weise 1989, s. 424
- 14 Krarup 1946
- 15 Meldgaard 1990, s. 158; jf. DgP
- 16 Meldgaard 1990, s. 177
- 17 Meldgaard 1990, s. 158
- 18 Meldgaard 1990, s. 160
- 19 Meldgaard 1990, s. 160
- 20 Meldgaard 1990, s. 161
- 21 Meldgaard 1990, s. 167 ff.
- 22 DgP 1 sp.731 ff.; jf. Kællerød 2018
- 23 jf. Lerche Nielsen 2006
- 24 Meldgaard 2002
- 25 Kruken 1982, s. 63;
Alhaug 1990, s. 142
- 26 Kruken 1982, s. 63
- 27 Weise 1989
- 28 Weise 1989, s. 424
- 29 Weise 1989, s. 416
- 30 Weise 1989, s. 416
- 31 Weise 1989, s. 416
- 32 Weise 1989
- 33 jf. Hornby 1978
- 34 Eggert 2009
- 35 Kællerød 2019, s. 260
- 36 Storm 1893; Meldgaard 1982
- 37 Krarup 1946
- 38 Krarup 1946, s. 8
- 39 Kællerød 2019, s. 56 ff.
- 40 Meldgaard 1965; Meldgaard 1990
- 41 Weise 1989
- 42 Meldgaard 1965 og 1990;
Weise 1989

Fra Torkilstrup til Thaliasminde og fra våbenkongen Danmark til Blækhush Nielsen

Personnavne i stednavne og stednavne i personnavne

I navneforskning skelnes normalt mellem stednavne og personnavne, men indimellem overlapper de to kategorier hinanden. Siden gammel tid er personnavne blevet anvendt som forled i flere typer af stednavne, ligesom stednavne er blevet anvendt som især tilnavne og efternavne på personer på forskellig vis op gennem historien. Denne artikel vil give en række tidstypiske eksempler på, hvordan navne er vandret fra den ene kategori til den anden til forskellige tider, med særlig fokus på navne med tilknytning til personer og steder på landet.

Denne artikel indleder med at omtale, hvad man ved om de ældst kendte former for personnavne i stednavne fra urnordisk og vikingetid. Man ved ikke, hvem der tildelte disse navne, hvis forled i mange tilfælde var personnavne, som havde efterled som f.eks. *-torp* og *-sted*. Det er dog sikkert, at de med få og usikkert overleverede undtagelser alle var mandnavne.

Herefter behandles forskellige former for *tildelte* navne, som man kender oprindelsen til. Det gælder danske herolders navne, som ikke havde tilknytning til personens eget navn eller herkomst. Dette står i modsætning til senere tiders soldaternavne og de lærde latiniserede former af studentens hjembynavne, som man selv antog. Disse stednavne ses alle at være tilnavne. Herunder omtales forskellige andre måder at optage sit hjemsteds navn på: fortyskelse af stednavnet, bortvalg af uønskede stavemåder eller antagelse af varianter af et ønsket, men af andre forbeholdt stednavn som personnavn.

Efter at have undersøgt tinglysninger af gårdnavne til brug for Generalstabens kort i perioden 1818-1960 kan der udtrages ca. 260 med personnavneforled. Langt over 100 har efterledet *-minde*, og af dem har 61 fornavneforled, og af dem igen har næsten halvdelen kvindenavne. Disse navne eftersøges for-gæves i navnedatabasen på nyere efterled som *-minde*, *-lyst*, *-haab/håb* og *-eje*.

Lignende tendenser findes i en undersøgelse fra nyere tid (1987) i det daværende Institut for Navneforskning, som udspurgte folk om navnet på deres hus, gård m.v. Over 100 af de 720 besvarelser er relateret til personnavne, og mere end 30 har efterledet *-minde*, enten med for- eller efternavn som forled. Og i modsætning til *torp*-navnenes mandnavne er der ingen mangel på kvindenav-

ne i forleddene. Desuden ses fantasifuldt konstruerede navne af forbogstaver af børns navne mv.

Det ville sprænge rammerne for denne artikel at nævne alle de mange navneforskere, der har beskæftiget sig med denne interferens kategorierne imellem, så det følgende rummer kun enkelte referencer.

De ældst kendte former

I tidligere tider er det oftest fornavne, overvejende mandnavne, der indgår som forled i stednavne med efterleddet *-lev*, *-sted*, *-torp*, eller *-by*. Flere navneforskere har undersøgt, hvilke typer af personnavne, der fordeler sig på de forskellige kategorier af stednavne.

Bent Søndergård giver i sin bog om stednavne på *-lev* en oversigt over de tidligere forsøg på at inddele forleddene i ditematiske [toleddede], monotematiske [enleddede] og hypokoristiske [forkortede] personnavne.¹ Han sammenligner sine resultater med Kousgård Sørensens resultater i urnordiske og olddanske runeindskrifter og i *sted* og *torp*-navne,² samt tillige med Birte Hjorth Pedersens i typen personnavne på *-by*.³ Her skal ikke gengives de opregnede procenter, men kun anføres, at man kan påvise et fald i brugen af ditematiske navne som *Torkild* og en tilsvarende stigning i forekomsten af hypokorismer.

Søndergård gør opmærksom på,⁴ at denne opdeling skriver sig fra Sigurd Nygård, der i afhandlingen *Danske personnavne og stednavne* når til det hovedresultat, at der findes to lag personnavne af væsensforskellig karakter, "et ældre, bestående af oprindelig urnordiske navne, indgående foran endelserne *-lev* og *-sted*, og et yngre, bestående af det 12. og 13. århundredes navne i byerne *-torp*, *-bølle* og *-rød*".⁵ Det får Søndergård til at mene, at den urnordiske periodes navne har en overvægt af sammensatte personnavne, og at vikingetidens navne har en overvægt af enleddede personnavne, hvor man dog har vanskeligt ved at skelne mellem de to typer af enleddede: monotematiske og hypokorismer.⁶

Michael Lerche Nielsen har yderligere udbygget kendskabet til *torp*-navnenes personnavneforled i sin ph.d.-afhandling om vikingetidens personnavne fra 1997. Han citerer Stednavneforskning 2:⁷ "Det [er] nok overklassens mænd, hvis navne indgår i *lev*-navnene, mens den samtidige underklassens personnavne vist ikke er stednavneled. Og omvendt forestiller man sig, at det er bondebefolkningen, måske især de lavere led, hvis navneskik vi finder afspejlet i *torp*-navnene. *Torp*-periodens overklasse synes ikke i større omfang at være involveret i ny navngivning, måske fordi denne tids navngivning netop angår lokaliteter af lavere status".⁸ Denne antagelse forkastes af Lerche Nielsen, da han mener, den bygger på forældede forudsætninger om "bondestanden" over for "høvdingestanden".⁹ Han støtter sig deri til Peter Sawyer, der mener, at

skellet i vikingetiden gik mellem besiddere af jord og de besiddelsesløse.¹⁰ Derfor kan man ikke slutte, at det var de lavere lag, der gav de nye, usammensatte *torp*-forleds navne, mens man tidligere havde de ditematiske *lev*-navne fra den mere velstillede gårdmandsklasse. En forklaring kunne være en ændring i navneskikken fra vikingetiden til 1100-tallets *torp*-navne, men det er der ikke tegn på. Janzén hævder i Nordisk Kultur, at man har villet undgå for lange navne i *torp*-navnene og derfor har brugt kortformer og hypokorismer,¹¹ således som Hald har eksempler på af samme personer, der optræder i *Necrologicum Lundense*, *Liber Daticus Lundensis* og *Liber Daticus Roskildensis*.¹² Det kan således være, at det ikke har den store betydning, at man opregner hypokorismer adskilt fra ditematiske navne. Her er altså mest tale om mandsnavne, og ifølge sagens natur fornavne og ikke tilnavne, efter hvad vi ved. Følger man indledningerne i *Danmarks Stednavne*, er forekomsten af personnavneforled i *torp*-navne i forhold til fagets tidligere formodninger nu nedtonet fra 60 % til under 50 %.¹³

Danske heroldnavne

I det efterfølgende gives to eksempler på en fra europæisk forbillede stammende navneskik i Danmark. I senmiddelalderen kendes eksempler på stednavne brugt som tildelte “stands- eller embedsnavne”. Her skal behandles en ikke tidligere – i navneforskningsmæssig sammenhæng – omtalt form for tildelte navne. I sidste halvdel af 1400-tallet opbyggedes det danske heroldsvæsen efter udenlandsk forbillede med våbenkonger, herolder og *persevanter* (af fransk *poursuivants*), der anvendtes som sendebude og forhandlere i udlandet. Ernst Verwohlt har i artiklen ‘Kongelige danske herolder’ fundet frem til flere sådanne.¹⁴ Kong Christian den 1. havde – antagelig i forbindelse med oprettelsen af Elefantordenen, der første gang vides uddelt i 1457 – dannet et broderskab, knyttet til det i 1459 grundlagte Hellig Tre Kongers kapel i Roskilde Domkirke. Den tilknyttede heroldorganisation fik efter udenlandsk forbillede embedsnavne efter dele af hans rige, og den eksisterede under de to følgende konger. Der kendes fra denne sammenhæng to våbenkonger (*Danmark* og *Norge*), tre herolder (*Sverige*, *Jylland* og *Sjælland*) og tre persevanter (*Sjælland*, *Jylland* og *Lolland*). Persevant *Sjælland* hed Christofforo Bollato og red foran Christian den 1. ind på slottet i Malpega på kongens pilgrimsfærd til Rom i 1474. Kongen kalder ham “vor elskelige persefant Christiern [!] Sieland”.¹⁵ Våbenkonger og herolder bar deres landsdels våben på ryggen og på brystet, persevanterne bar det på ærmet.

Der var tale om højt betroede udsendinge til fremmede hoffer, og de vides at have opholdt sig både i England, Portugal og ikke mindst Rusland, hvortil våbenkongen Danmark præsterede at rejse frem og tilbage to gange på et

år. Efter unionens sammenbrud og Elefantordenens samtidige hensygnen i tiden efter reformationen bortfaldt heroldsystemets opbygning og de særlige tilnavne. De kaldtes nu kun herolder og ved deres eget navn. Det er værd at bemærke, at de førnævnte tidlige herolder fik navne, der ikke i mindste måde havde noget med deres egen herkomst at gøre. Flere af dem vides at have været udlændinge; således våbenkongen *Danmark*, David Kock, der var skotte. I figur 1 ses hans underskrift på et brev til kongen i 1513, i figur 2 herolden *Jyllands* underskrift på et tilsvarende brev af 1522.

Figur 1. David Kocks underskrift på brev af 22. maj 1513 til Christian den 2.: “Danmark Rex Armorum – Alls [dvs. alias] Mysyr David van Koran. Iwer getrwe Dener”.¹⁶

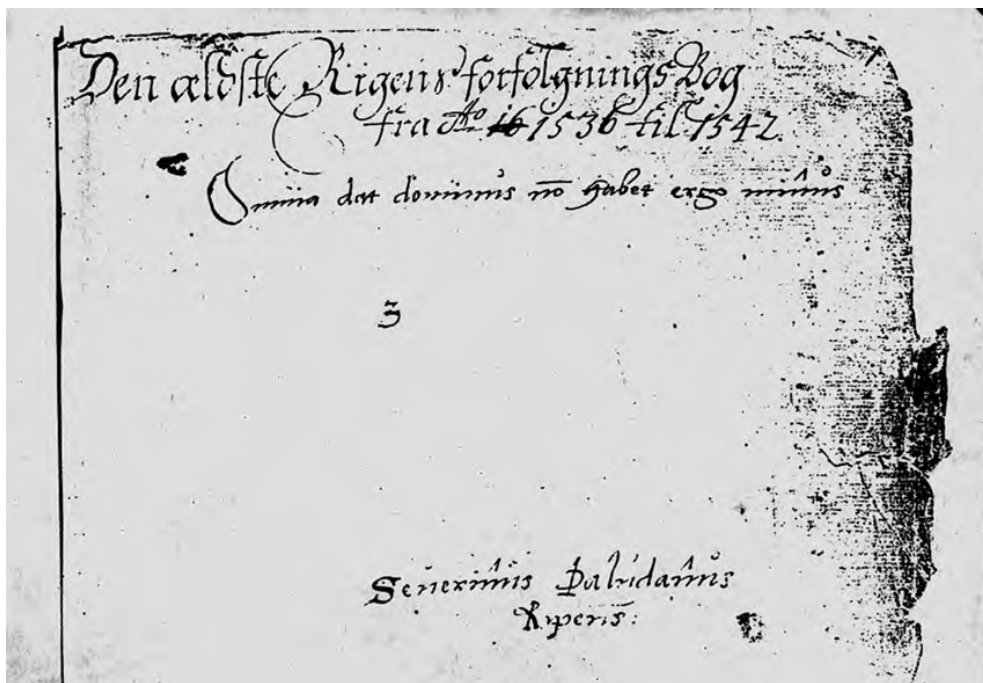
Figur 2. Herolden mester Hans Jyllands underskrift på brev af 22. januar 1522 til Christian den 2.: “Edhers K.mtt. willighe troo tiener Jwethlandt”.¹⁷

De heraldiske navne kan således ses i modsætning til senere tiders militære navne, hvor man i Sverige og senere i Danmark, f.eks. endnu ved Gardehusarregimentet, får tildelt et rekrutnavn efter sin hjemby; inden for politiet kendes en lignende ordning.

Lærde latiniserede navne

En anden ældre dansk navneskik med udenlandsk udspring, især udbredt i de lærde kredse, var antagelsen af tilnavne i latiniseret form af hjembyens navn, såsom *Lacoppidan* (Søby) og *Pontoppidan* (Broby), som danske studenter efter europæisk forbillede antog ved universiteter uden for Danmark. I figur 3 ses som eksempel Søren Kjærs underskrift som 'Rigens Skriver' på den ældste Herredagsdombog fra 1537: "*Seuerinus Paludanus Ripensis*".

Figur 3. Herredagsdombog med underskrift af rigsskriver Søren Kjær: "*Seuerinus Paludanus Ripensis*". Rigsarkivet.¹⁸

Vibeke Dalberg har i 1974 behandlet de latiniserede navne i artiklen ‘-boere, -gensere, -nitter’, og hun mener med Aage Hansen, at fremmede indbyggernavne på *-(i)aner* og *-(g)enser* skyldes de latiniserede former i dokumenter og lærde skoler.¹⁹ Hun citerer: “En del af de herhenhørende adjektiver [på *-anus* og *-ensis*] blev til familienavne (og bortkastede evt. morfemet): Scavenius, Ericus Pontoppidanus (fra Broby) > Pontoppidan”. Derpå har hun ved gennemgang af registrene til *Diplomatarium Danicum* vist, at når der i dansk middelalderlatin dannes adjektiver til stednavne, sker det næsten udelukkende ved brug af *-ensis*, også i afledning til stednavne, hvor vi nu finder indbyggerbetegnelser på *-aner* (f.eks. *Arusiensis* til Århus, svarende til ‘århusianer’; *Otoniensis* til Odense, svarende til ‘odenseaner’). Også dette er et internationalt fænomen. Det er en skik, der har bredt sig fra de italienske humanister til de tyske og via danske studerende ved de tyske universiteter til Danmark. I de efter-middelalderlige persontilnavne anvendes imidlertid ikke endelsen *-ensis*, men derimod enten *-anus*, f.eks. som ovenfor nævnt i *Paludanus*, eller hyppigere (både i Danmark og i udlandet) endelsen *-(i)us*, som i *Scavenius*. Begge former stammer fra den humanistiske tradition, men er altså helt forskellige.

Rikard Hornby har undersøgt gamle angivelser af hjemhørighed, og han finder flere former. Som tilnavne bruges mere indbyggernavne end landsdels- og bynavne.²⁰ Egnsbetegnelserne hører mest hjemme i bondebefolkningen. Dele af stednavne eller hele stednavnet kan være tilnavne. Man kan hedde *Dal*, hvis man stammer fra *Dalgård*; *Suder*, hvis man kommer fra *Sudergård*; eller *Stamp*, hvis man kommer fra en *Stampemølle*. Tilnavnet kan også være foranstillet, som f.eks. *Dal-Peder* eller *Kær-Thomas*. Kousgård Sørensen afstår fra at behandle denne type ‘appellativiske’ efternavne (Dal, Kær etc.), da de ikke kan udskilles fra rene appellativer.²¹

Andre former for tilnavne dannet af stednavne

Der har gennem tiden været flere andre måder, hvorpå stednavne kunne finde anvendelse som persontilnavne. En middelalderlig form for tilnavne kunne angive, ikke hvor folk stammede fra, men hvor de *havde været* i verden, hvilket f.eks. gælder navne som *Jorsalfar* eller *Sjællandsfar*.

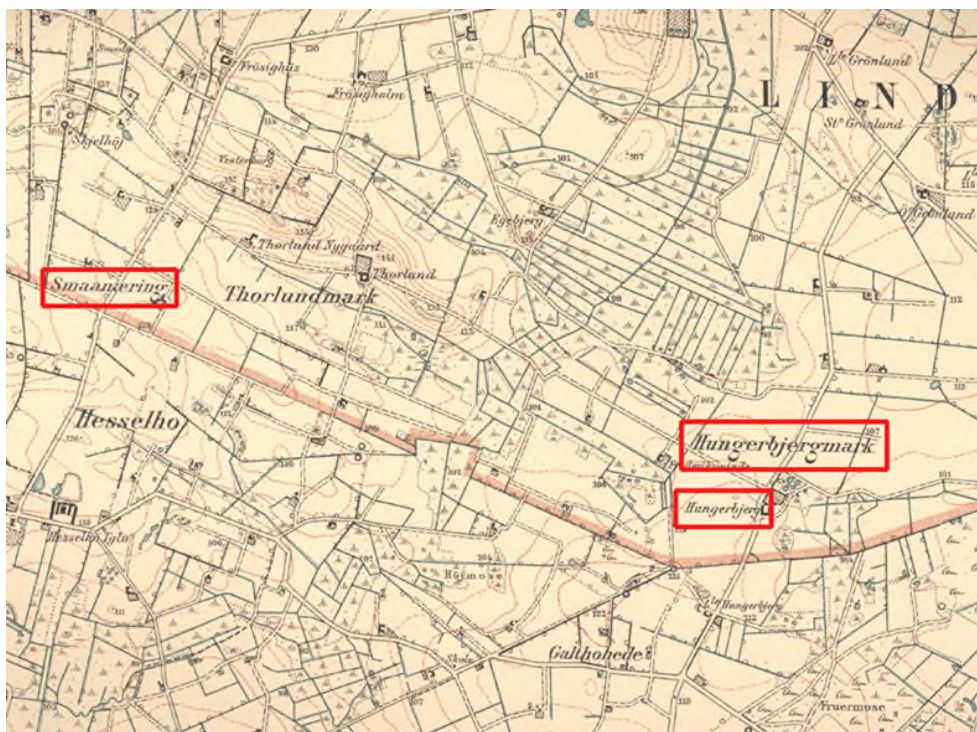
I 1700- og 1800-tallet blev det i bondestanden udbredt at antage gårdnavne som tilnavne på gårdens ejere, men man kunne også arve et tilnavn, så det f.eks. stammede fra en fraflyttet fødegård eller sågar refererede til en gård, hvor vedkommende selv eller hans far havde tjent. I *Dansk Navneskik* hævdes den forskel, at især et nylavet gårdnavn som *Sølyst* kunne bæres af en tidligere arbejder på gården, hvorimod ældre gårdnavne normalt forbeholdtes ejerne som tilnavn.²²

I en lang periode fra 1856 til 1904 kunne man kun få et andet (officielt)

navn ved bevilling, som var svær at opnå. *Mads Peder Pedersen* fik i 1875 bevilling til at føre navnet *Mads Peder Max Rangoon* til erindring om et ophold i byen Rangoon i Indien, og hans hus i Lyngby fik to år senere tinglyst navnet *Burma Hus*, men det hørte til undtagelserne.²³ Og i perioden efter 1904 var det slet ikke sikkert, at man kunne få "sit eget" stednavn, hvis man ønskede det. Det kunne være optaget af andre. Et soldatnavn *Hammer*, som ønskedes som slægtsnavn, kunne være optaget, så man i stedet valgte *Hammerby*, og en kendt militærmand hedder i dag *Kjeld Georg Hilligsøe Hillingsø*, da han kun kunne få slægtsnavnet *Hilligsøe* som mellemnavn og derefter valgte at hæfte et lignende navn på som efternavn.

Hungerbjerg og Smånæring – ejendomsmæglerens skræk

Afvigelser mellem personnavne og deres til grund liggende stednavne forekommer. Der er eksempler på, at folk ikke ville hedde det, de egentlig hed. Det er

Figur 4. Udsnit af lavt målebordsblad fra 1948 med markering af gårdsnavnene Små-næring og Hungerbjerg.

velkendt, at man tidligere kunne peppe et kedeligt bynavn op ved at fortyske det, som f.eks. *Schendorff* af *Skanderup*, og *Zeuthen* af *Søften*. I Ølgod Sogn i Øster Horne Herred i det gamle Ribe Amt optegnede præsten i sognet i 1638 to navne på halvgårde, nemlig *Hungerbjerg* og *Smaanæring*. Det er navne, som sigter på beboernes ringe status og mulighed for udbytte af gården. Man kender lignende navne som *Ondaften* og *Pjalttenborg*, *Usselhusene*, samt *Nødensbjerggaard*, der fik tinglyst navneændring til *Nøddetsbjerggaard* i 1942. *Qvælhals* ikke at forglemme, der skiftede navn til *Damgaard* i 1903.

Navnene findes stadig på kortene fra 1948, men i 1993 findes kun navnet *Hungerbjerg* optegnet, mens *Smånæring* ikke har noget navn anført ved gården. Også stednavneindberetningen til Stednavneudvalget fra 1969 angiver udtalen på *Smånæring*, men de ældre mennesker i sognet, som har været optegnerens kilder til udtalen, kan have haft navnene på et ældre kort foran sig. Gården *Smånæring* ligger, hvor den altid har gjort, men skiltes altså ikke med sit navn længere. Den har dog ikke skiftet navn, som det kendes andre steder, til eksempelvis *Frydenlund* eller *Fuglsang*. *Hungerbjerg* derimod ses i en periode at have heddet *Hungebjerg* (se figur 5),²⁴ og vejen dertil hedder endnu *Hungebjergvej*. Det var måske et forsøg på at fortrænge ordet 'hunger', der ikke er slået helt igennem.

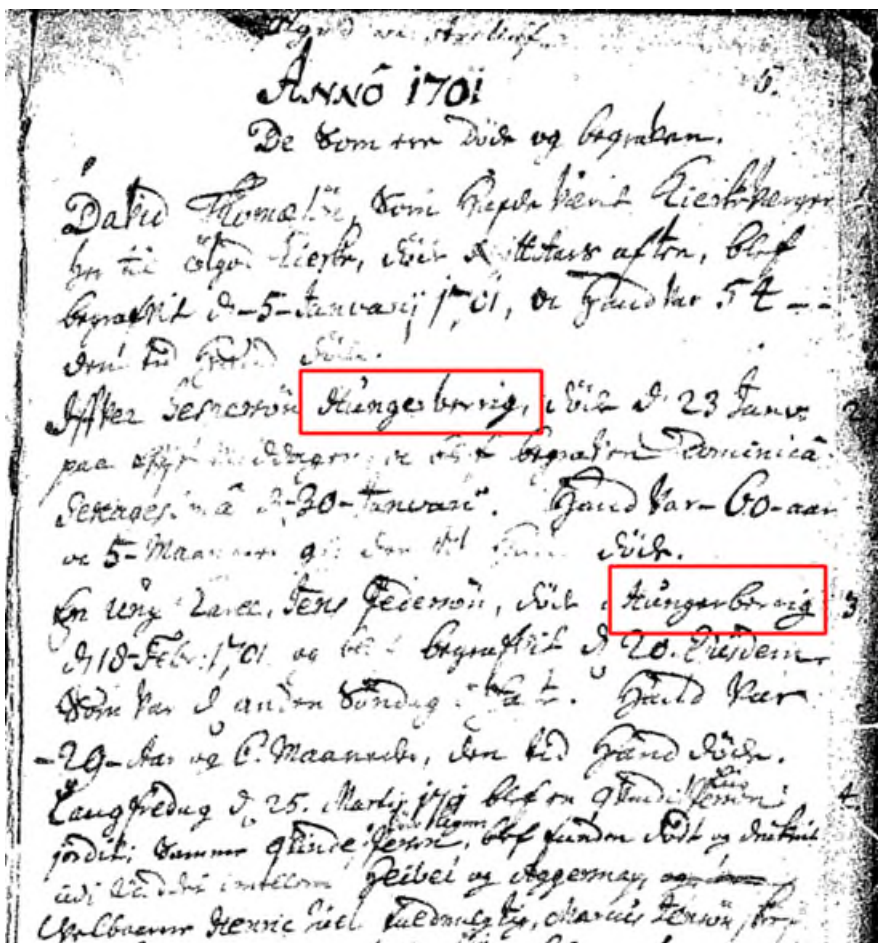
Hungebjerg.

Hungebjerg blev overdraget den nuv. Ejer af hans Svigerfader, Truels Jørgen Schmidt, der 1863 havde faaet den efter en Slægtning, Johan Schmidt; denne havde købt den 1858 af Gjørup Hansen, der igen havde købt af Hans Hungebjerg.

Gaardens smukke, grundmurede Bygninger ligger i det sø. Hjørne af Sognet ned mod Galtho. Petroleumsmotor er installeret. Jorderne har en jævn og god Overflade og ligger samlede omkring Gaarden; Arealet var oprindelig en Del større.

Figur 5. Fotografi og omtale af gården Hungebjerg. Danske Gaarde 1915 s. 1170.

Figur 6. Side i kirkebogen for Ølgod Sogn anno 1701, hvor navnet Hungerbjerg både optræder som persontilnavn og stednavn.

Omkring år 1700 har stednavnet *Hungerbjerg* desuden været i brug som persontilnavn i Ølgod kirkebog (se figur 6). I modsætning til brugen som stednavn, har navnet ikke overlevet i den oprindelige form som personnavn, hvor man siden hen næsten udelukkende har brugt varianter af den 'pæner' form *Hungeberg*. I den digitale database *Danskernes navne* findes 77 bærere af navnet *Hungeberg*, otte af den nyere form *Hungebjerg*, mens formen *Hungerberg* kun ses at have haft en enkelt, nu afdød bærer.²⁵

Søgning på hunge*

Der er 6 søgeresultater

	Navn	Kategori	Søg
1	Hungeberg	Mellemnavn, Efternavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
2	Hungebjerg	Mellemnavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
3	Hunger	Mellemnavn, Efternavn, Bindestregskomb.	<input type="button" value="Vis distribution"/>
4	Hunger-Nebrich	Efternavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
5	Hungerberg	Mellemnavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
6	Hungerbühler	Mellemnavn, Efternavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>

Figur 7. Opslag fra databasen *Danskernes navne* på søgningen "hunge*".

Dette leder frem (eller tilbage) til det fænomen, at stednavne langt fra altid optræder som personnavne i deres oprindelige eller (datidens) normaliserede form, (for så vidt som en sådan kunne siges at eksistere), men kan leve deres eget liv uafhængigt af Stednavneudvalgets forskrifter. Birte Hjorth Pedersen gennemgår i anledning af Stednavneudvalgets arbejde med retskrivning gennem 75 år en række af disse afvigelser eller "problemer".²⁶ Her er den mest kendte forskel fastholdelsen af *aa* i stednavneleddet *-gård*. Det stumme *-h-* er også velkendt. Hun citerer Berlingske Tidende for at skrive (om Thorning-sagen 1981): "Det er også en kamp mellem jysk rodfæstethed og flygtigt københavneri. Det er en kamp mellem en fortid, der er værd at værne, ikke bare for Blichers skyld, og en nutid, der er påtrængende i dens krav om standardisering eller ensretning."²⁷

Et opslag i databasen *Danskernes navne* giver således en større overvægt af f.eks. *Vestergaard* over for *Vestergård*, nemlig 22.789 imod 1.690 (totalforekomst af navnet som både mellemnavn og efternavn). Også de appellativiske navne som *Skov*, *Kær* og *Dal* kan opvise en vifte af varianter. Det er oftest de

mere gammeldags former af navnet, der lever videre som personnavn. Men allerede ved navnets antagelse kan man, som tidligere nævnt, have fortystet det oprindelige stednavn. Den samme familie *Skov* kan eksempelvis se sit navn stavet på mange forskellige måder i de sønderjyske kirkebøger. Det er dog påfaldende, at der i basen *Danskernes navne* er langt flere efternavne på *-by*, der rent faktisk ender på den nutidige stednavneform *-by* og ikke på den ældre staveform *-bye*; dette kunne tyde på, at navnene overvejende er antaget efter navneloven af 1904.

Uofficielle tilnavne

Uofficielle navne har man til alle tider kunnet pådrage sig. En mand kunne på sin arbejdsplads Scandia i Dronningborg få det uofficielle navn *Blækhus Nielsen*, fordi han boede i *Blækhuse(ne)*, en samling af små huse i Vorup Sogn i Galten Herred,²⁸ og fordi der var flere af navnet *Nielsen* på Scandia (søgt 2010, der fremkom ved at google ordet Blækhus). Det uofficielle tilnavn har ikke sat sig spor i databasen *Danskernes navne*. Det skyldes måske dets ydmyge oprindelse, men dertil er *Dansk Navneskik* af den opfattelse, at et foranstillet tilnavn ikke regnes så højt som et efterstillet.²⁹ Filologen Kristen Møller deler ikke helt denne opfattelse, som han dog kender eksempler på, idet han henviser til norske og tyrolske eksempler på foranstillede gårdnavne, som ikke har nedsættende biklang.³⁰

Nyere navne på ejendomme; hvor kommer de fra? Stednavne med personnavneforled i nyere tid

Til brug for Generalstabens kort kunne man tidligere få tinglyst sit gårdnavn, og en kopi af disse tinglysninger findes i dag i Navneforsknings samlinger på NorS, Københavns Universitet. De dækker perioden fra 1818 til 1991. En gennemgang af tinglysningerne frem til 1960 afslører en massiv overvægt af nye navne med personnavneforled. Det er lidt vanskeligt at opgøre det nøjagtige antal på grund af lakuner i de tidlige originaler samt eksempler på indberetninger med flere navne på samme indberetning. Der forekommer ca. 260 eksempler på ændring af navne med personnavneforled til enten ejendommens gamle navn eller til et navn med et andet personnavneforled (figur 8) eller til, hvad man kunne kalde "afpersonificering" af et allerede antaget navn med personnavneforled (figur 10).

Gamle ejendomme får nyt navn med personnavneforled

Fornavne:

Lauraslyst af Gjertrudsbæk, gård, Tvis s., Hammerum h.
14.5.1831

Margrethesminde af Sandholm, Lejrskov by og s., Ribe amt.
17.10.1902.

Olufshøj af Mikkelslyst, Svogerslev by og s. 23.7.1949.

Slægtsnavne:

Oxholmshvile, af Møeballegaard, Kattrup s. Voer h.
26.6.1852.

Povlsensminde, af Frihedsminde, Tirsted s., Maribo amt.
2.6.1953.

Holsteinsminde, af Hjortholm, Førslev s. Sorø amt.
21.11.1839

Figur 8. Eksempler fra tinglysningsarkivet på gamle ejendomme, der har fået nyt navn med personnavneforled.

Nye ejendomme får personnavneforled

Fornavne:

Thaliasminde, ny mølle udflyttet fra Dover til Gettrup s.,
Thisted amt. 1833.

Christiansenje, forenet af parceller i Eskerød by, Hornslet s. og
Segalt by, Skjødstrup s. 19.6.1878.

Axelhus, byggegrunde i Store-Heddinge købstad. 27.10.1948

Slægtsnavne:

Ydes Minde, nyopført gård på Ulstrup mark, Hillerslev h. Ejer
Jens Yde. 24.4.1850

Paghs Dampmeelmølle, nyopført mølle på Vesterladegårds
jord i Budolfi s. Ejer P.Pagh. 19.8.1868.

Figur 9. Eksempler fra tinglysningsarkivet på nye ejendomme, der har fået navn med personnavneforled.

“Afpersonificering” af gamle ejendomme

Munkholm, af Elisalyst, tidligere Munkholm, Kollerup s., Vejle amt. 26.10.1855

Dragsholm gods, af Adellersborg, tidligere Dragsholm og **Dønnerup gods**, af Benzonslund, begge baroniet Adellersborg. Ejer kammerherre Zytphen-Adeler. 4.2.1867.

Anesminde, Nebbelunde by og s. Fuglse h. 17.4.1907. Navnet igen ophævet 5.9.1913 !

Figur 10. Eksempler fra tinglysningsarkivet på gamle ejendomme, hvis navne er blevet “afpersonificeret”.

Fra 1818 til omkring 1875 drejer tinglysningerne sig langt overvejende om nye navne med personnavneforled. Men fra omkring 1875 optræder der flere rene “naturnavne” som *Bøgely* og *Elmegaard*, mens navne som *Vilhelmslyst* og *Mariesminde* bliver sjældnere. Og der optræder adskillige eksempler på tilbageføring til et ældre gårdnavn, når folk ikke længere ønsker at bo på et sted opkaldt efter en dem i øvrigt ubekendt *Mikkel* i *Mikkelslyst*, men ønsker at skifte til *Olufshøj* (se figur 11) eller et helt andet navn uden personnavneforled.

Tinglysningernes mest almindelige stednavneefterled med personnavneforled er *-minde*. Endelsen optræder i mere end 100 af de gennemgæede tinglysningssager, og i 61 tilfælde med fornavneforled, hvoraf de 27 er kvindenavne. Resten af *minde*-navnenes forled er enten slægtsnavne eller i enkelte tilfælde både for- og efternavne, som f.eks. *Anna Bondes Minde*.

Også flere hovedgårde, som tidligere havde fået navn efter deres ejere, har senere fået deres gamle navn igen, f.eks. *Adellersborg*, der igen blev til *Dragsholm* i 1867. Sammes ejer lod ved samme lejlighed herregården *Benzonslund* ændre navn til *Dønnerup Gods*. *Friisholt* blev (igen) til *Ormstrup* i 1890, og *Hardenberg* blev atter til *Krenkerup* i 1938.³¹

Denne sene gruppe af gård- og herregårdsnavne med efterled som *-minde*, *-lyst*, *-håb* og *-eye* leder man generelt forgæves efter som personnavne. Databasen *Danskernes navne* indeholder således blot fjorten eksempler på efternavne og mellemnavne med endelsen *-minde* (figur 12). Det er endvidere bemærkelsesværdigt, at mens kvindelige personnavne er ganske hyppige som forled i denne type af yngre gårdnavne, så har stednavne med kvindelige personnavneforled omvendt kun yderst sjældent fundet anvendelse som efternavne. Der

LANDBRUGSMINISTERIET.

DIREKTORATET FOR MATRIKELVÆSENET.

København, den 23. juli 1949.

Ch. f. Top. Afd.
26 JUL 1949 238
Naar

H.C.J. 816^d/1949.

(Bede søgt i Skrivelse
vedrørende denne Sag.)

195
9
NOTAT I SAMMENHÆNG
MED MATRIKELVÆSENET
OG I SAMTIDIGHED
Mlt. 3227

Ved kongelig bevilling ad mandatum af d.d. er det tilladt
at den gårdejer Niels Carlsen tilhørende ejendom matr.nr.13^A
Svogerslev By og Sogn, der hidtil har været benævnt "Mikkelslyst",
for fremtiden må bære navnet "Olufshøj".

Hvilket herved meddeles.

E. B.

E. B. Herring

Undertegnet i Matriklen og
indført på Retningsplan 3227
d. 24. 1949
a. Sj

Tilbedes top. aft.
E. B.
23/7-49. G. Berg

Figur 11. Tinglysning den 23. juli 1949 af ejendommen Mikkelslysts navne-
ændring til Olufshøj.

kendes således ingen tilfælde af personnavne som *Marensminde* eller *Karensminde*. Blandt de få eksempler på kombinationen kan nævnes sangerinden og forfatteren *Majbritte Ulrikkeholm* og politimanden *Vagner Eliseholm*, og her er det værd at bemærke, at endelsen i det oprindelige stednavn i begge tilfælde er *-holm*, der som endelsestype indikerer en høj alder.³²

**Søgning på
*minde**

Der er 14 søgeresultater

	Navn	Kategori	Søg
1	Alminde	Fornavn, Mellemlavn, Efternavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
2	aminde	Fornavn, Mellemlavn, Bindestregskomb.	<input type="button" value="Vis distribution"/>
3	Asminde	Mellemlavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
4	Eframinde	Fornavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
5	Erasmind	Fornavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
6	Hvidsmind	Efternavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
7	Jægersmind	Mellemlavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
8	Kærmind	Mellemlavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
9	Kjærmind	Fornavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
10	Laminde	Fornavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
11	Mind	Fornavn, Mellemlavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
12	Murrieta Gaminde	Efternavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
13	Sælensmind	Efternavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>
14	Sumind	Mellemlavn	<input type="button" value="Vis distribution"/>

Figur 12. Opslag fra databasen *Danskernes navne* på søgningen “*minde*”.

Nyeste undersøgelse

I 1987 udsendte det daværende Institut for Navneforskning en folder til samtlige husstande i et nærmere bestemt område i Nordjylland med titlen: "Sig navnet nu på Deres ejendom, hus, gård, villa, fritidsbolig", og under devisen "Gør lidt for Deres stednavn" bad man om svar på syv spørgsmål: Ejendommens navn, art, beliggenhed, navnets anslåede alder, navnets baggrund, brug og eventuelle andre navne. Der indkom 720 besvarelser, hvilket udgjorde 6 % af de udsendte foldere. Denne beskedne svarprocent gjorde, at man ikke gentog forsøget, men svarene indeholder interessante oplysninger. Over hundrede af navnene var relateret til personnavne, enten som for- eller efternavne. Og af disse var mere end tredive med efterleddet *-minde*, enten med fornavneforled som f.eks. *Karensminde* eller et efternavneforled som f.eks. *Dybdahlsminde*. 66 af besvarelserne angav, at et slægtsnavn var årsag til gårdens navn, eller at gården omvendt havde affødt et slægtsnavn til en nuværende eller tidligere beboer af gården. En beboer ved navn *Nielsen* skrev: Man siger sit fornavn og gårdens navn, og så er man kendt! I modsætning til *torp*-navnenes dominans af mandnavne var der her ingen mangel på kvindenavne i forleddene. Bl.a. forekom et gårdnavn *Thaliasminde*, som ejeren ikke kendte årsagen til. Men lidt navnearkæologi i Statens Arkivers database (arkivalieronline.dk) vedrørende Gettrup Sogn afslørede, at der var tale om navnet på en lille datter af en ejer i 1830'erne. Møllen i Gundtoft havde kun tilhørt ham i en meget kort periode, men navnet var blevet hængende, selv om ingen på stedet længere huskede *Else Thalia Rebekka Marenette Bützow*, født 17. maj 1832 ifølge kirkebogen for Gettrup Sogn. Møllen kaldes i folketællingen i 1834 "en Mølle", men i den efterfølgende folketælling i 1840 for *Thaliasminde*, og i kirkebogen for Gettrup Sogn ses møllerens (dvs. den nye ejers) kone i *Thaliasminde* i Gundtoft at være død den 9. august 1838.

Undersøgelsen i 1987 viste også eksempler på nye metoder til navngivning. En ejendom hed *Kimbo*, hvilket var en sammensætning af navnene på ejerens børn, *Kim* og *Bo*. En anden hed *Tabor*, et navn sammensat af forbogstaverne på ejerens fem børn. En ejendom hed *Fastridhus*, da man i familien havde haft en faster ved navn *Astrid*, som barnet i huset kaldte *Fastrid*. I det hele taget så man flere eksempler på opkaldelse af et hus ved dets tidligere ejer, f.eks. *Jes'hus*. Det er en metode, som kendes fra bl.a. Sønderho på Fanø, der rummer mange gamle fredede huse. Og hvem havde mon tænkt på at tyde navnet *Dokling*, et nyere navn på husets ejers (fiktive) hovedstad, når han, der hed Anders til fornavn, legede med tinsoldater som barn ("Man har da et land med en hovedstad, som skal forsvares"). Hans kone forklarede i besvarelsen: "Min mand hedder Anders. Det er Donald Duck på amerikansk. Navneskiltet var en indflyttergave (for 21 år siden i 1987)".

Konklusion

Som de ovennævnte eksempler forhåbentlig har vist, så har sted- og personnavne i tidens løb været forbundne på mange måder, hvoraf nogle af de nyeste kan behøve en nærmere forklaring for navneforskeren.

Hvis man skal opsummere de forskellige tendenser, der har vist sig i denne gennemgang af sted- og personnavnes forbindelser med hinanden, så kan man indledningsvis konkludere, at man med hensyn til de tidligere tiders stednavne med personnavneforled ikke har nogen viden om, hvem der tildelte disse navne. Men det var udelukkende mandsnavne, der anvendtes, og det er derfor – uden at det kan bevises – nærliggende at tænke på enten sammenhæng med ejerskab til eller beboelse af de enkelte torper. Det kan dog konstateres, at disse stednavne er gået over i personnavneforrådet som almindelige efternavne.

Personnavne har ellers oftest umiddelbart kunnet indgå i stednavneforled i form af navne på nuværende eller tidligere ejere, mens stednavnes vej til personnavne har vist sig at kunne have flere forskellige motiver: magtdemonstration = heroldnavne, adskillelse = soldaternavne, lærdom = latiniserede studenternavne, samt endelig herkomst eller berejsthed.

Disse senere behandlede tilnavne, dannet af stednavne som man kender oprindelsen til, indeholder, så forskellige de end er, dog almindelige danske lokaliteter. Heroldnavnene var danske, soldaternavnene ligeså, og også selv de lærde navne, om end de var blevet latiniserede. Den tidligere omtalte *Max Rangoon* med sit *Burma Hus* skiller sig ud med både person- og stednavn.

Tinglysningerne og 1987-undersøgelsen dokumenterer den aktive personlige indgriben i navngivningen af stednavne med personnavneforled. Her kan det i flere tilfælde bevises, hvor disses personnavneforled stammer fra, nemlig fra nuværende og tidligere ejere. Der optræder igen mange fornavne, og især bemærkes de mange kvindenavne. Også slægtsnavne anvendes som forled efter bedste adelige tradition; dog ses patronymer kun én gang at være i brug som forled.

Der ses med hensyn til kvindenavnene den store forskel i forhold til de ældste tiders *torp*-navne, at ingen af disse så populære navne på *-minde*, *-håb*, *-lyst* eller *-eje* er gået over til at være efternavne. Det kan skyldes, at de i dag – og måske fra begyndelsen af – også virker en smule gammeldags i forhold til de rent upersonlige forled som *Bakke*- eller *Vester*-, der med efterleddet *-gård* stadig er meget populære efternavne. Men måske har mænd ikke ønsket at bære et kvindenavn.

Utrykte kildesamlinger i Navneforskning, NorS

Samling af tinglyste stednavne. 1818-ca. 1991. Kopisamling, oprindelig fra Geodætisk Institut/Kort og Matrikelstyrelsen.

Sig Navnet. Navneundersøgelse i udvalgte postdistrikter i Thy. 1987.

Søgebaser

<http://danskernesnavne.navneforskning.ku.dk>

<http://arkivalieronline.dk>. FT = Folketælling. KB = Kirkebog.

Netsted: <http://www.donline.dk/scandia.htm>, søgedato 2010.

Litteratur

Dalberg, Vibeke, 1974: -boere, -gensere, -nitter. I: *Festskrift til Kristian Hald 9. September 1974*. København.

Dalberg, Vibeke og John Kousgård Sørensen, 1979: *Stednavneforskning 2*. København.

Danmarks Stednavne. 1922 ff. Udgivet af Stednavneudvalget. Institut for Navneforskning.

Dansk Navneskik, 1899: Betænkning afgivet af den af Justitsministeriet den 4. Maj 1898 nedsatte Kommission ved Fredrik Nielsen, Axel Olrik og Johannes C.H.R. Steenstrup. København.

Danske Gaarde III. Samling. III. Samling 1. Aarhus, Vejle, Ringkøbing og Skanderborg Amter. Udarbejdet af J.L.B. La Cour. Udgivet 1915.

Hansen, Aage, 1967: *Moderne dansk*. 2. Udgivet af Det Danske Sprog-og Litteraturselskab. Grafisk Forlag. København.

Hjorth Pedersen, Birte, 1960: Bebyggelsesnavne på -by sammensat med personnavn. I: *Ti Afhandlinger. Festskrift i anledning af Stednavneudvalgets 50 års jubilæum*. Navnestudier udgivet af Stednavneudvalget. Institut for Navneforskning. 2. s. 10-46. København.

Hjorth Pedersen, Birte, 1985: Retskrivning, arbejdsgang og udvikling gennem 75 år. I: *Stednavne i brug. Festskrift udgivet i anledning af Stednavneudvalgets 75 års jubilæum*. s. 211-227. København.

Hornby, Rikard, 1960: Gamle angivelser af hjemhørighed. I: *Ti Afhandlinger. Festskrift i anledning af Stednavneudvalgets 50 års jubilæum*. Navnestudier udgivet af Stednavneudvalget. Institut for Navneforskning. 2. s.125-137. København.

Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig, 2018: Herregårdsnavneændringer. I: *Landbohistorisk Tidsskrift 2017-18*. s. 54-72.

Janzén, Assar, 1947a: De fornvästnordiska personnamnen. I: *Personnamn*. Utg. Av Assar Janzén. Nordisk Kultur. 7. s. 22-186. Stockholm-Oslo-København.

Janzén, Assar, 1947b: De fornsvenska personnamnen. I: *Personnamn*. Utg. Av Assar Janzén. Nordisk Kultur. 7. s. 235-268. Stockholm-Oslo-København.

Jørgensen, Bent, 1990: *Danskernes Navne*. København.

Karker, Allan, 1985: Stednavnene og den almindelige danske retskrivning. I: *Stednavne i brug. Festskrift udgivet i anledning af Stednavneudvalgets 75 års jubilæum*. s. 128-139. København.

- Kousgård Sørensen, John, 1958: *Danske bebyggelsesnavne på -sted*. Navnestudier udgivet af Stednavneudvalget. Institut for Navneforskning. 1. København.
- Kousgård Sørensen, John, 1985: Stednavne som efternavne. I: *Stednavne i brug. Festskrift udgivet i anledning af Stednavneudvalgets 75 års jubilæum*. s. 239-256. København.
- Lerche Nielsen, Michael, 1997: Vikingetidens personnavne i Danmark belyst gennem runeindskrifternes personnavne og stednavne på -torp sammensat med personnavneforled. (Upubliceret Ph.d.-afhandling ved Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet).
- Møller, Kristen, 1956: *Studier i sammensatte personnavne*. Udvalg for Folke­maals Publikationer. Serie A. Nr. 13. København.
- Nygård, Sigurd, 1897-99: Danske personnavne og stednavne – En sproglig-historisk undersøgelse. I: *Historisk Tidsskrift* 7. rk. I. s. 82-109.
- Olesen, Rikke Steenholt, 2006: Forledstypologien i danske herregårdsnavne på -holm. I: *Namn och Bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning*. Utgiven av Svante Strandberg. Årgang 94. Eslöv 2007.
- Pedersen, Karl Peder, 2001: Navnet, det er stadig Jensen. Om danske navne­regler og om skiftende tiders muligheder for at ændre navn. I: *Personalhi­storisk Tidsskrift* 2001. s. 200-221.
- Sawyer, Peter, 1988: *Da Danmark blev Danmark. Fra ca. år 700 til ca. 1050*. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie. 3. Red. O. Olsen. København.
- Søndergaard, Bent, 1972: *Indledende studier over den nordiske stednavnetype lev (löv)*. Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning. 10. Køben­havn.
- Verwohlt, Ernst, 1970-74: Kongelige danske herolder. I: *Heraldisk Tidsskrift*. 3. 25. s. 201-229. København.
- Vogt, Susanne, 1987: Søren Kjær, borgmester og tolder i Kolding. I: *Koldingbo­gen* 1987. 17. årgang, udgivet af Kulturudvalget i Kolding.

Summary

This article deals with the phenomenon of place names being used in personal names and vice versa, with a special focus on cases from rural Danish society. It begins with a survey of research into the oldest place-names containing forenames as specifics. Attention is drawn to how the most recent research differs with respect to the interpretation of the status of the named persons and to the difference in frequency of occurrence between hypochorisms and dithe­matic names, all of which are masculine personal names. Then examples are given of traditional European heraldic names and learned Latinised names, as well as of the difference between the place-name spellings authorised by the

Place Name Committee and the existing forms of the same place-names functioning as surnames, e.g. *-gård* as opposed to *-gaard*. Two recent collections of place names have been examined to find occurrences of their use as personal names. Here we find a large number of feminine names occurring as specifics, as opposed to what we see in place names of earlier periods, such as those in *-torp*. None of these younger place names with characteristic generics such as *-minde*, *-lyst*, *-haab/håb* or *-eye* do, however, seem to have entered into the stock of Danish surnames.

Forfatterpræsentation

Susanne Vogt er tidligere projektmedarbejder i historie og navneforskning ved Københavns Universitet, hvortil hun fortsat er knyttet som emerita. Hun har siden 1981 arbejdet med Landbohistorisk Selskabs Adkomstregistrering (1513-1559) og med Ravnholdtdiplomerne samt udarbejdet stamtavler til *Dansk Adels Årbog* og udgivet flere skånske jordebøger. E-mail: vogt@hum.ku.dk.

Bilag: De i tinglysningerne 1818-1960 forekommende personnavne i stednavnene

Forklaring: Det først angivne navn (i fed skrift) gælder det nye ved tinglysningen indførte navn, efterfulgt af evt. ældre navn(e) udgået ved tinglysningen. Stednavnene er nærmere lokaliseret ved hjælp af Trap: Danmark, 5. udgave, relevante amter, men den originale stavemåde i dokumentets stednavn er bibeholdt.

Hvor ejernavnet er nævnt, er det medtaget. Det er udeladt i de fleste nyere dokumenter, ligesom tinglysningen kan være sket noget tidligere, end indberetningen er sket.

Anvendte forkortelser: s = sogn; h = herred.

(?) ved navne angiver, at det er usikkert, om der er tale om personnavne.

Aldeberts Minde, af Magrethenlund, Højen s, Jerlev h, Vejle amt. 31.1.1818.
Ejer Carl Dalgas.

Maria Haab, af Casses Minde, Bagsværd by, Gladsaxe kommune, Sokkelund h, Københavns amt. 15.5.1821. Ejer fru kammerrådinde Olivarius.

Bruunshaab, af Aale Mølle og en dertil stødende bondegård Holmgaard, Asmild s, Nørlyng h, Viborg amt. 5.10.1822. Ejer justitsråd Bruun af Asmildkloster.

Strandhøy, af Karenshøj/Ellersborg, ved Skovshoved, Gentofte kommune, Sokkelund h, Københavns amt, uden at de to tidligere navne er hjemlede. 1.3.1823. Ejer grosserer Rønnenkamp.

- Marcillieborg**, nyopført bygning på en matrikel af Mariager Klosters herregårdsjord, Mariager landsogn, Onsild h, Viborg amt. 4.8.1823. Ejer Christen Christensen Cillieborg.
- Pedersminde**, af Moesgaard, udflyttet af Hæst by, Trige s, Vester Lisbjerg h, Århus amt. 19.7.1825. Ejer universitetsforvalter og tiendekommissær Møldrups.
- Albertinelyst**, af Fortungaarden, Lyngby, Lyngby-Tårbæk kommune, Sokkelund h, Københavns amt, for at forebygge "Collision" med den ved Dyrehaven liggende Fortungaard. 21.2.1826. Ejer grosserer Christian Waage Petersen.
- Rosenkrantz**, af Schinkel, gods i Slesvig. 14.8.1829.
- Benzon**, af Skeel, gods i Randers amt. 25.9.1829.
- Petersborg**, udflyttet gård af Stokkegaard, Gurre by, Tikøb s, Lyngge-Kronborg h, Frederiksborg amt. 19.10.1830.
- Lauraslyst**, af Gjertrudsbæk gård, Tvis s, Hammerum h, Ringkøbing amt. 14.5.1831.
- Riissingsminde**, nyt navn til to steder uden for St. Jørgens port i Odense, Odense amt. 24.9.1832.
- Thaliasminde**, ny mølle udflyttet fra Dover til Gettrup s, Refs h, Thisted amt. 1833.
- Cathrinelund**, gård i Tygstrup by, Vestervig s, Refs h, Thisted amt. 1833.
- Stendrup Eie**, af Steengaarden på Gentofte mark af Bernstorffs gods, Sokkelund h, Københavns amt. 29.4.1834.
- Lyhmandsminde**, af Halmgaarden (navn?) nr. 10 i Isterød by, Birkerød s, Lyngge-Kronborg h, Københavns amt. 31.7.1835.
- Caroline Kilde**, navn på skov anlæg ved Blegkilde under Sohngaardsholms bakker ved Ålborg, Ålborg amt. 31.8.1839.
- Margretheslyst**, lyststed i den såkaldte Triangel uden for den Bernstorffske indhegning ved Jægersborg, Gentofte kommune, Sokkelund h, Københavns amt. 28.9.1839.
- Elisalyst**, af Munkholm gård i Kollerup s, Tørrild h, Vejle amt. 5.11.1839. (26.10.1855 igen Munkholm).
- Holsteinsminde**, af Hjortholm, gård Førsløv s, Øster Flakkebjerg h, Sorø amt på Universitetets gods i Sorø amt. 21.11.1839.
- Thomasminde**, gård i Høstby (mon Hæst?), Trige s, Vester Lisbjerg h, Århus amt. 9.12.1839.
- Nordmandslyst**, af Sømandslyst, hus i Utterslev by, Sokkelund h, Københavns amt. Slægtsnavn? 28.1.1840.
- Mariendahl** og **Mariendahls Mølle**, af parcellerne Østermark og Ellinggaards Mølle i Elling s, Horns h, Hjørring amt. 6.6.1840.

- Silistria**, af Skindermølle under Marselisborg ved Århus, Århus amt. 20.7.1840.
Igen Skindermølle 5.4.1842.
- Aalholm**, navn til hovedgården under grevskabet Christiansholm på Lolland,
Nysted landsogn, Musse h, Maribo amt. 24.7.1841.
- Clasonsborg**, af Skave, gård i Skarrild s, Hammerum h, Ringkøbing amt.
7.12.1841.
- Christiansminde**, nyopført afbyggergård af Jægerspris slot, Dråby s, Horns h,
Frederiksborg amt. 8.1.1842.
- “Ludvigsholm og Mølle”**, af Harlev mølle, Harlev s, Framlev h, Århus amt.
1.11.1842
- Wegenersminde**, af Holbeks Oldgaard, Holbæk købstads grund, Holbæk amt.
1.4.1843.
- Frederikshvile**, kro, sted ved Hjallerup by, Dronninglund s og h, Hjørring
amt. Tillagt navnet 15.6.1843.
- Kofodsminde**, af Tyrebakken eller Tyrebakkevangen, ejendom på Søllerød-
mark, Sokkelund h, Københavns amt. 6.7.1843.
- Frederiks bro**, af Møllebroen over Odense å, Odense amt. 1844.
- Christinelund**, af Kalsbøl, Rårup s, Bjerre h, Vejle amt. 3.9.1846. Ejer krigs-
råd G.H. Munck.
- Holgersdal**, af Levring Vestergaard (af menigmand således benævnt), udflyt-
tergård, Levring s, Lysgård h, Viborg amt. 20.1.1847. Ejer kammerjunker
von Haxthausen.
- Christiansminde**, af tidligere ubebygget areal i Enslev s, Djurs Nørre h,
Randers amt. 6.7.1847.
- Petersdal**, af Most Stampemølle, forenet med parcel af Mostgaard, Almind s,
Lysgård h, Viborg amt. 13.7.1847. Ejer Peter N. Lund.
- Carlsminde**, gård af Knavre i Odden med tilhørende parceller af Odden her-
regård + Gjødegaard (nu Gødgårde) i Mygdal s, Vennebjerg h, Hjørring amt.
2.9.1848. Ejer Hans Heinrich Mahrt.
- Albertinesminde**, af Winkeldal, Voer s, Dronninglund h, Hjørring amt.
11.4.1849. Ejer grosserer Winkel til Dybvad.
- Frederikkesminde**, af Kondruphal, Dråby s, Mols h, Randers amt. 19. og
23.9.1849.
- Moesgaard, Petersgaard, Nielsesgaard og Kjersgaard** af fire hidtil ube-
nævnte gårde under Nørre Vosborg gods, Ringkøbing amt. 19. og 23.9.1849.
- Schougaardsminde**, af Rusmøllegaard, Støvring h, Randers amt, alle de
seks foregående ejet af proprietær Anders Faurschou til Kondruphal. 19. og
23.9.1849.
- Dalumgaard**, af Christiansdals Ladegaard, Dalum s, Odense h, Odense amt.
2.11.1849.

- Ydes Minde**, nyopført gård på Ulstrup mark, Hundborg s, Hillerslev h, Thisted amt. 24.4.1850. Ejer Jens Yde.
- Wisbecks Minde**, af gård i Kauslunde by, Vends h, Odense amt. 2.4.1851. Ejer Jørgen Nicolai Christian Wisbeck.
- Sophiendal**, af nordligste gård i Bonderup, Hauerslev s, Øster Han h, Hjørring amt, hvor der er en mølle, som fortfarende skal hedde Bonderup mølle. 16.6.1851.
- Raschenberg**, af Katstrup herregård, Buerup s, Løve h, Holbæk amt. 6.10.1851. Ejer kammerherre de Mylius.
- Mylenberg Ladegaard** af Taaruphedegaard i Rold s, Hindsted h, Ålborg amt. 14.3.1852. Ejer kammerherre de Mylius.
- Oxholmshvile**, af Møeballegaard, Katstrup s, Voer h, Skanderborg amt. 26.6.1852. Ejer Andreas Holck.
- Lerchesminde**, gård, af Smakkerupgaard, også kaldet Lille Birchendegaard, Viskinge s, Skippinge h, Holbæk amt. 17.12.1852. Ejer grev V. Lerche.
- Petersminde**, af gård i Krstrup s, Sønderhald h, Randers amt. 9.6.1853. Ejer Peter Paul Schleuss.
- Helgenæs**, af Karenslyst, Branderslev by og s, Lollands Nørre h, Maribo amt. 23.3.1855. Ejer Jens Peter Schwensen.
- Kjerulfsminde**, gård i Hjerndrup by og s, Sønder Tyrstrup h, Haderslev amt. 10.5.1855. Ejer Nis Petersen.
- Munkholm**, af Elisalyst, tidligere Munkholm. Kollerup s, Tørrild h, Vejle amt. 26.10.1855.
- Linalyst**, gård i Bislev s, Hornum h, Ålborg amt, 9.2.1856. Ejer Erhardi.
- Corneliusminde**, gård i Tårnby by og s. Amager, Sokkelund h, Københavns amt. 25.3.1856.
- Hannestofte**, gård på Sundby bys mark, Stadager s, Falsters Nørre h, Maribo amt. 26.5.1857. Ejer Hans Erik Strangh.
- Peterslyst**, af Nyboe, Tvis s, Hammerum h, Ringkøbing amt. 24.10.1861. Ejer Peter Wilhelm Sivertsen.
- Langkjærsminde**, af Brande Stampemølle, Brande s med tilliggende i Uhre, Nørvang h, Vejle amt. 4.4.1861. Ejer Jens Kjeldsen Langkjær.
- Sinelund**, gård, hidtil unavngivet, Knubbeløkke, Kappel s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 5.6.1866. Ejer Jens Rasmussen Blok.
- Carlsminde**, gård i Store Anst, Anst s og h, Ribe amt. 5.1.1867. Ejer Ane Jesen enke efter gårdmand Carl Sørensen.
- Dragsholm** gods, af Adellersborg, baroniet Adellersborg, Fårevejle s, Ods h, Holbæk amt. 4.3.1867. Ejer kammerherre Zytphen Adeler.
- Dønnerup**, gods af Benzonslund, baroniet Adellersborg, Holmstrup s, Skippinge h, Holbæk amt. 4.3.1867. Ejer kammerherre Zytphen Adeler.

- Ludvigsgave**, ejendom i Gedesby by og s, Falsters Sønder h, Maribo amt. 23.3.1868.
- Sundvedgaard**, af Hannestofte, Sundby, Stadager s, Falsters Sønder h, Maribo amt. 18.4.1868. Ejer W. Hansen.
- Paghs Dampmeelmølle**, nyopført mølle på Vesterladegårds jord i Budolfi landsogn, Ålborg amt. 19.8.1868. Ejer fhv. købmand P. Pagh.
- Poulstrup**, gård, Vindeby s, Lollands Nørre h, Maribo amt. 24.11.1868. Ejer Jørgen Friis.
- Frederik den Syvendes Minde**, folkehøjskolen i Brøderup by tilhørende ejendom Snese s, Bårse h, Præstø amt. 3.3.1869.
- Gustavsminde**, på Vestenborg hovedgård, Nykøbing landsogn, Falsters Sønder h, Maribo amt. 4.10.1869. Og igen? 28.2.1870. Ejers enke Dorthea Gustavsens, enke efter H.H. Gustavsens.
- Christiansminde**, Kongstrup by, Ågerup s, Merløse h, Holbæk amt. 18.8.1870.
- Paulinesminde**, Vonsild by og s, Nørre Tyrstrup h, Vejle amt. 30.5.1872. Gentaget 19.3.1874. Ejer Christian Jensen Vyff?
- Sophiedal**, af Annexgaarden i Havrsnap, Sinding s, Hammerum h, Ringkøbing amt. 27.4.1873. Ejer W. Wium.
- Abigaelsminde**, af Milebakken, Gammel Vrå, Ajstrup s, Kær h, Ålborg amt. 19.5.1873. Ejer I.C. Hald (utydeligt).
- Marielund**, af Kokkegaard, Nørager s. + parcel af Løvenholm, Gjesing s, begge Sønderhald h, Randers amt. 13.6.1873. Ejer R.A. Jørgensen i Grenå.
- Agnetesminde**, Fredsted, Øster Starup s, Brusk h, Vejle amt, 13.6.1873. Ejer Holger Buhl.
- Roedsminde**, Bølling, Egtved s, Jerlev h, Vejle amt. 4.11.1873. gentaget 19.3.1874. Ejer Peter Thomsen Skousen.
- Cathrineberg**, Stenderup by og s, Nørre Tyrstrup h, Vejle amt. 19.3.1874.
- Hoilesminde** eller **Hvileminde** (?), Ugelbølle, Mørke s, Øster Lisbjerg h, Randers amt. 6.12.1875. Ejer Søren Sørensen.
- Høistrup**, af Kirstens eje, Røved mark, Ødum s, Galten h, Randers amt. 10.1.1876. Ejer I.S. Bay.
- Christianshøi**, ny større avlsgård af tidligere (1875) afbrændt Kielholms eller Rudolphs Mølle med møllegård, Rønnede by, Vester Egede s, Tybjerg h, Præstø amt. 11.4.1877.
- Spurupsminde**, Rørtang, Tikøb s, Lynge-Kronborg h, Frederiksborg amt. 12.10.1877.
- Petersminde**, nyopført gård, Stenstrup s, Sunds h, Svendborg amt. 23.10.1877. Ejer Peter Paulsen.
- Christianseje**, forenet af parceller i Eskerod by, Hornslet s, og Segalt by, Skødstrup s, begge Øster Lisbjerg h, Randers amt. 19.6.1878.

- Fredheim**, af Sophiehøi, lyststed i Smidstrup by, Hørsholm s, Lyng-Kronborg h, Frederiksborg amt. 20.1.1881. Ejer trælasthandler O.C.M.T. Thams af Trondhjem.
- Gefion**, Helsingør mark, af jorderne Marielyst, Lappen, Grønnehave, Lyng-Kronborg h, Frederiksborg amt. 26.1.1883. Ejer grosserer O.A.V. Tegnér.
- Hardtsminde**, Ødis by og s, Nørre Tyrstrup h, Vejle amt. 12.4.1883. Ejer M.P. Hardt.
- Ingersholm**, Vonsild by og s, Nørre Tyrstrup h, Vejle amt. 28.6.1883. Ejer Morten Jepsen Hugger.
- Tulstruplund**, af Urbanslyst, Asminderød by og s, Lyng-Kronborg h, Frederiksborg amt. 16.7.1883. Ejer hofjægermester Ernst Frederik baron Düring.
- Marienlund**, Bønsvig by, Jungshoved s, Bårse h, Præstø amt. 11.2.1884. Ejer Christian Carl Hansen.
- Kastrupsminde**, Romalt, Krstrup s, Sønderhald h, Randers amt. 5.10.1884. Ejer Peder Pedersen Kastrup.
- Hovmark**, af Frederikkesminde, Kondrup by, Borup s, Støvring h + parcel af Asferg mose, Asferg s, Nørhald h, begge Randers amt. 8.11.1884. Ejer L.F.H. Krohn.
- Lauritzminde**, Sønder Stenderup by og s, Nørre Tyrstrup h, Vejle amt. 23.2.1886. Ejer Laurits Hansen Bramsen.
- Mariebjerg** af Marienberg herregård, Købelev s, + en parcel i Bjergby, Herredkirke s, begge Lollands Nørre h, Maribo amt. 7.7.1888. Ejer V.R. Lotz.
- Helenesminde**, af parcel i Vranterup, Seest s, Anst h og Gelballe, Skanderup s, Anst h, begge Ribe amt + Ejstrup, Harte s, Brusik h, Vejle amt. 2.3.1889. Ejer Laurits Lorentzen Bonde.
- Ormstrup**, herregård af Friisholt, Sahl s, Houlbjerg h, Viborg amt. 15.9.1890. Ejer H. Estrup.
- Strandholm**, af Lineslyst, Rødby mark, Fuglse h, Maribo amt. 11.12.1890. Ejer Salicath.
- Godthaab**, af Peterslyst, Nybo gårde, Tvis s, Hammerum h, Ringkøbing amt. 20.11.1893. Ejer grosserer S. Styhr.
- Lundskov**, af Christenslund, Lund by, Homå s, Djurs Sønder h, Randers amt. Hævdes bevilget i 1878, men bevillingen kendes ikke. Bevilget 6.3.1894. Ejer Frederik de Lichtenberg.
- Ravnsminde**, Vejstruprød, Vejstrup s, Nørre Tyrstrup h, Vejle amt. 5.7.1894. Ejer Rasmus Jørgensen Ravn.
- Torbenhøj**, ejendom i Fønsskov, Føns s, Vends h, Odense amt, af grevskabet Wedellsborg. 25.3.1898.
- Thomasminde**, Bjernæs, Olstrup s, Fuglse h, Maribo amt. 30.4.1898. Intet tidligere navn.

Johannesminde, Stourup, Skjold s, Bjerre h, Vejle amt. 13.9.1898. Ejer proprietær Niels Jensen.

Dovergaard af Hvidsminde, Dover s, Hjlemslev h, Århus amt. 2.6.1899. Ejer J. Chr. Jensen.

Petersminde, Brænore, Taps s, Nørre Tyrstrup h, Vejle amt. 14.6.1902. Ejer Peter Jørgensen.

Margrethesminde, af Sandholm, Lejrskov by og s, Anst h, Ribe amt. 17.10.1902. Ejer Proprietær J. Kragh Petersen.

Henriksminde, Skottemark, Fuglse s og h, Maribo amt. 13.12.1904.

Margrethelund, Fuglse by, Fuglse s og h, Maribo amt. 13.12.1904.

Sommersminde, Alsø by, Fuglse s og h, Maribo amt. 20.12.1904.

Marensminde, Krønge by og s, Fuglse h, Maribo amt. 20.12.1904.

Kirstinehøj, Bursø by og s, Fuglse h, Maribo amt. 10.1.1905.

Annasminde, Rødby købstads mark, Fuglse h, Maribo amt. 17.1.1905.

Christinelund, Torslunde by og s, Fuglse h, Maribo amt. 24.3.1905.

Anesminde, Nebbelunde by og s, Fuglse h, Maribo amt. 17.4.1907. Ophævet 5.9.1913.

Henriksholm, Romdrup by og s, Fleskum h, Ålborg amt. 21.5.1907.

Marieslyst, Ringsebølle by og s, Fuglse h, Maribo amt. 27.7.1908.

Villa Borreseje, Sædinge by og s, Fuglse h, Maribo amt. 15.10.1909.

Kathrinebjerg, Errindlev by og s, Fuglse h, Maribo amt. 31.1.1911.

Godtfredsminde, Vester Skørringe by, Skørringe s, Fuglse h, Maribo amt. 24.2.1912.

Karensbjerg, Hejls by og s, Nørre Tyrstrup h, Vejle amt. 18.7.1912.

Annerup, ejerlav af Råkildegård, Ellitshøj s, Hornum h, Ålborg amt. 25.4.1913.

Sofielund, Flårup by, Fuglse s og h, Maribo amt. 15.5.1913.

Kampholm, Sjelstofte by, Errindlev s, Fuglse h, Maribo amt. 14.3.1914.

Marthasminde, Fuglse by, s og h, Maribo amt. 11.7.1914.

Sofiedal, Hillestolpe by, Fuglse s og h, Maribo amt. 11.7.1914.

Gamborggaard, af Mariesminde, Kauslunde s, Vends h, Odense amt. 9.9.1915. Ejer Knud Ingo Rasmussen.

Sofiesminde, Brakker, Øster Starup s, Bruske h, Vejle amt. 9.6.1916.

Marinesminde, Stubdrup, Harte s, Bruske h, Vejle amt. 4.7.1916.

Krengerup, herregård af Frederikslund, Ørsted s, Båge h, Odense amt. 12.10.1917. Ejer grev J. Chr. Rantzau.

Risbyholm, af Benzonseje herregård, Ørsted s, Ramsø h, Københavns amt. 17.1.1918. Ejer etatsrådinde Anna J.H. Holm.

Didriksminde, af Gammelgaard, Gloslunde by og s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 20.2.1918. Ejer Niels Christensen.

Kofoedsminde, en overgang Smutgærde, Søllerød Kommune, Sokkelund h, Københavns amt. 2.7.1918. Ejer Paul Bergsøe.

Holmsminde, Vejstruprød, Vejstrup s, Nørre Tyrstrup h, Vejle amt. 31.3.1919.

Karma, Benløse by og s, Ringsted h, Sorø amt. 14.10.1920.

Hansignes Minde, Egerup by, Bringstrup s, Ringsted h, Sorø amt. 14.10.1920.

Thagaard, af Spendshus, Nørlem s, Skodborg h, Ringkøbing amt. 2.6.1921. Ejer Kristen Nielsen.

Halsted Kloster, af Juellinge herregård, Halsted s, Lollands Nørre h, Maribo amt. 3.6.1922.

Rønningehus, af matrikel af Juelsberg herregård, Nyborg landsogn, Svendborg amt. 6.2.1923.

Kongstedhus, Græsted by og s, Holbo h, Frederiksborg amt. 28.7.1923. Ejer pensioneret kgl. skovfoged A.V. Kongsted.

Kaadsager, Mintebjerg, Hørup s, Als Sønder h, Sønderborg amt. 2.9.1924. Ejer Andreas Kaad i Vollerup.

Birthesminde, Aggebo Skovhuse, Græsted s, Holbo h, Frederiksborg amt. 22.8.1930. Husejer Niels Peter Nielsen.

Egebjerggaard, herregård og ejerlav af Einsidelsborg, Krogsbølle s, Skam h, Odense amt. 2.9.1932.

Herlufmagle og Herluffille, af Hellevmagle og -lille, Herlufmagle s, Tybjerg h, Præstø amt. 5.3.1934.

Rehdersborg, af Redesborg, Rise s. og h, Åbenrå amt, da det oplyses, at tidligere ejer hed Claus Rehder. 27.9.1934.

Torsmark, af Ramsing Avlsgaard, Lille Ramsing by, Hindborg s og h, Viborg amt. 18.11.1935. Ejer firma J. Nielsen Ladefoged.

Sinelund, Hoby by, Gloslunde s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 17.11.1937.

Dianagaard, Stigs Bjergby by og s, Tuse h, Holbæk amt. 3.10.1938. Ejer Hans Glud.

Krenkerup, herregård, af Hardenberg Hovedgaard, Radsted s, Musse h, Maribo amt. 28.1.1939.

Karensminde, Store Heddinge kbst, Præstø amt. 13.3.1941.

Herlufdal, af Landly. Matrikel Trollesminde, Frederiksborg slotssogn og amt. 4.3.1942. Ejer ekspeditionssekretær F. Henning Hergel og frugtavlser Erik Arndal.

Vinding-Tved, af Vedelsbo. Vinding bys skov og enge, Vinding s, Tyrsting h, Skanderborg amt. 27.7.1942. Ejer landsretssagfører Palle Bruun og frøken Anna Ida Bruun.

Lehnshus, flyttet fra enkelte matrikulsnumre under Hvidkilde herregård, Egense s, Sunds h, Svendborg amt til nr. 1a ibid.

Dahlsminde, Ørsø fjerding, Dronninglund s og h, Hjørring amt. 6.4.1943.

Hammersminde, ved Fakse-Stubberup byer, Hylleholt s, Fakse h, Præstø amt. 20.11.1943.

Anesminde, Havrum by, Hornum s, Nim h, Skanderborg amt. 24.5.1944.

Pjedstedgaard, af Møllersminde, Pjedsted by og s, Holmans h, Vejle amt. 28.6.1944. Ejer proprietær Johan Sørensen.

Smakkerupgaard, af Lerchesminde, Viskinge by, Viskinge s, Skippinge h, Holbæk amt. 25.8.1944. Ejer godsejer Poul Knud Prahl.

Peterslund, Ørsø fjerding, Asaa-Melholt s, Dronninglund h, Hjørring amt. 15.9.1944.

Thorsgaard, Reerslev by og s, Løve h, Holbæk amt. 21.9.1944.

Dorthea og Erik C. Jensens Minde, Øster Hjermitslev by, Tolstrup s, Børglum h, Hjørring amt. 16.10.1944.

Kristinelund, Volstrup s sydøstlige del, Dronninglund h, Hjørring amt. 16.10.1944.

Arnevængegaard(?), Kældernæs by, Stokkemarke s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 8.12.1944.

Annasminde, Nordlunde by og s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 18.12.1944.

Ziersminde, Stødby, Tillitse s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 29.1. 1945. Ejer Anders Henrik Jensen.

Laursminde, Stourup by, Skjold s, Bjerre h, Vejle amt. 5.2.1945.

Krogsminde, Torrig by, Birket s, Lollands Nørre h, Maribo amt. 26.6.1945. Ejer gårdejerske frøken Bertha Jensen.

Væversminde(?), Askø by, Landet s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 2.7.1945. Ejer Aage Christiansen.

Eriksdal, Skovby, Gundslev s, Falsters Nørre h, Maribo amt. 2.11.1945.

Frederiksminde, Errindlev by og s, Fuglse h, Maribo amt. 2.11.1945.

Tomsgaard(?), Klippinge, Magleby Stevns s, Stevns h, Præstø amt. 25.10.1945 og 9.11.1945.

Jørgensminde, Øster Karleby by, Halsted s, Lollands Nørre h, Maribo amt. 4.4.1946. Ejer Johannes Nordstrøm.

Simons Minde, Lillebrænde by og s, Falsters Nørre h, Maribo amt. 11.7.1946.

Kappelsminde(?), Lillebrænde by og s, Falsters Nørre h, Maribo amt. 11.7.1946.

Fridaslund, Hønske by, Ørsted s og Truelstrup by, Daastrup s, begge Ramsø h, Københavns amt. 31.10.1946.

Adsertoft(?), Farsbølle by, Haarslev by og Lykkesborg, Haarslev s, Skovby h, Odense amt. 6.2.1947.

Jesbjerg(?), Grumstrup by, Vedslet s, Voer h, Skanderborg amt. 11.3.1947.

Sofusminde, Tillitse by og s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 19.3.1947. Ejer fru Agnes Kirstine Hansen.

Carstensminde, Nybølle by, Horslunde s, Lollands Nørre h, Maribo amt. 25.3.1947. Ejer Bernhard Clausen.

Pedersgaard, Nybølle by, Ryde s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 26.3.1947. Ejer Hans Christian Mathiesen.

Aalykkegaard, af Sønder Vedby by, Idestrup s, og Kristiansminde, Systofte s, Falsters Sønder h, Maribo amt. dato?

Christiansminde, Troelseby, Søllested s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 5.4.1947. Ejer Johannes Munk.

Clemenshøj, Tømmerup by og s, Ars h, Holbæk amt. 14.5.1947.

Lisbethsminde, af Kragdrupgaarde, Hellevad s. og Nørre Ravnstrup, Ørum s, Dronninglund h, Hjørring amt. 17.5.1947.

Bottseje, Langesø by, Vesterborg s, Lollands Nørre h, Maribo amt. 30.6.1947. Ejer Jens Sørensen.

Annasminde, Nebbelunde by og s, Fuglse h, Maribo amt. 22.8.1947.

Dønnerup Hovedgaard, ejerlav fra Benzonslund og Dønnerupmarken, Holmstrup s, Skippinge h, Holbæk amt. 2.3.1948.

Dreyersminde, Tårs by, Sandby s, Musse h, Maribo amt. 3.4.1948. Ejer Einar Johansen.

Skelsminde, Ørsø fjerding, Asaa-Melholt s, Dronninglund h, Hjørring amt. 28.4.1948.

Ingershøj, Kaldred by, Bregninge s, Skippinge h, Holbæk amt. 11.5.1948.

Ranja, Volstrup s. sydøstlige del, Dronninglund h, Hjørring amt. 11.10.1948.

Axelhus, byggegrunde i Store Heddinge købstad, Præstø amt. 27.10.1948.

Christiansminde, sydøstlige del af Albæk s, flere matrikler, Dronninglund h, Hjørring amt. 6.12.1948.

Laustgaard, Ørsø fjerding, Asaa-Melholt s, Dronninglund h, Hjørring amt. 7.2.1949.

Steensberg(?), Kallerup by og s, Hundborg h, Thisted amt. 1.6.1949.

Tamsholm, Strøby by og s, Stevns h, Præstø amt. 23.6.1949.

Rosendal, af Knudseje hovedgård + flere matrikler i Skæve s, Dronninglund h, Hjørring amt. 4.7.1949.

Olufshøj, af Mikkelslyst, Svogerslev by og s, Sømme h, Københavns amt. Ejer Niels Carlsen.

Ingerslyst, Glim by og s, Sømme h, Københavns amt. 9.11.1949.

Billegaard, flere matrikler i Sædinge by og s, Fuglse h, Maribo amt. 27.12.1949.

Viggo Dresings Plantage, Trinderup by, Mariager landsogn, Onsild h, Randers amt. 7.3.1950.

Brygger Schwensens Plantage, Skrødstrup by, Hem s, Onsild h, Randers amt. 7.3.1950.

Jørnsgaard, Nørre Vilstrup by, Vilstrup s, Haderslev h, Haderslev amt. 20.4.1950.

Møllersminde, Dannemare by og s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 6.5.1950.

Vilhemslyst, Vålse by og s, Falsters Nørre h, Maribo amt. 23.8.1950.

Taageskovgaard, af Sophuslund, Everdrup by og s, Bårse h, Præstø amt. 23.11.1950. Ejer grosserer Ruge.

Ludvigslund, gammelt navn, Store-Lindet by, Birket s, Lollands Nørre h, Maribo amt. 13.1.1951.

Karensminde, Keldbylille by og s, Mønbo h, Præstø amt. 2.2.1951.

Christensminde, Soesmarke by, Majbølle s, Musse h, Maribo amt. 21.2.1951.

Jensminde, Kallø by, Tårs s, Musse h, Maribo amt. 12.3.1951.

Grimshøj, af Pedersfryd, Moseby by, Åstrup s, Falsters Sønder h, Maribo amt. 7.5.1951. Ejer Hans Johannes Andersen.

Sandholm, af Margrethesminde, Vrå by, Lejrskov s, Anst h, Ribe amt. 20.9.1951. Ejer Svenning Grønbæk.

Skøttesminde (?), Seggelund, Tyrstrup s, Sønder Tyrstrup h, Haderslev amt. 7.2.1952.

Bangsminde, Sønderby og Nordby byer, Tved s, Hillerslev h, Thisted amt. 19.2.1952.

Toftbo, af Erikstrup herregård, Store Heddinge landsogn, Stevns h, Præstø amt. 24.3.1952.

Bondeskovgaard, af Ebberupgaard, Særløse s. og 2 matrikler i Osted by og s, Volborg h, Københavns amt. 26.6.1952.

Christiansminde, Eskilstrup by og s, Falsters Nørre h, Maribo amt. 23.7.1952.

Billegaard (?), Nørre Vestud by, Borre s, Mønbo h, Præstø amt. 23.8.1952.

Karensminde, Tommestrup by, Store Heddinge landsogn, Stevns h, Præstø amt. 7.10.1952.

Kampersminde(?), Kettinge og Rågelunde byer, Frejlev by, Kettinge s, Musse h, Maribo amt. 15.1.1953.

Bodilsminde, Amhedegaarde, Egtved s, Jerlev h, Vejle amt. 28.1.1953. Ejer Ejnar Knudsen.

Gartnergaarden, af Oscarslyst, Brøndbyøster by og s, Smørum h, Københavns amt. 10.2.1953.

Knudsgaard, Gersbøl by, Snedsted s, Hassing h, Thisted amt. 30.3.1953.

Skovager, heri Mariehøj herregård, Frøslev s, og to matrikler i Arnøje by, Helsted s, Stevns h, Præstø amt. 20.4.1953.

Povlsensminde, af Frihedsminde, Tirsted s, Fuglse h, Maribo amt. 2.6.1953.

Keisergaard(?), Bogø by og s, Mønbo h, Præstø amt. 11.7.1953.

Valdemarshøj, Styding, Hammelev s, Gram h, Haderslev amt. 27.8.1953. Ejer Jes Pedersen Jessen.

“Peter Aage-gaarden”, Erritsø by og s, Elbo h, Vejle amt. 19.2.1954.
Damtoft, af Hannelyst, Viborg købstads markjorder, Viborg amt. 19.5.1954.
 Ejer Ejvind Stoholm.
Ingersminde, Skerne by, Gundslev s, Falsters Nørre h, Maribo amt. 5.11.1954.
Jensminde, Rønnovsholm herregård + parcel af Lundgaarde og Guldager by,
 Vrejlev s, Børglum h, Hjørring amt. 16.11.1954.
Horsmark, af Elisabethsminde, Hæsum by og Volstrup by, Øster Hornum s,
 Hornum h, Ålborg amt. 11.12.1954. Ejer Raymond Rubeck.
H.C. Andersens Hus, Odense by, Odense amt. 12.1.1955.
Høys-Minde(?), Nagelsti by, Toreby s, Musse h, Maribo amt. 4.7.1955.
Thorvaldsminde, Lundby by, Brarup s, Falsters Nørre h, Maribo amt.
 17.10.1955.
Holgersminde, Trønninge by, Kundby s, Tuse h, Holbæk amt. 13.12.1955.
Juhlsminde, Hønsnap, Holbøl s, Lundtoft h, Åbenrå amt. 4.1.1956.
Rikardsgaard, Hennegaard herregård m.m., Henne s, Vester Horne h, Ribe
 amt. 7.1.1956.
Pedersgaard, Kastager by, Utterslev s, Lollands Nørre h, Maribo amt.
 12.3.1956.
Jørgensminde, Barup by, Lillebrænde s, Falsters Nørre h, Maribo amt.
 12.5.1956.
Christiansminde, Falkerslev by og s, Falsters Nørre h, Maribo amt. 4.2.1957.
Hovmandsminde(?), Østofte by og s, Fuglse h, Maribo amt. 23.3.1957.
Anna Bondes Minde, Bramdrup, Moltrup s, Haderslev h og amt. 9.7.1957.
 Ejer Jørgen Jensen Christiansen Bonde.
Motel Axelved, Staunstrup by, Everdrup s, Bårse h, Præstø amt. 16.9.1957.
 Ejer Hakon Bruno Petersen.
Petersholm, Asminderød by og s, Lynge-Kronborg h, Frederiksborg amt.
 12.10.1957.
Abildsø, af Ludvigsminde, Elsegårde, Ebeltoft landsogn, Mols h, Randers amt.
 11.11.1957. Ejer civilingeniør C. Gotthardt.
Pindehuggergården, af Suhrsminde, Øverød by, Søllerød s, Sokkelund h, Kø-
 benhavns amt. 12.12.1957. Ejer frøken Emely Christensen.
Højrebylund, af Vilhelmshøj, Højreby by, Søllested s. og Gammelgård her-
 regård, Ryde by og s, Gloslunde by og s, Lollands Sønder h, Maribo amt.
 10.1.1958. Ejer godsejer Ole Heye.
Lerchesminde, Kallø by, Tårs s, Musse h, Maribo amt. 16.1.1958.
Harlev Mølle, af Ludvigsholm, Harlev by og Tåstrup by, Harlev s, Framlev h,
 Århus amt. 29.3.1958. Ejer kunsthändler Mogens Hjerl-Hansen.
Margrethelund, Opager by, Landet s, Lollands Sønder h, Maribo amt.
 12.5.1958.

Geertsminde, Sandby by og s, Lollands Nørre h, Maribo amt. 23.5.1958.

Jørnsgård, Fårdrup by og s., Vester Flakkebjerg h, Sorø amt. 21.6.1958.

Klokkelyd, af Sofusminde, Tillitse by og s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 31.7.1958. Ejer H.A. Skotte.

Lauesgaard, Magstrup by og s, Gram h, Haderslev amt. 26.1.1959. Ejer Christen Petersen.

Nielsminde, Strandby by, Elling s, Horns h, Hjørring amt. 7.2.1959.

Eckersberghus, Blans ejerlav, Ullerup s, Nybøl h, Sønderborg amt. 12.3.1959. Ejer bagermester Anton Lorensen.

Eckersbergskolen, Blans, Ullerup s, Nybøl h, Sønderborg amt. 11.4.1959.

Karolinelund, af Boltsminde, Hover by og s, Tørrild h, Vejle amt. 28.4.1959. Ejer fru Karoline Lund.

Hiltgård(?), Toreby by og s, Musse h, Maribo amt. 15.8.1959.

Frisevænge(?), Dannemare by og s, Lollands Sønder h, Maribo amt. 15.8.1959.

Dortheaslund, Bregnør by, Drigstrup s, Bjerge h, Odense amt. 7.11.1959.

Kastaniegården, af Marielyst, Brønsholm by, Karlebo s, Lynge-Kronborg h, Frederiksborg amt. 23.2.1960. Ejer F. Rud Petersen.

Hodalsminde(?), Svebølle by, Avnsø og Jorløse s, Skippinge h, Holbæk amt. 11.4.1960.

Tønnesminde, Bregninge by og s, Musse h, Maribo amt. 12.5.1960.

Margrethelund, Bregninge by og s, Musse h, Maribo amt. 12.5.1960.

Wæversminde, Sønder Alslev by og s, Falsters Sønder h, Maribo amt. 3.6.1960.

Friisesminde, Sløsse by, Vester Ulslev s, Musse h, Maribo amt. 2.6.1960.

Kanstrupminde, Kåstrup by og s, Hillerslev h, Thisted amt. 3.6.1960.

Karlsminde, Agersted fjerding, Voer s, Dronninglund h, Hjørring amt. 3.6.1960.

Ravnsbygård, af Bjørnseje, Ravnsby by, Birket s, Lollands Nørre h, Maribo amt. 14.6.1960. Ejer Friis Christensen.

Skåninggården, Barup by, Lillebrænde s, Falsters Nørre h, Maribo amt. 1.10.1960.

Noter

1. Søndergård 1972, s. 154 ff.
2. Kousgaard Sørensen 1958 og 1985
3. Hjorth Pedersen 1960
4. Søndergaard 1972, s. 155
5. Nygård 1897-99, s. 109
6. Søndergaard 1972, s. 156
7. Lerche Nielsen 1997, s. 153
8. Dalberg og Kousgaard Sørensen 1979, s. 155 ff.
9. Lerche Nielsen 1997, s. 153 f.
10. Sawyer 1988
11. Janzén 1947 a og b
12. Lerche Nielsen 1997, s. 153
13. Lerche Nielsen 1997, s. 130
14. Verwohlt 1970-74, s. 201 ff.
15. Verwohlt 1970-74, s. 302
16. Efter Verwohlt 1970-74, s. 211
17. Efter Verwohlt 1970-74, s. 216
18. Efter Vogt 1987, s. 100
19. Dalberg 1974, s. 28 f., Hansen 1967
20. Hornby 1960, s. 136
21. Kousgaard Sørensen 1980
22. Dansk Navneskik 1899, s. 28 f.
23. Pedersen 2001, s. 207
24. Danske Gaarde 1915, s. 1170 f.
25. <http://danskernesnavne.navneforskning.ku.dk>
26. Hjorth Pedersen 1985
27. Hjorth Pedersen 1985, s. 219
28. Danmarks Stednavne 18,1., s. 1
29. Dansk Navneskik 1899, s. 32 og s. 68
30. Møller 1956, s. 24-36
31. Se også Jakobsen 2018
32. Olesen 2006, s. 53 ff.